

63.3(24к3)

П-30

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ
ТОВАРИСТВА «ЗНАННЯ»

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ
ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

Т Е З И
ОБЛАСНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
ПРИСВЯЧЕНОЇ 325-РІЧЧЮ ЗАСНУВАННЯ МІСТА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

м. Івано-Франківськ
1987

63.3(2463)

T-30

569250

Тези обласної
науково-практичної

1987

2-00

5 III 02

569250 ж Кх

18-99

ОБЛАСНИЙ ПРИМІРНИК

Івано-Франківська обласна організація товариства "Знання"

Івано-Франківська обласна організація Українського товариства
охорони пам'яток історії та культури

Обласний краєзнавчий музей

Т Е З И

обласної науково-практичної конференції,
присвяченої 325-річчю заснування міста
Івано-Франківська

ОБЛАСНИЙ ПРИМІРНИК

НБ ПНУС

569250

Івано-Франківськ
1987

Редакологія:

КАРПЕНКО О.Ю., доктор історичних наук, професор - відповідальний редактор;

ГРАБОВЕЦЬКИЙ В.В., доктор історичних наук, професор;

ЛЕСІК М.П., кандидат філологічних наук, доцент;

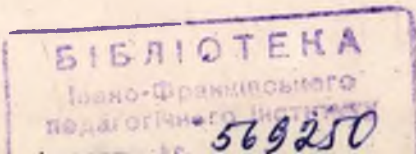
ПАНИК О.М., **ФЕДОРЧАК П.С.**, доктор історичних наук, професор.

Літературна редакція **ПОЛЕКА В.Т.**, кандидата філологічних наук, доцента.

І. СЕКЦІЯ ІСТОРІЇ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

Керівник секції - **П.С. ФЕДОРЧАК**, доктор історичних наук, професор

Секретар секції - **В.Д. ШТЕГІН**, кандидат історичних наук, доцент

ПАРТІЙНО-РАДЯНСЬКА ПРЕСА ПРИКАРПАТТЯ /1939-1941 рр./

Комуністична партія вже з перших днів встановлення Радянської влади в західних областях УРСР велику увагу приділила розповсюдженню серед трудящих краю радянських газет, сприяла створенню періодичної преси на місцях. Дійову допомогу в організації періодики надали видатні українські радянські письменники М.Рильський, П.Тичина, А.Малишкo, О.Корнійчук, В.Сосюра, П.Панч, В.Собко та ін., які прибули в західні області УРСР відразу ж після їх звільнення. Завдяки цьому вже в перші дні після визволення у колишніх воєводських та повітових центрах налагоджувалась видання радянських газет. Першою обласною газетою, яка почала виходити на Прикарпатті 23 вересня 1939 р. була газета "Радянська Україна". У червні 1940 р. в Станіславській області вже налічувалося 10 районних газет.

Редакції газет згуртовували навколо себе багаточисельний авторський актив з робітників, учених, пропагандистів, спеціалістів народного господарства, медицини, народної освіти, культури. Авторський актив газети "Радянська Україна" в липні 1940 року складав 400 чол.; до неї надсилали дописи понад 100 колгоспників. Багато листів надходило до районних газет. Так, у Косівську газету "Радянська правда" лише в грудні 1940 р. надійшло 123 листи.

Велику роль відіграла преса під час підготовки та проведення виборів у місцеві органи Радянської влади у 1941 р.. Газети пропагували нові форми господарювання, виступали ініціаторами соціалістичного змагання, стахановського руху на фабриках та заводах. На конкретних прикладах та фактах показували переваги колективного господарства. Місцева періодична преса викривала реакційну антинародну ідеологію і політику українського буржуазного націоналізму та клерикалізму, ставала справжньою трибуною, через яку трудящі край засуджували антинародні дії буржуазних націоналістів.

Створюючи обласні та районні газети, ЦК КП/б/У водночас піклувався про видання молодіжних газет. Першою серед них була "Станіславська молодь" /пізніше "Комуністична молодь"/, перший номер якої вийшов 13 жовтня 1939 року. Молодіжні газети допомагали молоді оволодівати ідеями марксизму-ленінізму, виховували її в дусі радянського патріотизму та пролетарського інтернаціоналізму.

Г.К.КОТОЦЬКИЙ

СТВОРЕННЯ І ПОЧАТОК ДІЯЛЬНОСТІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ КОМСОМОЛЬСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ /1939-1941 рр./

У жовтні 1939 року в місті Львові Українські Народні Збори проголосили встановлення Радянської влади на всій території Західної України. Цим рішенням був покладений початок будівництва нового, соціалістичного життя трудящими західноукраїнських земель, в тому числі й Прикарпаття.

Молодь Прикарпаття брала активну участь у створенні органів Радянської влади, у здійсненні націоналізації заводів, фабрик, банків, розподілі панських земель серед селян, в організації і налагодженні виробництва, придушенні опору залишків буржуазних елементів, націоналістично-фашистської агентури.

Револьційний, бойовий ентузіазм молоді становив головну умову виникнення перших комсомольських організацій Прикарпаття. У створенні комсомольських осередків велику допомогу молоді надавали посланці ЦК ВЛКСМУ. В Станіславську область було направлено понад 290 досвідчених комсомольських працівників. Серед них прибули товариші П.Т.Тронько., І.І.Голубєв, М.О.Шелецько, Я.Я.Колотуца, Д.Н.Сивобород, І.Д.Подолько та інші. У роботу включилися визволені з л"язниць колишні активісти комсомольського підпілля В.Паркулаб, Петро і Дмитро Майданські, М.Лав, О.Сенюк та багато інших. Вони роз"яснювали молоді суть історичних документів, проголошених Народними зборами, Конституції СРСР, Статут Ленінського комсомолу.

Робота по створенню комсомольських організацій проводилась через масові секції молоді, які діяли в усіх містах і селах. В області працювало понад 500 секцій молоді, 324 гуртки по вивченню Статуту ВЛКСМ, в яких навчалось 7120 члків і дівчат.

4 жовтня 1939 року ЦК ВЛКСМ прийняв постанову про створення комсомольських, 29 листопада - піонерських організацій в Західній Україні і Західній Білорусії. На 20 вересня 1940 року в області вже було створено 38 районних комсомольських організацій, в яких налічувалось 6229 комсомольців.

22-23 жовтня 1940 року відбулась перша обласна комсомольська конференція, в резолюції якої говорилось: "Своєю ідданною роботою на справу народу комсомол області з перших днів завоював великі симпатії і авторитет серед трудової молоді". У праці, разом з робітниками і селянами, під керівництвом партії, комсомолія Прикарпаття проходив бойову школу класового, ідейного загартування і творення.

У лавах комсомолу області на 1 квітня 1941 року було вже 10980 чоловік, серед них - 3200 стахановців, 570 механізаторів, які працювали в 25 машинно-тракторних станціях. Вони обслуговували 28463 селянських господарств, виступали ініціаторами створення колгоспного ладу на селі, культурно-освітніх перетворень.

Д.М.ГОЛОВЧАНСЬКИЙ

ДОПОМОГА ПРИКАРПАТЦІВ ФРОНТУ У 1944-45 рр.

Після визволення Прикарпаття від німецької окупації за короткий час було відновлено роботу партійних і радянських органів. Всі 36 нацвизволенних партійних організацій області, що були створені у перші місяці, активно включилися у відбудову промисловості і сільського господарства, відновлення соціалістичного життя на Прикарпатті. Уже перші збори партійного активу області, що відбулися 7 червня 1944 р. у Снятині, прийняли конкретні рішення про надання діючої допомоги фронту, виконання військово-

господарських завдань.

Ваєливим і першочерговим завданням того часу було виконання планів заготівель сільськогосподарських продуктів для потреб Червоної Армії. З ним партійні організації успішно справлялися. Так, літом 1944 було заготовлено у визволених районах 2 тис. т. овочів, 150 т. фруктів та багато іншої продукції. Конкретним виявом дійової допомоги фронту було прсведення з активною участю партійного активу мобілізації 38,5 тис. військовозобов'язаних на військову службу.

Партійні організації області організовували і проводили цю важливу і відповідальну роботу в умовах боротьби із буржуазно-націоналістичними бандами, які намагалися стримати процес відновлення мирного життя і соціалістичного будівництва на Прикарпатті. У відповідь на намагання ворогів трудящі області ще тісніше згуртовувалися навколо партійного активу, успішно розв'язували поставлені партією завдання.

У трудових колективах широко розгорнулося змагання під девізом "Все для фронту, все для перемоги", "Швидше відновимо зруйновані міста і села!" У серпні 1944 р. першу продукцію для фронту дали Битківський і Ріпнянський нафтові промисли, Надвірнянський нафтопереробний, Коломийський і Станіславський машинобудівні заводи. 19 серпня того ж року станція Станіслав прийняла перший поїзд з вантажем для військових частин, що билися з ворогом.

В області з великим ентузіазмом пройшов збір коштів на створення танкової колони "Від трудящих Прикарпаття". Всього ж було зібрано в цей фонд сім мільйонів карбованців. Успішно передшлячувалася державна позика. Тільки жителі Снятинського району придбали облігацій на 100 тисяч карбованців, а також внесли на виготовлення "Прикарпатської катині" понад 350 тисяч карбованців. Жителі села Горохolino Богородчанського району виступили з патріотичним починанням - створити фонд хліба для Червоної Армії. Їх заклик підтримали трудящі багатьох інших сіл.

Був підтриманий і набув широкого розмаху починання і дівчат села Залуччя Снятинського району, які закликали молодь

створювати молодіжні бригади по вирощуванню хліба для Червоної Армії. За прикладом залучанців в області було створено 94 такі бригади.

Партійні, радянські органи оточили турботою сім'ї фронтовиків. Їх забезпечували паливом, хлібом, промисловими товарами, надавали грошову допомогу. Наприклад, робітники Станіславського залізничного вузла створили фонд допомоги родинам, члени яких загинули на фронтах, а також інвалідам війни. У цей фонд вони відраховували одноденний заробіток. Ініціативу залізничників підтримали й інші колективи міста та області.

В.І.СІЛЕЦЬКИЙ

УЧАСТЬ ВОЇНІВ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ У ВІДРОДЖЕННІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ПРИКАРПАТТЯ В 1944-45 рр.

Програмою першочергових дій по відбудові народного господарства для радянського народу стала постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 21 серпня 1943 р. "Про невідкладні заходи по відбудові господарства в районах, визволених від німецької окупації". Відродження сільського господарства Радянської України було всенародною справою. Разом з усім народом у цьому процесі діяльну участь брали радянські воїни, що виволожили республіку. Політуправління І-го Українського фронту в директиві від 27 березня 1944 р. зобов'язало військові ради і політвідділи армій надавати всіляку допомогу колгоспам, радгоспам, МТС, селянам-одноосібникам у проведенні весняних сільськогосподарських робіт та організації масово-політичної роботи. З цієї метою в розпорядження обкомів партії на 25 днів направлялися офіцери і політпрацівники, які знали сільськогосподарське виробництво. Наприклад, політвідділ 4-ї танкової армії відрядив у розпорядження Станіславського обкому 10 офіцерів.

Успішному проведенню весняно-осівної кампанії перешкодила відсутність осівного матеріалу, тягла, реманенту. Тому з

фондів І-го Українського фронту навесні 1944 р. було виділено для Станіславської області 154 т. посівного зерна, а тилові частини 38-ї армії передали селянам 148 коней. Із числа воїнів-колишніх механізаторів та інших спеціалістів створювалися польові і ремонтні бригади, які працювали на полях, ремонтували техніку, інвентар. У визволених районах Станіславської області воїни І-го Українського фронту весною 1944 р. виорали і засіяли 7204 га, частини І8-ї армії - 529 га, а заборонували 682 га і вивезли на поля 544 т. добрив. Плідно працювали бійці і на збиранні врожаю у нашій області. Так, у серпні 1944 р. в Болехівському районі особовий склад 24-ї стрілецької дивізії залучався до збирання зересвих, косіння трав.

Допомога була взаємною, селяни допомагали продовольством і фуражем. Рішенням ДКО південні фронти з другого півріччя 1943 р. були частково зняті з централізованого постачання і переведені на місцеві заготовки. У відповідності до цього військові заготівельні органи проводили на Прикарпатті заготівлю зерна, картоплі, м'яса та інших продуктів. Так, лише для І6І-ї стрілецької дивізії у травні 1944 р. було заготовлено в Гвіздецькому, Обертинському і Снятинському районах 115 т.зерна, 77 т.картоплі, 14 т.м'яса. Заготівельні органи 38-ї армії після передислокації її на Станіславський напрямок одержали в квітні 1944 р. наряди на заготівлю в Городенківському, Гвіздецькому, Заболотівському, Коломийському і Снятинському районах 60 т. молока, 455 т.м'яса у живій вазі, 1640 т.зерна, 1950 т.картоплі. Це дало змогу вивільнити біля 600 залізничних вагонів і використати їх для оперативних перевезень.

Допомога воїнів Червоної Армії у відродженні сільського господарства Прикарпаття мала не тільки економічне, а й велике політичне значення. Воїн-захисник, який в години затишшя на фронті, не випускаючи з рук зброї, засівав визволену ним землю, - наочне свідчення єдності армії і народу. У західних областях, де селянин віками звик боятися людини із зброєю, допомога армії сприймалася з особливою вдячністю. Вона розвіювала туман фашистської і націоналістичної пропаганди, сприяла залученню трудящих до активної громадсько-політичної роботи.

Ф.Ф.КОСТИШИН
О.Я.КРАСІВСЬКИЙ

ДІЯЛЬНІСТЬ СТАНІСЛАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ПАРТІЙНОЇ
ОРГАНІЗАЦІЇ ПО ВИХОВАННЮ ТРУДЯЩИХ У ДУСІ
ПРОЛЕТАРСЬКОГО ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМУ І РАДЯНСЬКОГО
ПАТРІОТИЗМУ /1944 - 1950 рр./

Після визволення Станіслава /нині Івано-Франківськ/ від німецько-фашистських окупантів місцеві комітети КП/С/У очолили роботу по налагодженню діяльності всіх органів керівництва й управління економікою, культурою, вихованням. Станіславський міський партій став центром організаторської і політичної роботи серед населення міста, мобілізував трудящих на виконання рішень партії і уряду.

Програмними документами в справі організації комуністичного виховання трудящих стали постанова ЦК ВКП/С/ від 27 вересня 1944 р. "Про недоліки в політичній роботі серед населення західних областей УРСР" та відповідне рішення ЦК КП/С/У "Про заходи по виконанню постанови ЦК ВКП/С/ від 27 вересня 1944 р."

Значна увага приділялась вивченню теоретичних полсежень лєнінської національної політики партії та втіленню її в практику суспільного життя, вихованню в душі пролетарського інтернаціоналізму, викриттю буржуазної ідеології, зокрема реакційної суті українського буржуазного націоналізму й уніатства. Ці питання розглядались на заняттях університету марксизму-лєнінізму, у системі масової політосвіти. Парткабінети надавали методичку допомогу комуністам, пропагандистам в оволодінанні марксистсько-лєнінською теорією, її пропаганді.

Найпоширенішою формою роботи по вихованню трудящих на принципах пролетарського інтернаціоналізму і радянського патріотизму була агітація і масово-політична робота.

З метою широкого знайомства трудящих міста з життям нашої країни, національною політикою партії комуністи Станіслава

організували політінформації, проводили мітинги, збори, демонстрації, присвячені різним знаменним датам.

Важливу роль в інтернаціональному вихованні трудящих, в роз'ясненні політики Комуністичної партії в галузі національних відносин, в розвінчанні ідеології і політики українського буржуазного націоналізму відіграла лекційна пропаганда. При обкомі і міськкомі партії були організовані лекторські групи, силами яких організувалися тематичні лекції і доповіді з таких проблем, як "Дружба народів СРСР - запорука перемог і могутності СРСР", "Українські буржуазні націоналісти на службі у Гітлера", "Антигродна діяльність уніатської церкви" та ін. Основи марксистсько-ленінської теорії, ідеї пролетарського інтернаціоналізму, дружби народів пропагувало створене обласне відділення Всесоюзного Товариства по поширенню політичних і наукових знань. У 1948 р. в Станіславі при активній участі цього відділення відзначались такі знаменні дати, як 150-річчя від дня народження Адама Міцкевича, 100-річчя від дня смерті В.Г.Белінського.

Для формування інтернаціональної свідомості трудящих міськком партії активно використовував такі форми роботи, як тематичні вечори, усні журнали, художню самодіяльність. Так, колективи обласного драматичного театру ім. І.Франка, обласної філармонії, клубу залізничників у виступах перед жителями міста пропагували дружбу народів нашої країни, торжество соціалістичного ладу.

Діяльність Станіславської міської партійної організації по вихованню на принципах пролетарського інтернаціоналізму, соціалістичного патріотизму сприяла зміцненню Радянської влади на Прикарпатті, згуртуванню робітничого класу, інтелігенції навколо партії та уряду.

Я.І.МАНДРИК
В.П.ПЕРШИН

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ПАРТОРГАНІЗАЦІЯ У ПІДНЕСЕННІ
КУЛЬТУРНО-ТЕХНІЧНОГО РІВНЯ ТРУДЯЩИХ СЕЛА /1976-1980 рр./

Складовою частиною аграрної політики КПРС є піднесення культурно-технічного рівня трудівників села. Важливу роль у цьому

повинна відігравати сільська школа. За даними Івано-Франківського обласного відділу народної освіти за роки десятиї п'ятирічки в селах області було побудовано 59 шкіл на 24 447 учнівських місць, з них на кошти колгоспів 24 школи на 8 420 місць. Значна робота була проведена по їх забезпеченню технічними засобами навчання. В цей період закінчилось переведення шкіл на кабінетну систему навчання, в основному було завершено впорядкування сільської шкільної мережі.

Важливе значення в роботі парторганізацій Прикарпаття займали кадрові питання в сільськогосподарському виробництві. У 1980 р. в області працювало 4 799 спеціалістів сільського господарства. Серед голів колгоспів і директорів радгоспів було 96% спеціалістів, серед керівників середньої ланки - понад 70%. На кожне господарство припадало в середньому 26 дипломованих спеціалістів. Тільки в 1977 р. на різних короткотермінових курсах було підготовлено для господарств області 1380 механізаторів. В результаті в 1980 р. в Івано-Франківській області на 1 тис.га сільгоспугідь припадало 31,6 чоловік-механізаторів, що майже вдвоє більше, ніж в зоні степів. Середньореспубліканський показник дорівнював 16,2 чоловіка в колгоспах і 15,6 - в радгоспах. Все це позитивно впливало на зростання професійно-технічного рівня трудящих області.

Парторганізація Івано-Франківщини постійно піклувалася про розвиток сільських культурноосвітніх закладів, вдосконалення форм їх виховної роботи. За роки десятиї п'ятирічки за рахунок колгоспів було збудовано клубів на 5 тис.місць і за кошти держави - на 1 тис.місць. Активізувалася виховна робота. Проводились цикли лекцій, суспільно-політичні читання, вечори планування знатних механізаторів, переможців соціалістичного змагання. В 1980 р. нараховувалось 12 самодіяльних сільських г'ностудій, на 1 тис. сільських жителів припадало 137 учасників художньої самодіяльності, проти 113 в 1975 р.

Цілеспрямована робота парторганізацій області по вдосконаленню форм і методів культурно-освітньої роботи була спрямована на формування у трудівників села комуністичного світогляду, нещадного ставлення до пережитків минулого.

В.А. ПИЦДІМЕР

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ПРИКАРПАТТЯ
/НА ПРИКЛАДІ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ/

Зміцнення здоров'я радянських людей набирає першорядної ваги. КПРС ставить питання добитися повсякденного і повного задоволення потреб жителів міста і села в усіх видах висококваліфікованого медичного обслуговування, кардинального підвищення його якості.

Діалектика взаємозв'язку пануючого в суспільстві способу життя і системи охорони здоров'я найяскравіше ілюструється на прикладі Івано-Франківської області. До 1939 р. медичне обслуговування населення Прикарпаття знаходилося на низькому рівні. Медична допомога надавалась тільки за плату, а тому не користувались здебільшого багаті. У 1938 р. на Прикарпатті надічувалося 6 державних і 8 приватних лікарень. На 10 тис. населення припадало 3 лікарі, а в сільській місцевості на таку ж кількість - лише один. Внаслідок безпросвітних зимів і відсутності елементарної медичної допомоги лютували туберкульоз, тиф, дифтерія. Звідси - надзвичайно високий рівень смертності, особливо дитячої, - з кожних 100 псевдороджених вмирало 20. "Село гине", - писав про рідні Кобаки Марко Черемшина. І це можна було сказати про життя трудящих кожного населеного пункту області.

З перших днів возз'єднання західних областей України в Радянськом Україні трудящі отримали безплатну медичну допомогу. З кожним роком зростає обсяг капіталовкладень, які використовуються на будівництво об'єктів охорони здоров'я Прикарпаття. У XII п'ятиріччі тільки державні капіталовкладення на охорону здоров'я повинні зрости на 78,5%. Нині в Івано-Франківській області діє майже 100 лікарень, поліклінік і диспансерів, 580 фельдшерсько-акушерських пунктів, 176 аптек, 17 санітарно-епідемічних станцій. Якщо в 1940 р. на 10000 чоловік населення припадало 4,6 лікарів і 16,3 лікарняних ліжок, то в 1986 р. відповідно 39 і 129. Рівень забезпеченості населення Івано-Франківщини лікарями і лікарняними ліжками значно вищий, ніж у найбільш розвинутих капіталістичних країнах.

Однією з особливостей удосконалення охорони здоров'я є його організація в сільській місцевості. У 1979 р. бюро обкому Компартії України схвалило ініціативу колективів промислових підприємств і колгоспів про будівництво своїми силами і коштами закладів охорони здоров'я на селі. Так, у селі Кобаках колгосп імені Шевченка спорудив приміщення амбулаторії вартістю понад 120 тис.крб. Успіхи області в організації охорони здоров'я на селі були представлені на Виставці досягнень народного господарства СРСР у 1980 р.

З кожним роком все більш важливе місце в системі охорони здоров'я займають профілактичні заходи. Для цього в області створена відповідна матеріальна база. Щорічно лікарськими профілактичними оглядами охоплюється 76% населення, а під систематичним медичним наглядом знаходиться 355 тис. осіб.

Однак потреби населення в медичній допомозі задовільняються ще не повністю. Обстеження, проведене на ряді підприємств Івано-Франківська, показало, що не задоволені станом медичного обслуговування 61,4% опитаних чоловіків і 64,8% жінок на заводі ТОО /1980 р./ і 56,4% чоловіків та 42,6% жінок на виробничому об'єднанні "Карпатпресмаш" /1981 р./.

Стратегія розвитку охорони здоров'я визначена сучасними партійними документами. Її реалізація вимагає широкого використання досягнень науково-технічного прогресу, розширення масштабів профілактичної діяльності, активного здійснення медико-санітарних дій, формування здорового способу життя.

М.М. НАГОРНЯК

МАСОВО-ПОЛІТИЧНА РОБОТА СЕРЕД ТРУДЯЩИХ ІВАНО-
ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ПЕРІОД СОЦІАЛІСТИЧНОГО
БУДІВНИЦТВА

В умовах малограмотності населення, опору українських буржуазних націоналістів успіх здійснення на практиці ленінського плану соціалістичного будівництва в області залежав від уміло

539250

налагодженої масово-політичної роботи, яка забезпечувала широку підтримку трудящими планів партії.

Значний вклад у розгортання цієї роботи серед населення в перші післявоєнні роки внесли відділи пропаганди й агітації райкомів партії, районні і сільські лекторії, колективи пропагандистів і агітаторів, державні і громадські організації. В своїй діяльності вони керувалися постановою ЦК ВКП/б/ від 27 вересня 1944 р. "Про подолання в політичній роботі серед населення західних областей УРСР".

В ході соціалістичного будівництва партійні організації звертали постійну увагу підготк цієї ідеологічних кадрів з місцевого населення. До вересня 1949 р. на керівну роботу було висунуто 5588 місцевих працівників. Протягом 1949-1952 рр. 587 активістів були направлені на навчання у партійні школи та на курси по підготовці керівних партійних та господарських кадрів.

Уже в 1946 р. під час виборів до Верховної Ради СРСР в складі 865 агітколективів області працювало 12863 агітатори, 2 777 партійних, радянських і комсомольських активістів.

В ході агітаційно-пропагандистської роботи партійні організації здійснювали диференційований підхід до різних категорій трудящих. Основними завданнями ідейно-виховної роботи серед трудового селянства в період 1945-1949 років були: роз'яснення суті колгоспного ладу і переваг колективного господарства перед індивідуальним, викриття ворожої антиколгоспної агітації, інтернаціональне виховання.

Важливе значення в справі класового загартування селянства мало шейфство міста над салом. У 1948 р. Станіславський міський Компартії України направив для проведення масово-політичної роботи в сільських районах області 1340 чол., а в 1954 р. 104 промислові підприємства області вияли шейфство над 102 колгоспами і 11 МТС. Це одрияло підвищення політичної активності трудящих мас села.

Масово-політична робота виступала не лише як засіб виховання трудящих Прикарпаття, але й як фактор широкого залучення

мас до управління державними справами. Уже на кінець 1958 р. при місцевих Радах було створено 2500 постійних комісій, у яких працювало майже 12 тис. громадських активістів.

В умовах створення індустріальної бази сучасної промисловості і колективізації сільського господарства партійні організації дбали про зміцнення всіх ланок лекційної і пропагандистської роботи, поліпшення медичної підготовки кадрів.

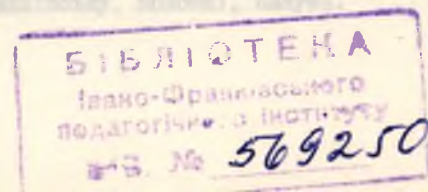
Масово-політична робота партійних організацій області відіграла важливу роль у формуванні особистості зміцнювала єдність партії і народу, підвищувала політичну активність трудящих, розвивала їх творчу енергію в ході соціалістичного будівництва.

М. Ю. НАУМ

КОМСОМОЛЬСЬКІ БУДОВИ ПРИКАРПАТТЯ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ЗРІЛОСТІ МОЛОДІ

В історії розвитку Радянського Прикарпаття особливе місце займають ударні комсомольські будови всесоюзного і республіканського значення, де гартувалаось громадянська зрілість десятків тисяч юнаків і дівчат. Калуш і Бурштин із невеликих населених пунктів вирости у промислові міста хіміків і енергетиків.

За першу післявоєнну зиму навколо Калуша було здійснено розвідку родовищ калійних солей, а з 1959 року розпочато будівництво велетня сучасної хімії - Калуського хіміко-металургійного комбінату, який пізніше був реорганізований у виробниче об'єднання "Хлорвініл". Будівництво названого об'єкту вів трест "Хімметалургбуд", в колективі якого в 1960 році 80% складала молодь. З ініціативи комсомольської організації тресту сподування комбінату було оголошене республіканським ударним комсомольським будовою. 7 червня 1963 року бюро обкому Компартії України схвалило пропозицію про шейфство комсомольців і молоді над сподуванням КХМК. За путівками комсомолу сиди постійно

приїжджали хлопці і дівчата. Тільки в 1963 році за рішенням бюро ОК ЛКСМУ на будову було направлено біля 500 хлопців і дівчат. На спорудження комбінату в 1964-1965 роках приїхали сотні комсомолів-воїнів після демобілізації із рядів Радянської Армії. Було організовано їх навчання будівельних професій, надавалось житло в першому житловому мікрорайоні, який поклав початок соціально-культурному розвитку Калуша.

За кілька років колектив будівельників був створений з представників 32 національностей, який переріс у багатонаціональний трудовий колектив сьогорнішнього індустріального Калуша. Образно про це писав у книзі "Велетя Прикарпаття" Василь Стрілець, працівник виробничого об'єднання "Хлорвініл": "... в неділю поміж святковим натовпом я почував себе мовби на святі друзів народів-братів, і це свято єднання триває щодня, щоміні, воно живе у буденній звитязній праці".

Успіх будівництва в Калуші забезпечували комсомольський штаб будови, 48 комсомольсько-молодіжних бригад. Серед них колектив В.І.Мартинюка, якому вперше на Прикарпатті було присвоєно звання Заслуженого будівельника республіки, а згодом Героя Соціалістичної Праці. Починаючи з 1964 р., в спорудженні комбінату допомагали студентські будівельні загони вузів Івано-Франківська та Чернівецького університету.

Промисловим центром Вуршти став у 60-х роках. 28 квітня 1962 р. була прийнята постанова обкому партії про організацію будівництва Вурштинської ДРЕС. Електростанцію споруджував 5-тисячний молодіжний, інтернаціональний колектив. Газета "Прикарпатська правда" 24 березня 1965 року повідомила, що ЛКСМ України оголосив будівництво Вурштинської ДРЕС ударною республіканською комсомольською будовою. З лютого наступного року вона стала всеоб'язною ударною комсомольською. Будівництво Вурштинської ДРЕС було закінчено достроковим введенням у дію останнього 12-го енергоблоку в грудні 1969 року. Ці успіхи молоді будівельники присвятили 100-річчю з дня народження В.І.Леніна.

47 молодіжних бригад на будовах Калуша і Вурштина завоювали право називатися колективами імені 50-річчя Великого Жовтня.

Ударні комсомольські будови для тисяч молодих господарів землі Прикарпаття стали першими життєвими університетами, де гартувався їх робітничий характер, колективізм, на практиці проявлялося почуття соціалістичного патріотизму та пролетарського інтернаціоналізму.

Історія комсомольських будов Прикарпаття засвідчує, що вони стали важливим фактором патріотичного та інтернаціонального гарту, формування громадянської зрілості молоді, виховання в неї почуття справжнього господаря своєї будови і рідної Батьківщини.

В.М.ГОЛОБІН

СОЦІАЛІСТИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ НА ПРИКАРПАТТІ І ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-МАТЕРІАЛІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ НАСЕЛЕННЯ

Вирішувачі питання соціально-економічного розвитку країни, поліпшення культурно-побутових умов, підвищення добробуту народу, Комуністична партія і Радянський Уряд одночасно забезпечують сприятливі умови для формування науково-матеріалістичного світогляду трудящих.

Соціально-економічні перетворення, що відбулись за роки Радянської влади, внесли значні зміни в свідомість населення Івано-Франківської області. Поліпшення умов праці, піднесення загальноосвітнього і культурного рівня, задоволення духовних потреб відкрили можливості для всебічного, гармонійного розвитку людини, проявлення її творчих здібностей. нахилів. У 1986 році в області було здано 189 тис. кв. м житла, збудовано шкіл на 2600 та профтехучилищ на 1875 місць, лікарень на 478 ліжок. Ще вагоміших показників планують добитися трудячі в поточному році. На розвиток народного господарства області виділяється близько 520 млн. крб., на будівництво житла по всіх джерелах фінансування - понад 75 млн. крб., що на 7,1 млі. більше програми. Передбачається введення житлових будинків площею до 400 тис. кв. м. нових загальноосвітніх шкіл в м. Івано-Франківську, Коломиї, Калуші.

Зміцнення матеріально-технічної бази закладів культури дозволяє активно використовувати їх виховні можливості у роботі в населенням. Так, у зв'язку з проведенням I та II Всесоюзних фестивалів художньої самодіяльності поживалася робота по розвитку народної творчості, яка сприяє підвищенню соціальної активності трудящих.

Всебічний, гармонійний розвиток людей, формування в них відповідної культури моральних почуттів, потреб, звичок у повсякденні з атеїстичною роботою привели до корінних змін у свідомості населення краю. Соціологічні дослідження, проведені в 1978-1979 та 1983 рр., свідчать, що понад 70% місцевих жителів вважають себе незіручими.

Є.Д. КАЛАШНИКОВА
М.Н. РЕХТМАН

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ В ДВАНADЬЯТИЙ П'ЯТИРІЧЦІ

Разом з усім радянським народом трудящі Івано-Франківщини включились у боротьбу за виконання накреслень XXVII з'їзду КПРС по прискоренню соціально-економічного розвитку країни.

Завдяки постійній турботі партії та уряду, безкорисливій допомозі братніх республік за історично короткий строк вдалося подолати вікову відсталість краю, забезпечити його прискорений економічний і культурний розвиток. Про це свідчить те, що за післявоєнні роки капіталовкладення в народне господарство склали біля 10 мільярдів карбованців. Це дало можливість збільшити обсяг промислового виробництва в 40 раз порівняно з 1940 р. і вийти в цій галузі на рівень інших областей республіки. Сьогодні промисловість області - це 193 великих промислових підприємств, які щорічно випускають продукцію на суму понад 3 мільярди карбованців. Тільки в обласному центрі на 42 промислових об'єктах працює біля 65 тисяч чоловік.

В області зріс матеріальний добробут трудящих. Середньо-

місячна зарплата робітників збільшилася в 7,3 рази порівняно з 1940 р. і в 1986 р. становила 168 карбованців. Здійснені великі культурні перетворення, широкі розмірів, досягло житлове будівництво. За 1981-1985 рр. в Івано-Франківській області введено в дію житлових будинків на 1826 тис. кв. м. Тільки в 1986 р. за рахунок всіх джерел фінансування здано в експлуатацію 7,3 тис. нових упорядкованих квартир.

Значних успіхів досягло медичне обслуговування населення. В XI п'ятиріччі в області введено в дію лікарень на 2570 місць. У розрахунку на 10 тис. жителів припадає 39 лікарів і 129 ліжок.

Предметом постійної турботи партії є розвиток народної освіти. Різними видами навчання в 1986 р. було охоплено 451,5 тис. чоловік, а середню освіту здобули 21,3 тис. хлопців і дівчат. В дошкільних закладах виховується більш як 41 тис. дітей.

Дальшого розвитку набуває вища і середня спеціальна освіта. За повоєнні роки вузи Прикарпаття підготували понад 50 тис. спеціалістів. Порівняно з 1940 р. кількість студентів збільшилася в 15 разів, а учнів технікумів та училищ у 9,4 рази. У чотирьох наукових закладах і трьох вузах на кінець 1986 р. нараховувалося більш як 1,5 тис. наукових співробітників, з них 69 докторів і 578 кандидатів наук.

Стратегічний курс партії на прискорення соціально-економічного розвитку знайшов своє відображення і в планах обласної партійної організації. Так, випуск промислової продукції області у XII п'ятиріччі намічено збільшити на 21-22%, обсяг капіталовкладень повинен зрости на одну третину. Дві третіх приросту промислового виробництва буде одержано за рахунок підвищення продуктивності праці. Виходячи з завдань програми інтенсифікації економіки області в 1,5-2 рази збільшаться кошти на реконструкцію і технічне переозброєння. Намічено механізувати й автоматизувати 113 дільниць, цехів і виробництв, впровадити понад 100 автоматизованих і механізованих потокових ліній, 1300 нових прогресивних технологічних процесів. Випереджачими темпами в XII п'ятиріччі розвиватимуться найбільш прогресивні галузі промисловості, які забезпечуть технічний прогрес: енергетична, хімічна, нафтохімічна, машинобудівна, радіотехнічна.

У XII п'ятиріччі ставиться завдання на 75-80% забезпечити приріст потреб у матеріалах, сировині, паливі за рахунок їх економії.

Далі продовжуватиметься реалізація Продовольчої програми. В області намічено збільшити за п'ятирічку виробництво валової продукції сільського господарства на 14-16%. Збір зерна з гектара становитиме 32-35 центнерів.

Велика увага приділятиметься розв'язанню назрілих соціальних проблем. В нинішній п'ятиріччі передбачено спорудити нові газопроводи, завдяки чому природний газ одержать жителі ще 9 селищ міського типу. Розроблена широка програма будівництва шкіл і дошкільних закладів на XII п'ятирічку. Лише в обласному центрі намічено побудувати 7 шкіл на 10 тис. учнівських місць і 11 дитячих садків на 3,5 тис. місць.

Значно покращиться охорона здоров'я людей, зросте об'єм роздрібного товарообороту, реалізація побутових послуг, збільшиться виробництво товарів народного споживання. Тільки в Івано-Франківську за XII п'ятирічку буде побудовано магазинів на 13,5 тис. кв.м., 22 підприємства громадського харчування, на 20% збільшаться послуги всіх видів пасажирського транспорту.

П.С. ФЕДОРЧАК

**РОЛЬ ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ
В МОБІЛІЗАЦІЇ ТРУДЯЩИХ НА ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ
XXII З'їзду КПРС у ГАЛУЗІ ПРОМИСЛОВОСТІ**

У світлі рішень XXII з'їзду КПРС у XII п'ятиріччі загальний обсяг промислової продукції в Івано-Франківській області повинен збільшитися на 21-22%. Спираючись на настанови з'їзду про те, що хва творчість має повинна забезпечити успіх у виконанні поставлених завдань - партійні організації визначили основні напрями роботи по виконанню п'ятиріччя. Головна увага комуністів і всіх трудящих зосереджується на усуненні недоліків у діяльності

виробничих колективів, удосконаленні управління промисловістю і дальшій її інтенсифікації на основі науково-технічного прогресу і нової технології. Це має особливе значення, оскільки січневий /1987 р./ Пленум ЦК КПРС вказав, що трудові колективи є центральною ланкою перебудови.

Успішному залученню трудящих до виконання завдань XII п'ятиріччя сприяє використання нових ефективних форм і методів партійної роботи, які впливають на зростання їх творчої ініціативи. Так, на спорудженні олефінового комплексу Калуського виробничого об'єднання "Хлорвініл" було створено 13 тимчасових партійних груп, до складу яких ввійшли будівельники і монтажники інших областей республіки. Це сприяло підвищенню авангардної ролі комуністів на виробництві, зміцненню трудової дисципліни організації ефективного соцзмагання, своєчасному спорудженню промислових об'єктів. На Івано-Франківському арматурному заводі комуністи зосередили увагу на усуненні відставання у виконанні плану. З цієї метою зусилля партійної організації і колективу підприємства спрямовувалось на технічне переоснащення виробництва, своєчасне постачання робітників необхідними деталями й інструментами.

Особливе значення у виконанні завдань перших років XII п'ятиріччя мала підтримка парторганізаціями нових трудових починів. Вона сприяла тому, що за прикладом трудівників виробничого об'єднання "АвтоВАЗ" колективи окремих підприємств області прийняли вищі від доведених їм контрольних цифр плану. Партійний комітет Івано-Франківського виробничого об'єднання "Геофізприлад" розробив організаційно-політичні заходи, які сприяють розвитку ініціативи приладобудівників: "Інтенсифікацію, науково-технічний прогрес - кожному робочому місцю". Парторганізації підприємств виробничого об'єднання "Прикарпатліс" далі поглиблюють і поширюють досвід ефективного використання ресурсів. Під керівництвом парторганізації в області також впроваджується досвід калуських хіміків, які виступили з почином "Від ресурсозбереження - до комплексного використання сировини".

Практика роботи парторганізації переконливо підтверджує їх роль у підвищенні якості продукції. Так, партком виробничого об'єднання "Коломиясільмаш" підтримував ініціативу передових бригад

24
працювати під девізом "Високу якість продукції гарантуємо робітничою честю". Під його керівництвом тут проводиться змагання за виготовлення високоякісної продукції, створено ради робітничої честі для боротьби з бракоробами і порушниками трудової дисципліни. Це допомагає виготовляти високоякісні навантажувачі.

В цьому ж напрямі в області проводиться велика робота по запровадженню державного приймання продукції.

Спираючись на творчу активність мас і посилюючи авангардну роль комуністів, парторганізації допомагають виробничим колективам здійснювати перебудову і працювати по-новому. Це сприяло тому, що в 1986 р. в області значно зріс обсяг продукції промисловості.

Виробничі колективи області під керівництвом партійних організацій у відповідь на Звернення ЦК КПРС "До радянського народу" з нагоди 70-річчя Великого Жовтня активно включилися у Всесоюзне соціалістичне змагання за гідну зустріч всенародного свята, за дострокове виконання завдань перших двох років XII п'ятирічки.

А.І. ЧОРНИЙ

МІСЬКА РАДА І ПРИСКОРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

XXVII з'їзд КПРС і січневий /1987 р./ Пленум ЦК партії взяли курс на подолання негативних тенденцій у розвитку народного господарства, які склалися в 70-х і на початку 80-х років. Але навіть у цих умовах колективи ряду підприємств міста Івано-Франківська досягли високих виробничих показників. Так, виробниче об'єднання "Геофізприлад" за одинадцять п'ятирічку збільшило обсяг виробництва продукції на 39,3% при завданні 34,6. Високоефективними свердловинами, які здали буровики Івано-Франківського управління бурових робіт, видобуто більше 50 млн. т нафти. Серед підприємств, які з честю виконали плани і соціалістичні зобов'язання і створили передумови для ритмічної високопродуктивної роботи в першому році дванадцятої п'ятирічки, - завод тонкого органічного синтезу, виробниче лісозаготівельне об'єднання імені 60-річчя Радянської України, фірнатурний завод, цементно-шиферний комбінат, кондитер-

-25-
ська та харчо-смакова фабрики, автотранспортне підприємство 08001 та деякі інші.

Високі показники, яких досягли колективи цих підприємств - результат діяльності партійних, радянських, профспілкових і комсомольських організацій. Міська Рада народних депутатів, її виконком, постійні комісії, депутатські групи та пости доклали чимало зусиль для виконання намічених планів та взятих соціалістичних зобов'язань. Вони постійно тримають руку на пульсі економічного життя міста. Міськвиконком перш за все спрямовував діяльність депутатських формувань у напрямі підвищення ефективності та якості роботи кожного трудового колективу. Разом з тим Рада значну увагу приділяла комплексному розвитку міського господарства, вирішенню соціально-культурних завдань. Під контролем її постійних комісій нині знаходиться спорудження критого ринку, автоматичної телефонної станції № 6 та ряд інших об'єктів соціально-культурного побуту. За пропозицій постійних комісій питання про незадовільне виконання побажань виборців було внесено на обговорення у виконкомі, а після того створено на кожному будівельному майданчику депутатські пости, які сприяють вирішенню багатьох виробничих питань.

Ініціатива, творчі пошуки властиві багатьом депутатським формуванням міста. Разом з тим є ще окремі формування, які не виконують своїх обов'язків у повному обсязі, що негативно впливає на результати роботи колективів. Депутатські групи і пости, які діють на заводі "Автоливш", локомотиворемонтному заводі, домобудівному комбінаті та деяких інших, не створили поки що заслону втратам.

В умовах перебудови перед міською Радою народних депутатів постають більш складні завдання, ніж у попередні роки. Так, їй необхідно буде забезпечити контроль за підготовкою і переведенням підприємств міста на державне приймання продукції, а тим підприємствам, які уже здійснили цей перехід /радіозавод, завод тонкого органічного синтезу, "Карпатпресмаш", "Геофізприлад"/, надати практичну допомогу в налагодженні ритмічної роботи в нових умовах, реалізувати комплексну програму "якість", забезпечити виконання рішення партії про індивідуальну трудову діяльність і т.п.

Міська Рада народних депутатів та її формування мобілізує трудящихся міста на вирішення цих та інших завдань, що буде вагомим внеском у боротьбу за гідну зустріч 70-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції.

Т.П. ФЕДОРЧАК

УЧАСТЬ КОМСОМОЛЦІВ ТА МОЛОДІ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ В ПРИСКОРЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Вагомий вклад у виконання рішень XXVI з'їзду КПРС вносить Івано-Франківська обласна комсомольська організація, в лавах якої налічується понад 194 тисячі членів. Під керівництвом партійних органів комітети комсомолу промислових об'єднань та підприємств широко розгорнули серед молоді соціалістичне змагання за гідну зустріч 70-річчя Великого Жовтня, XX з'їзду ВЛКСМ. У нього включилися 2923 комсомольсько-молодіжні колективи, більше 100 тисяч юнаків та дівчат. Комсомольські організації спрямовують учасників змагання на досягнення високих кінцевих показників на основі прискорення науково-технічного прогресу, підвищення ефективності виробництва та якості продукції, поліпшення використання потужностей, сировини, електроенергії. Комітети комсомолу Калузького виробничого об'єднання "Хлорвініл", заводу "Карпатнафтомаш", Івано-Франківського об'єднання "Карпатпресмаш", Надвірнянського нафтопереробного заводу домагаються виконання молоддю особистих та колективних зобов'язань, участі в проведенні атестації та раціоналізації робочих місць, застосування прогресивних форм організації та оплати праці. Все це має позитивний вплив на досягнення трудових колективів в цілому. У 1986 році з допомогою комсомольців тільки на машинобудівних підприємствах області було введено 39 металорізальних верстатів з числовим програмним управлінням, 26 промислових роботів, 6 робототехнічних комплексів, 25 маніпуляторів, що значно підвищило технічний рівень виробництва.

Аналіз фактів свідчить про важливість підтримки молодими працівниками ініціативи передових бригад заводу "Коломиясіллямаш"

"Високу якість продукції гарантуємо нашою робітничою честю", схваленої бюро обкому Компартії України. Творчо підійшли до організації духу за випуск високоякісної продукції комітети комсомолу Коломийського виробничого об'єднання металовиробів "Прикарпаття", Калузького заводу залізобетонних виробів і конструкцій, Солотвинського лісокомбінату. Тут комсомольці та молодь завойовують право працювати з особистим клеймом, борються за звання бригади, дільниці відмінної якості. Це сприяє зростанню якісних показників.

На промислових підприємствах боротьба робітників за підвищення якості продукції стала Ленінським завданням другого етапу Всесоюзної патріотичної акції ВЛКСМ "Революційний тримайте крок!", успішне виконання якого вже в першому році XII п'ятирічки дозволило 335 комсомольсько-молодіжним колективам випускати продукцію вищої категорії, 17 тисячам молодих трудівників здавати її з першого подання. Досвід показав, що залучення комсомольців та молоді до змагання за якість допомогло збільшити питому вагу промислової продукції вищої категорії в загальному обсязі виробництва до 20,8 процента, провести підготовку до введення державного приймання.

Таким чином, юнаки та дівчата Івано-Франківщини, беручи участь у перебудові, досягли певних результатів. Понад 100 тисяч молодих трудівників достроково виконали завдання 1986 року. Ціле-спрямована діяльність партійних та комсомольських організацій вплинула на зростання творчої активності молоді у виконанні народно-господарських завдань.

О.П. ЗАГОРОДНІЙ

ТВОРЧИСТЬ МАС ОНОВЛЕНОГО КРАЮ

Трудячі Прикарпаття, вітлючи в життя рішення Комуністичної партії Радянського Союзу, примножують його славу і багатство, вносять гідний вклад у зростання економічного і культурного рівня країни. Це особливо відчутно сьогодні, коли партія взяла курс на перебудову і прискорення соціально-економічного розвитку, на підтримку ініціативних і талановитих людей, коли відкрито широкий

простір для творчості. Уже в 1986 р. трудящі області забезпечили прискорене зростання і підвищення ефективності виробництва. Так, план виробництва промислової продукції виконано на 104,4% при плані 102,4, обсяг продукції сільського господарства збільшився на 7,8% проти 1985 р.. Вироблено 565,8 тис.т зерна, що на 90,9 тис.т більше проти попереднього року. У 1986 р. врожайність зернових зросла на 28% і становила 34 ц з одного гектара. Це свідчить про зростання трудової активності та розвитку ініціативи трудящих.

В трудових колективах м. Івано-Франківська та області працює багаточисельний загін передовиків і новаторів виробництва. В її числі 8 Героїв Радянського Союзу, 38 Героїв Соціалістичної Праці, понад 18 тис. працівників, нагороджених орденами Батьківщини, в тому числі майже 600 чоловік – орденом Леніна і 300 – орденом Жовтневої революції. Сотні людей удостоєні почесних звань заслужених працівників.

Широко відомі в області та за її межами імена генерального директора виробничого об'єднання "Прикарпатліс" В.Ф.Вереса, голови колгоспу "Прапор комунізму" В.М.Ткачука, голови колгоспу "Радянська Конституція" М.О.Скіцько, електрозварника заводу "Коломиясільмаш" Ю.А.Білодіда, та інших новаторів, ряди яких примножуються з року в рік.

Умовою прискорення соціально-економічного розвитку країни, як відзначив січневий /1987 р./ Пленум ЦК КПРС, є дедалі товніше розкриття й використання величезних можливостей соціалізму як нового суспільного ладу, удосконалення його економічних основ, всебічне розгортання соціалістичного демократизму та живої творчості трудящих мас.

С.А.НЕДІЛЬСЬКИЙ

СТУДЕНТСЬКІ БУДІВЕЛЬНІ ЗАГОНИ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ НА ТРУДОВІЙ ВАХТІ /1971-1986 рр./

XXVII з'їзд КПРС підкреслив ленінську думку про те, що не можна навчитися комунізму тільки з книжок, не можна виховати відповідальність, не доручаючи відповідальних справ. Саме такою,

суспільно-значимою справою для студентської молоді стала участь в третьому трудовому семестрі, організація студентських будівельних загонів/СБЗ/.

Вже в IX-й п'ятирічці /1971-1975 рр./ в трудовому семестрі брали участь майже 10 тисяч студентів вузів м. Івано-Франківська та учнів середніх спеціальних навчальних закладів області. Студентські трудові колективи працювали на спорудженні Байкало-Амурської магістралі, новобудовах Туркменської РСР, Тюменської, Магаданської, Кустанайської, Львівської, Чернігівської, Івано-Франківської областей, допомагали трудівникам сільського господарства Кримської, Одеської, Миколаївської та Запорізької областей. Студенти Івано-Франківського педінституту безкоштовно побудували і передали дітям гірського села Красник Верховинського району початкову школу. Тільки в 1975 році було освоєно робіт на більш як 5 млн.крб. Всього за роки IX п'ятирічки бійцями СБЗ було виконано робіт на 20 млн. 250 тисяч крб., що на 2,5 млн. більше запланованого.

На протязі наступних X і XI п'ятирічок зросла кількість учасників третього трудового семестру, збільшився обсяг і підвищувалась якість виконаних робіт, вдосконалювався зміст діяльності СБЗ Прикарпаття. Так, якщо в роки X п'ятирічки в будівельних загонах області взяло участь 11.042 чол., то в XI п'ятирічці – 13.406. Кожного року на найважливіші народногосподарські об'єкти країни виїжджав більш як 2-х тисячний обласний студентський будівельний загін. Разом за роки X-XI п'ятирічок учасниками трудового семестру було освоєно робіт на суму 58.509 тис.крб. /1976-1980 рр. – 28.501 тис.крб., 1981-1985 рр. – 30.008 тис.крб./.. Тільки в нашій області бійці СБЗ брали участь у будівництві Долинської бавовняно-прядильної фабрики, цеху заводу "Автолізмаш", торгового комплексу в м. Івано-Франківську, птахофабрики в с. Кулачян Снятинського району, цеху готової продукції виробничого об'єднання "Коломиясільмаш", піонерського табору "Прикарпатський Артек", Перегінської середньої школи Рожнятівського району.

В першому році XII п'ятирічки 2,2 тис.чл. і дівчат вузів і середніх спеціальних навчальних закладів Прикарпаття активно діяли в складі Всесоюзного студентського загону імені XXVII з'їзду КПРС на будовах Тюменської, Кустанайської, Хмельницької та

Івано-Франківської областей. Сто студентів-добровольців вузів м. Івано-Франківська самовіддано працювали влітку 1986 року в Київській області на будівництві житла для чорнобильців. Білці сільськогосподарського загону "Факел" Коломийського педучилища зібрали п'яту частину урожаю, вирощеного в радгоспі імені Тельмана Херсонської області. На Прикарпатті вперше було організовано студентський агрокомплекс в Рогатинському радгоспі-техникумі. Всього під час "Літа-86" студентськими загонами виконано робіт на суму 3.891 тис.крб., здано в експлуатацію 33 об'єкти.

Досвід діяльності СБЗ Івано-Франківщини підтверджує, що участь студентів в III трудовому семестрі виступає важливою школою трудового загалування, громадського змушнення, формування навиків самоврядування, високих якостей майбутнього керівника, новатора виробництва, є конкретним вкладом студентської молоді в реалізацію завдань прискорення соціально-економічного розвитку Країни Рад.

М.Д.ГОЛЯНИЧ
О.П.СЬОМА

ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ

Січевий /1987 р./ Пленум ЦК КПРС підкреслює необхідність урахування процесів поглиблення інтернаціоналізації суспільного життя. Все, чого досягнуто в нашій країні, зроблено спільною працею. "В кожній тонні хліба,- відзначив М.С.Горбачов на січевому Пленумі ЦК,- в кожному грамі золота, кожній тонні бавовни, вугілля, нафти, в кожній машині - від найпростішої до унікальної - частка праці всього радянського народу, всієї країни, всього нашого багатонаціонального Союзу".

Основний зміст і головний напрям інтернаціональних зв'язків Івано-Франківщини на початку соціалістичного будівництва становила безкорислива братерська допомога народів Країни Рад трудящим області. Особливо животворчим у цьому процесі було направлення на Прикарпаття досвідчених спеціалістів, кваліфікованих робітників, а також устаткування з різних міст Російської Федерації. Так, колектив Ленінградського заводу імені Кірова передав машини для

створеної сільгоспартілі в селі Верхня Липиця Рогатинського району, робітники Москви, Свердловська, Саратова виготовили і відправили необхідну апаратуру, прилади для промислових підприємств обласного центру, Коломиї, Надвірної.

Значно розширилися інтернаціональні зв'язки в усіх сферах життя області у зв'язку з відзначенням 50-річчя утворення СРСР. У цей період на новий ступінь піднімається соціалістичне змагання, двостороння взаємодопомога трудящих Івано-Франківської і Новгородської областей.

У процесі дальшої економічної інтеграції країн соціалістичної співдружності розширюється безпосереднє співробітництво у виробничій діяльності хіміків Калуща, енергетиків Вурштина, працівників Богородчанської газокompресорної станції з робітниками соціалістичних країн.

Розвиток інтернаціональних зв'язків Івано-Франківщини відбувається під керівництвом обласної партійної організації, яка підтримує поглиблення і розширення контактів між містами, підприємствами, колгоспами з союзних республік. Так, з 1976 р. встановилися дружні зв'язки трудящих Галицького району з м.Галичем Костромської області. З нафтовиками Тіменської області тісно співробітництво налагодили прикарпатські буровики, науковці інституту нафти і газу. З 1979 р. Івано-Франківським і Новгородським оскомами партії здійснюються спільні заходи по дальшому співробітництву між трудящими двох областей. У 1982 р. під час відзначення 60-річчя утворення Союзу РСР у багатьох колективах побували представники делегацій з союзних республік. Такі зустрічі партійні організації широко використовують для поліпшення інтернаціонального виховання трудящих... Важливу роль у цій справі відіграло створення клубів інтернаціональної дружби, яких в 1982 р. вже нараховувалось 435. В цьому ж році в області був проведений республіканський семінар керівників КДДів. Постійного характеру набуває шефство обласної комсомольської організації над ударними комсомольськими будовами, розширюються інтернаціональні зв'язки студентських будівельних загонів.

Яскравим свідченням участі комсомольців і молоді Прикарпаття в спільній праці стали нові будови Калуща, Вурштина, а також

споруджені житлові будинки в Магадані, Ханті-Мансійську, Таалі, проведення спільних заходів з молодими будівельниками з НДР, ПНР, УНР тощо.

Досвід комсомольських організацій області в розвитку інтернаціональних зв'язків потребує широкого висвітлення в пресі, лекційній пропаганді і використання його в практичній роботі по інтернаціональному вихованню молоді.

В.П.ПЕДИЧ

ДРУЖНІ ЗВ'ЯЗКИ І СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ ТРУДЯЩИМИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ І НОВГОРОДСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

За роки Радянської влади Івано-Франківщина з відсталого аграрного краю перетворилась в область розвинутої індустрії і колгоспного виробництва, передової соціалістичної культури.

З кожним роком розширюються, міцніють дружні зв'язки трудових колективів нашої області з трудящими Новгородщини, які з 1956 р. змагаються між собою. У 1978 р. естафету трудового суперництва прийняли колективи виробничих об'єднань "Новгородліспрому" та "Прикарпатлісу", бригада слюсарів-електромонтажників М.В.Богданова з Боровницького заводу деревообробних верстатів і колектив електрозварників Ю.А.Білодіда з виробничого об'єднання "Коломиясільмаш". Договір на творчу співдружність уклали також конструктори Г.В.Нечаєв з Новгородського виробничого об'єднання "Планета" і М.М.Кравчук з Калуського виробничого об'єднання "Хлорвініл". Традиційним став обмін досвідом передовиків народного господарства.

Трудячі Прикарпаття сприйняли як свою кровну спадщину розроблену партією програму докорінного перетворення Нечорноземної зони РРФСР. Вони допомогли друзям по змаганню збудувати ряд тваринницьких комплексів в колгоспах Маревського району. Спеціалісти обласного об'єднання "Сільгосптехніка" ділилися досвідом вальнування кислим ґрунтів. Колектив Івано-Франківського локомотиворемонтного заводу виготовував і відправляв для пересувних механізованих колон Новгородщини автобаштові крани.

Велика увага приділяється взаємному обміну делегаціями. В їх склад включаються переможці соціалістичного змагання, спеціалісти промисловості і сільського господарства, працівники науки і освіти. Програма перебування делегацій у друзів по змаганню складається з урахуванням того, щоб учасники мали можливість глибоше висвітлити виробничі питання і досвід роботи. Так, архітектори і будівельники Прикарпаття знайомляться з практикою збереження і реставрації пам'яток культури, комплексною забудовою міст. Новгородці висвітлюють досвід працівників лісової і деревообробної промисловості Івано-Франківщини по комплексному використанню лісових ресурсів, впровадженню технології безвідходного виробництва.

Багатий літопис дружби трудящих Івано-Франківської і Новгородської областей. З кожним роком глибоше коріння цієї дружби, зростає її вплив на всі сфери нашого життя.

Я.І.КІСЬ

ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ З БРАТНІМИ КРАЇНАМИ СОЦІАЛІЗМУ

З кожним днем міцніє і шириться союз народів, про який мріяв В.І.Ленін. На сучасному етапі розвитку співробітництва важливе місце займають дружні інтернаціональні зв'язки, прямі контакти, які встановились між областями, районами, містами нашої країни і братніх країн соціалізму. Останнім часом 23 області, 11 міст, 30 районів Радянської України підтримують дружні зв'язки з 84 областями, округами, воєводствами, повітами, містами і районами європейських країн соціалістичної співдружності.

Все майже три десятиріччя підтримуються дружні зв'язки між Івано-Франківською областю і Марамурешьським повітом Румунії. Вони значно розширилися і набули нових форм у 70-80 рр. Традиційною формою співробітництва став обмін делегаціями партійних, радянських, господарських працівників, діячів культури і мистецтва, працівників промисловості і сільського господарства. Важливе місце в планах співробітництва займає взаємний обмін досвідом. Прикарпатці вивчали

у своїх колеґ форми організації культосвітньої роботи, громадського харчування, запозичили метод оздоблення будинків, а румунські друзі неодноразово вивчали у нас методи масово-політичної роботи, організації системи політичного навчання, соціалістичного змагання. Особливо яскраву сторінку в історію дружби народів вписали Дні дружби повіту Марамуреш на Прикарпатті, які відбулися в серпні 1984 року.

Важливим фактором поглиблення інтернаціональних зв'язків братніх народів є участь трудящих соціалістичних країн у будівництві промислових і соціально-культурних об'єктів на Івано-Франківщині. Тісні, багатогранні зв'язки встановились між трудящими Прикарпаття і будівельниками із країн соціалізму в ході спорудження газопроводів "Братерство", "Союз", нафтопроводу "Дружба", енергосистеми "Мир".

Високій меті зміцнення дружби і співробітництва народів братніх країн сприяло інтернаціональне соціалістичне змагання, яке розгорнулось між будівельниками із братніх країн і трудящими міст і районів, на території яких споруджувались інтернаціональні будови.

Дружба, співробітництво, інтернаціоналізм між трудящими Прикарпаття і братніх країн соціалізму пустили глибоке коріння, вони скріплені спільними будовами, працею, величними пам'ятниками. Серед таких символів дружби є пам'ятник воїнам, які повернулись з фронтів Великої Вітчизняної війни, споруджений у Богородчанах радянською і німецькою молоддю, монумент-оболіск "Полум'я мдру", подарований Івано-Франківцям будівельниками із НДР.

П. СЕКЦІЯ ІСТОРІЇ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ БОРОТЬБИ ЗА ВЛАДУ РАД,
ЗА ВОЗЗ'ЄДНАННЯ В ЄДИНІЙ РАДЯНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Керівник секції - О.Д.КАРПЕНКО, доктор історичних наук,
професор

Секретар секції - М.В.КУГУТЯК; кандидат історичних наук

А.В.КРИКОВ

М.В.КУТУТЯК

В.І.ЛЕНІН І РЕВОЛЮЦІЙНИЙ РУХ НА ПРИКАРПАТТІ

Ім'я Леніна, геніального продовжувача вчення К.Маркса і Ф.Енгельса, було відоме передовим робітникам, селянам та прогресивній інтелігенції Прикарпаття задовго до Великого Жовтня. Вперше ім'я вождя було названо у серпні 1896 р. у журналі "Хіте і слово", що видавався І.Я.Франком у Львові. У статті Г.В.Плеканова "Робітничий і революційний дух у Росії" писалося про діяльність керованого В.І.Леніним петербурзького "Союзу боротьби за визволення робітничого класу".

У 1897 р. на сторінках "Хіте і слово" була надрукована стаття члена київського "Союзу боротьби", пізніше учасника І-го з'їзду РСДРП П.Л.Тучапського "Нові факти робітничого руху в Росії". У ній вперше в західноукраїнській періодиці наводилися уривки з ленінської праці-лістівки "Царському урядові", написаної восени 1896 р. в петербурзькій в'язниці.

Про тісні зв'язки російського робітничого руху і західноукраїнських демократичних діячів свідчить і той факт, що на прохання київських соціал-демократів наш земляк з Косова революціонер-демократ М.І.Павлик видав у 1894 р. в Коломиї російською мовою "Ерфуртську програму". Цим виданням користувався В.І.Ленін.

Зміцненню цих зв'язків В.І.Леніна з революційними демократами Галичини сприяло те, що західноукраїнські землі стали головним пунктом пересилки ленінської "Искри" в Росію. За неповними даними, з 1901 - до середини 1903 рр. в Росію було переправлено 126 пудів "Искри". З грудня 1900 р. в Станіславі, Коломиї та інших містах Прикарпаття поширюється ленінська "Искра" і праці В.І.Леніна "Що робити?"/"У Крайворітті читав І.Франко/, "Крок вперед, два кроки назад" і "До сільської бідноти", забороновану австрійськими властями.

Ленінські ідеї мали значний вплив на формування класової свідомості та розвиток революційного духу трудящих Прикарпаття. Лише у 1900 - 1904 роках тут відбулося біля 50 страйків, у яких взяло участь 8 тис.робітників. Вплив революційної боротьби пролетаріату позначився на розгортанні страйкового руху на селі.

Її кореспондентів, які надходили з Галичини в редакції "Искри", "Вперед" і "Пролетарій", були під особливі увагою Володимира Ілліча. Влітку 1902 р. у Крайворітті І.Франко для першої з них написав статтю "З Галичини".

Перебуваючи в 1912 - 1914 рр. в Західній Галичині, В.І.Ленін цікавився життям трудящих краю. У своїх статтях з національного питання він засуджував теорії "культурно-національної автономії" буржуазних націоналістів. Саме з Галичини вперше прокунали ленінські слова, які стали дорожказом для українського народу: "При єдиній дії пролетарів великоруських і українських звільня Україна можлива, без такої єдності про неї не може бути й мови".

У роки першої світової війни слова ленінської праці трудящим краю несли більшовики-ленінці, що перебували в складі російської армії. Серед них була сестра В.І.Леніна Марія Іллінічна, письменник О.С.Серафимович та ін.

Перемога Листової революції в Росії послила прагнення трудящих Прикарпаття до визволення від соціального й національного гноблення. У Коломиї, Косові, Кутах та інших місцевостях відбулися мітинги, на яких бурхливо скваложалось повалення царизму. 12 квітня 1917 року в Косові була створена рада на Прикарпатті Рада, до складу якої ввійшли революційно настроєні солдати 79-ї піхотної дивізії російської армії і робітники місцевої солеварні М.С.Давбей, Ф.О.Бонч, Д.М.Стопчицький, Д.М.Кравенко, А.Ф.Рудницький, Г.І.Темків. Рада встановила 8-годинний робочий день, організувала допомогу населенню, впровадила в школах навчання рідною мовою.

З перемогою Великої Жовтєвої соціалістичної революції розпочалася нова сторінка в революційно-визвольній боротьбі трудящих краю, що в 1939 році завершилась воз'єднанням Західної України з УРСР у складі Союзу РСР.

ВЕЛИКИЙ ЛЮТЕНЬ І ВИНИКНЕННЯ КОМУНІСТИЧНОГО РУХУ НА ПРИКАРПАТТІ

Велика Лютнева соціалістична революція відкрила нову епоху в історії людства – епоху краху капіталізму і торжества соціалізму і комунізму. Вона докорінно змінила хід розвитку всього людства і знаменувала собою початок революційного оновлення світу.

Велика Лютнева соціалістична революція стала переломовим подієм всесвітньої історії, визначила генеральний напрям і загальні тенденції світового розвитку.

Ідеї Великого Лютня блискуче поглинулися по земній кулі, проникаючи в гущу народних мас. Уже 9 листопада 1917 р. прикарпатці з місцевої преси довідалися про перемогу пролетарської революції в Петрограді. Газети повідомляли: "У Петрограді перемогла робітничо-селянська революція", "Ленін – керівник руху – вимагав негайного припинення воєнних дій і миру", "Більшовицька революція закінчилась повною перемогою".

Пропагандистами більшовицьких ідей виступали робітники, представники демократичної інтелігенції та молоді. Особливо активні пропагандисти виступали колишні військовополонені, які тисячами повертались з Росії і закликали робітників і селян "діяти на російський зразок".

Перемога Великого Лютня і встановлення влади Рад на Україні викликали велике політичне і революційне піднесення на західноукраїнських землях. У січні 1918 р. власті, налякані загостренням політичного становища, з тривогою писали, що "кінцевою метою пропаганди є створення політичного становища, подібного до такого, яке панує в Росії", "перетворити в життя комуністичні ідеї більшовиків".

Першим могутнім революційним виступом на підтримку Країни Рад був загальнополітичний страйк у січні 1918 р.,

який охопив всю імперію, в т.ч. Прикарпаття. Страйкували робітники Станіслава, Калуша, Долини та інших міст. Трудячі заявили про підтримку ленінської миролюбної зовнішньої політики і вимагали припинення імперіалістичної війни. Весною – влітку 1918 р. відбувались масові політичні мітинги, демонстрації, страйки у Станіславі, Коломиї, Калуші.

У лютті – листопаді 1918 р. в результаті народної буржуазно-демократичної революції Австро-Угорська імперія розпалася, влада Габсбургів була повалена. У ході революційної боротьби виникають комуністичні організації в Австрії, Угорщині, Чехословаччині, на Буковині, в Галичині.

Комуністи виступали важливою організуючою силою в боротьбі проти української буржуазно-націоналістичної контрреволюції, що захопила владу на західноукраїнських землях і всупереч волі народу, що прагнув до воз'єднання з Радянською Україною, проголосила буржуазну за своєю класовою природою т.зв. Західно-українську народну республіку /ЗУНР/.

Перші комуністичні організації виникли у таких промислових центрах, як Дрогобич, Львів, Тернопіль, Стрий, Станіслав, Калуш. Вони відігравали важливу роль у пропаганді ідей Великого Лютня серед трудящих, в організації революційних виступів. Комуністи були ініціаторами створення робітничих, селянських і солдатських Рад, в т.ч. в Станіславі, Калуші, Коломиї.

Виникнення комуністичного руху – результат багаторічного ідейного гартування робітничого класу у боротьбі з експлуататорами. Внутрішній соціально-економічний і політичний розвиток, а також важливі революційні зовнішні фактори зумовили появу перших комуністичних організацій.

Інтереси революційної боротьби з українськими буржуазними націоналістами вимагали об'єднання існуючих комуністичних груп у марксистську партію з чіткою політичною і тактичною програмою, з ясними лозунгами боротьби, з стрункою організаційною будовою.

Значну допомогу в організаційному зміцненні комуністичного руху галицьким комуністам надавала КП/б/У. Сиди прибули

галицькі комуністи, які діяли на Радянській Україні, К.Саврич /Максимович/, М.Левницький, В.Сірко, М.Баден та інші. Між комуністичними організаціями Прикарпаття встановилися тісні контакти.

У лютому 1919 р. в м. Станіславі відбулася перша конференція представників партійних організацій Східної Галичини, на якій і була організаційно оформлена Комуністична Партія Східної Галичини /КПСГ/, створено ЦК партії, а його секретарем було обрано К.Саврича /Максимовича/.

Станіславська партійна конференція КПСГ за своїм значенням відіграла роль першого з'їзду. У серпні 1919 р. КПСГ була прийнята до III, Комуністичного Інтернаціоналу.

ЦК КПСГ пізніше вказував, що "КПСГ виникла з класової і національно-визвольної збройної боротьби трудящих мас Західної України в 1919 р., тобто за умов дворічного існування диктатури пролетаріату на терені колишньої Росії, за умов оформлення III інтернаціоналу, створення Української пролетарської держави та виникнення Баварської і Угорської Радянських республік і революційного піднесення в Польщі, що стало визначним фактором революціонування пролетаріату капіталістичних країн, а цим самим виникнення комуністичних партій в капіталістичних країнах за рахунок найбільш революційних елементів".

Виникнення КПСГ було закономірним об'єктивним процесом розвитку революційного духу робітничого класу. Варіативну роль в її зародженні відіграла Велика Листопада соціалістична революція, перемога влади Рад на Україні.

В.А.ТІВЕРДОХІП

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ І ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ РОБІТНИКІВ ПРИКАРПАТТЯ В ПЕРІОД ОКУПАЦІЇ БУРЖУАЗНО-ПОМІЩИЦЬКОЮ ПОЛЬЩОЮ

Становище робітників Прикарпаття в період окупації буржуазною Польщею було надзвичайно тяжким. Великим лихом для робітничого класу було безробіття. За даними офіційної польської

статистики на 1 листопада 1924 р. на Прикарпатті нараховувалось 1400 безробітних, на 1 червня 1925 р. - 2400, а на 1 листопада 1925 р. - 2600. Журнал "Світло" /1925, № 5/ писав: "В Надвірнянщині безробіття. Поїзди, що йдуть на Станіслав, повні безробітних, які йдуть шукати куска хліба. В маленькому м. Надвірній понад 700 безробітних. Тартаки в усіх залізничних пунктах, почавши від Ділятина аж до Ворохти, задержали майже цілковито працю. Робітники-гуцули з Дори, Яремча, Микуличина, Татарова і навколишніх гірських сіл стоять перед маревом голоду..." Кількість безробітних постійно зростала. У 1933 р. їх нараховувалося вже 8,5 тис.чол., а напередодні визволення, в 1938 р., - 13 тис. Становище безробітних було жахливим. Ось що писав про своє життя безробітний із Станіслава 28 грудня 1931 р. "Ходив я з установи в установу шукати роботи, не дістав. Поїхав в Борислав, але й там роботи не було. Спав на станції, був в Стрию, в Дашаві, в Болехові, в Калущі, але ніде роботи не знайшов. Я страшенно змучений. Від голоду ледве тримаюсь на ногах".

Тяжким було й становище працюючих. Систематично збільшувався робочий день, знижувалася зарплата. Так, наприклад, на ватній фабриці Мендельсона в Станіславі робочий день тривав 16 годин, а фабрикант вимагав працювати навіть 20 годин. Підприємствам Прикарпаття були властиві антисанітарія та відсутність заходів технічної безпеки. Смертність і каліцтва були частим явищем. Тільки у 1923 р. було 285 нещасних випадків /з них 18 - смертельних/. 146 випадків закінчилися тривалою непрацездатністю.

Заробітки західноукраїнських робітників були набагато нижчими, ніж у районах корінної Польщі: середній заробіток робітників Лодзінського воєводства в серпні 1935 р. становив за годину 0,67 зл., а Станіславського - тільки 0,34 зл.

Інтелектуальний рівень робітників був надзвичайно низький. Комуністична газета "Наша правда" /1921, 28 травня/ відзначала, що робітникам не вистачає грошей ні на хліб, ні на борошно, ні на цукор, а про м'ясо й говорити не доводиться.

Крім тяжкого соціального, робітничий клас терпів і жахливий національний гніт. Польські окупанти жорстоко переслідували національну культуру, ліквідували українські школи, кооперативи, читальні, заборонили розмовляти рідною мовою тощо.

ПРОЛЕТАРСЬКИЙ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМ У РЕВОЛЮЦІЙНІЙ
БОРОТБІ ТРУДЯЩИХ ПРИКАРПАТТЯ

В історії міжнародного революційного духу в міжвоєнний період важливе місце займають спільні революційні виступи трудящих Прикарпаття з боротьбою робітничого класу і селянства Польщі і Західної Білорусії за своє соціальне і національне визволення, за возз'єднання в єдиній Радянській державі.

Інтернаціональній єдності трудящих сприяв ряд об'єктивних і суб'єктивних факторів. Західна Україна і Західна Білорусія були насильно загарбані буржуазно-поміщицькою Польщею, і тут встановився важкий соціально-економічний, політичний і національний гніт. Спільним класовим ворогом для українців, білорусів, євреїв і поляків були польські поміщики і капіталісти. Натхненником і організатором зміцнення інтернаціональної єдності трудящих, керівником їх спільних революційних виступів були Комуністична партія Польщі /КПП/ та її складові частини – Комуністична партія Західної України /КПЗУ/ і Комуністична партія Західної Білорусії /КПЗБ/. Послідовно виражаючи інтереси трудящих, комуністи спрямовували зростаюче незадоволення народних мас в спільне русло організованої класової боротьби за зміцнення інтернаціонального союзу пролетаріату і трудового селянства, за соціальне і національне визволення.

Під революціонізуючим впливом ідей Великого Жовтня на Прикарпатті все активніше зростала революційно-визвольна боротьба робітничого класу і трудового селянства, міцніли інтернаціональні зв'язки між трудящими різних національностей. Так, революційні виступи польського пролетаріату восени 1923 р. активно підтримували трудящі Західної України і Західної Білорусії.

У 1923 – 1925 рр. на Прикарпатті, а також на території із змішаним українським і білоруським населенням Волинського і Поліського воєводств розгорнувся масовий партизанський дух. У партизанських загонах разом виступали українці, білоруси, поляки і представники інших національностей.

Важливе значення для інтернаціонального згуртування трудящих мала боротьба за амністію політ'язнів, організована комуністами в 1926 р., а також масові виступи пролетаріату Станіслава і Коломиї проти розгрому польським урядом Білоруської робітничо-селянської громади.

Яскравим виявом інтернаціональної солідарності в 1929 р. стала підтримка трудящими Прикарпаття серпневих антивоєнних виступів робітників Польщі і Західної Білорусії і триденний страйк солідарності львівських і станіславських залізничників з ткачами Лодзі, а на початку 1930 р. – скоординовані КПП, КПЗУ і КПЗБ масові "походи голодних" у великі міста. Масові спільні антиурядові виступи робітників великих міст Польщі, Західної України і Західної Білорусії в лютому-березні 1933 р. змусили польський сейм відкласти введення в дію нового антиробітничого закону.

Інтернаціональний характер носили масові виступи проти антирадянського польсько-німецького договору, /1934 р./, боротьба на дубах 1935 – 1936 рр. за амністію політ'язнів, могутній рух у підтримку республіканської Іспанії в 1936 – 1938 рр., кампанія на захист Е.Тельмана і Г.Дямитрова, боротьба за відміну смертного вироку білоруському революціонеру С.О.Прийтицькому тощо. Ці та багато інших подій визначили революційний шлях спільних дій трудящих Прикарпаття з революційною боротьбою пролетаріату і селянства Польщі і Західної Білорусії у революційно-визвольній боротьбі.

В.М.КАЛИНА

ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНА ДОПОМОГА ТРУДЯЩИМ
ПРИКАРПАТТЯ РЕСПУБЛІКАНСЬКІЙ ІСПАНІЇ

Ленінське положення про те, що інтереси робітничого класу і його боротьби проти капіталізму вимагають повної солідарності і найтіснішої єдності робітників усіх націй /т.25-с.274/. вказує трудящим усього світу єдино правильний шлях до свободи і рівності, миру і прогресу. Виходячи з цього, Комуністичні партії Польщі і Комуністичні партії Західної України протягом усього свого

існування виховували трудящих у дусі пролетарського інтернаціоналізму і соліданості.

У липні 1936 р. фалангісти генерала Франко вчинили заколот проти уряду Народного фронту в Іспанії. Заколотники користувались матеріальною і моральною підтримкою урядів Гітлера і Муссоліні. Тому громадянська війна в Іспанії вирішувала не тільки долю іспанського народу, а й трудящих усього світу.

КПШ і КПЗУ закликали народні маси підтримати справедливую боротьбу іспанського народу. У відозві, виданій у серпні 1936 р., зокрема, підкреслювалося: "Справа Іспанії – це справа Польщі. На кожних зборах і мітингах приймайте резолюції про солідарність з іспанським народом, про боротьбу проти будь-якої спроби інтервенції, проти будь-якої підтримки контрреволюції. Хай кампанія солідарності з народним фронтом в Іспанії стане великою демонстрацією народного фронту в Польщі".

Трудячі Прикарпаття гаряче відгукнулися на заклик комуністів. З ініціативи КПЗУ і МОДРУ в другій половині 1936 р. були проведені антифашистські демонстрації й мітинги трудящих у Коломийському, Косівському, Надвірнянському, Тлумачькому та інших повітах.

КПЗУ організувала масову кампанію збору коштів для захисників республіканської Іспанії. На Західній Україні було зібрано 52800 злотих, в т.ч. у Станіславському воєводстві – 12 тисяч злотих. У кінці 1936 р. комітети по збору коштів діяли в Чернівці, Марківцях Тисменицького, Черчі Рогатинського, Ріпно-му Долинського повітів, у Калусі. Добре проходив збір коштів для іспанських патріотів у Солотвині, Станіславі, Биткові, Кутах, Коломийі, в Калуському, Долинському та інших повітах.

КПЗУ і КСМЗУ відрядили кращих синів трудящих Західної України в республіканську армію, а серед них – секретарів Коломийського і Львівського окружних комітетів КСМЗУ Ю.Дрогобичера та Ю.Великановича, члена КПЗУ, а також В.Лозового та М.Євчука з Станіслава, комсомольських активістів з окремих сіл.

З посланців західноукраїнських земель, що прибули до Іспанії, 8 липня 1937 р. була сформована рота імені Т.Г.Шевченка, яка входила до батальйону імені національного героя Іспанії Палафокса. Перше бойове хрещення рота імені Т.Г.Шевченка одержала

на Брунетському фронті. В 1937 – 1938 рр. вона проявила героїзм на Арагонському і Андалузському фронтах та під час форсування ріки Ебро.

В боях за свободу іспанського народу віддали своє життя І.Рапапорт з Борислава, Д.Кацаба із села Ліски, Д.Возняк із села Богородичин, В.Дикан із села Тормачик Коломийського повіту, М. Литвин із села Дубівці Галицького повіту та багато інших прикарпатців.

На підтримку республіканської Іспанії з 1936 – 1937 рр. на Західній Україні були організовані лекції, літературні вечори, в яких оспівувався героїзм іспанського народу у боротьбі з фашизмом.

Участь західноукраїнських добровольців у цій справедливій війні, допомога робітників і селян Західної України іспанському народові свідчать про інтернаціональну єдність і спільну боротьбу трудящих усього світу проти фашизму, за мир і дружбу між народами.

Одночасно ця боротьба для народних мас Західної України була боротьбою проти "своїх"експлуататорів, боротьбою за Радянську владу, за воз"єднання з Радянською Україною в єдиній Радянській державі.

М.В.КУТУТЯК

СТРАЙКОВИЙ РУХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЛЕТАРИАТУ ПРИКАРПАТТЯ В 1929 – 1939 РОКАХ

Окупувавши в 1919 р. Західну Україну, польська буржуазія перетворила захоплені землі в аграрно-сировинний придаток своїх корінних земель. За офіційними даними на початку 30-х років 74,7% населення Прикарпаття було зайняте в сільському господарстві і лише 11,1% – в промисловості. Процес класового розшарування у прикарпатському селі в умовах аграрного перенаселення сприяв формуванню багатотисячної армії сільськогосподарського

пролетаріату. В 1931 р. в краї нараховувалось 97 тис. постійних і сезонних сільськогосподарських робітників. Їх становище було тяжким. Робочий день сільськогосподарських робітників досягав 15-16 годин на добу, а заробітна плата весь час падала.

Зрозуміло, що миритися з таким становищем робітники не могли. Під впливом революційної боротьби робітничого класу розгортається рух сільськогосподарських робітників за землю без викупу, за соціальне і національне визволення і возз'єднання з Радянською Україною. Він відзначався широким застосуванням такої чисто пролетарської форми боротьби, як страйки, яку можна поділити на чотири етапи. Перший охоплює 1928 - 1929 рр., /період піднесення страйкового руху/. Другий - 1930 - 1933 рр. З 1934 р. піднімається нова хвиля страйкової боротьби, яка з 1938 р. знову йде на спад.

За нашими спостереженнями, лише в 1929 р. в прикарпатських селах відбулося 16 страйків, які охопили 31 село чотирьох повітів. Очолюваний КПЗУ і "Сельробом-Єдність", страйковий рух мав бойовий наступальний характер. Особливою гостротою відзначалися виступи українських і польських батраків у селах Драгомирчани Станіславського повіту, Старі Богородчани, Ляхівці, Бабча, Нивочин Богородчанського повіту. Страйкарі вимагали підвищення заробітної плати /на 100-300%/, запровадження 8-годинного робочого дня, визнання профспілкових і страйкових комітетів.

На другому етапі /1930 - 1933 рр./, в ході якого відбулося 16 виступів, боротьба мала оборонний характер. Локальність і неорганізованість були причиною поразки значної частини виступів.

Нове піднесення страйкової боротьби на селі, яке почалося в 1934 р. відзначалось масовістю й організованістю. Більшість страйків переросла в політичні виступи, спрямовані проти фашизму і загрози війни. У з в 1934 р. хвиля страйків охопила 14 сіл сімох повітів Станіславського воєводства, у наступному - у 17 селах. Найбільшого розмаху боротьба досягла в 1936 р. Страйки охопили 25 сіл дев'яти повітів.

Під гаслами народного фронту в червні 1936 р. відбувся страйк 160 сезонних сільськогосподарських робітників села Єзу-

піль Станіславського повіту. Під керівництвом комуністів В.Паркулаба і М.Бойчука було створено страйковий комітет, який 28 червня 1936 р. організував масовий антифашистський мітинг. Боротьба сільської бідноти Єзуполя була підтримана батраками сіл Побережжя, Ганусівка, Селець Станіславського повіту, Кузино, Городище - Галицького. Із страйкувачами селянами солідаризувались польські й українські робітники Станіслава. У кінці червня вони надіслали для страйкарів 60 кг хліба. Стурбована виступом, адміністрація фільварку була змушена піти на значні поступки. 24 червня 1936 р. розпочався страйк батраків с. Конешки Рогатинського повіту. Страйкарі обеззброїли поліцію, напали на фільварок і примусили поміщика виконати всі їх вимоги. Біля поліцейської управи відбулася демонстрація під лозунгом "Геть фашизм!", "Хай живе возз'єднання з Радянською Україною!".

Характерною рисою революційно-визвольної боротьби сільськогосподарського пролетаріату в 1929 - 1939 рр. було те, що він розвивався спільно з боротьбою промислового пролетаріату. Робітники висували гасла боротьби за робітничо-селянський уряд, за землю без викупу, за самовизначення пригнічених народів. Більшість виступів завершувалась перемогою страйкарів.

І.М.ШУМЕЙКО

У БОРОТЬБИ ЗА ФРОНТ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

/на матеріалах діяльності комсомольських організацій Прикарпаття у 1935 - 1938 рр./

УІ конгрес Комінтерну /липень-серпень 1935 року/ і О УІ конгрес КІМу /вересень-жовтень/ розробили програму боротьби за народний антифашистський фронт. Активну діяльність по створенню народного фронту і збиранню сил молодого покоління проводили партійні і комсомольські організації Прикарпаття.

Комсомолці показували не тільки зразки відваги і

мужності в боротьбі з окупаційним профашистським режимом. Вони виявили уміння згуртувати розрізнені сили молоді в єдиний революційний потік під прапором фронту молодого покоління.

Насамперед комсомольці намагалися розвинути співробітництво і залучити до боротьби проти фашизму молодих робітників з демократичних організацій ОМТУР, "Робітничої громади", "Цукунфту", "Фрайгайту".

Першою великою політичною кампанією, в якій широку участь брала демократична молодь, була акція за звільнення політичних в'язнів, ініціатором якої виступила Комуністична партія Західної України.

Комсомольські організації Прикарпаття схвалили вироблену ЦК КСМЗУ "Декларацію фронту молодого покоління західноукраїнських земель", яка закликала всі молодіжні організації створити антифашистську спілку молоді і спільно виступити проти фашизму. Боротьба за створення фронту молодого покоління стала важливим обов'язком комсомолу і головним змістом його діяльності.

Провідною силою, навколо якої згуртовувалася вся прогресивна молодь Західної України, виступали організації КСМЗУ і ОМТУР. Зростали вплив і активність комуністів і комсомольців в об'єднаних профспілках і серед безробітних.

КПЗУ і КСМЗУ значно розвинули співробітництво в рамках єдиного народного фронту в Станіславі, Коломиї, Калуші. У 1936 р. комсомольці разом з демократичною молоддю Станіслава, Болехова, Доляни, Коломиї, Калуша, Косова, Надвірної, Биткова, Вигоди активно протестували проти варварської розправи польських власників із страйкарями Кракова та безробітними Львова.

Під єдиnofронтними прапорами проходили першотравневі демонстрації в Станіславі, Калуші, Коломиї, Косові, Луках. Об'єднані і лодіжні колони з написаними на транспарантах "Йде молодь" і прапорами фронту молодого покоління помітно виділялись на фоні багатолюдних демонстрацій трудящих міст і сіл.

У боротьбі проти спільного ворога-польських окупантів і українських буржуазних націоналістів-розширювалася і зміцню-

валася єдність дій комсомолу з місцевими організаціями ОМТУР "Робітничча громада", "Каменяри", Посилився вплив комсомольців в масових культурно-освітніх і спортивних організаціях молоді Прикарпаття. Всі вони під впливом комсомолу ставали важливою ланкою у формуванні фронту молодого покоління.

Активно виступала молодь міст і сіл проти фашизму за збереження миру, в захист завоювань Жовтня і соціалістичного будівництва в СРСР.

Помітний вклад внесли комсомольці Прикарпаття в організацію допомоги республіканській Іспанії. В рядах інтернаціональних бригад мужньо боролись проти фашизму прикарпатці В.Лозовий, М.Савчук, М.Литвин, В.Дикан, Д.Возняк та інші. Досвід і традиції боротьби КПЗУ і КСМЗУ за Народний фронт і за фронт молодого покоління ввійшли в загальну скарбницю комуністичного руху.

З.Л.ГЛОБА

СТВОРЕННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ПІОНЕРСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НА ПРИКАРПАТТІ

Велика Жовтнева соціалістична революція стала могутнім поштовхом до революційної боротьби трудячої молоді Західної України, надихнула її на боротьбу за свої права, за соціальне та національне визволення.

В умовах посиленого соціального, національного і політичного гніту західноукраїнських трудящих становище дітей та підлітків було винятково тяжким. За даними перепису 1931 року тільки на Прикарпатті близько 40 тисяч дітей віком від 7 до 14 років не відвідували школу. У польських школах дітей карали за те, що вони розмовляли між собою своєю рідною українською мовою. Непосильна праця, халхливі антисанітарні умови праці призводили до масових захворювань дітей.

Комуністична партія Західної України поставила завдання перед комсомолом - залучити до революційного руху дітей трудящих,

виховати їх в дусі класової свідомості, пролетарського інтернаціоналізму. У 1925 році партія і комсомол розробили організаційні заходи діяльності піонерської організації, що дістала назву "Червоний піонер Західної України", визначили її завдання і зміст роботи. ЦК КПЗУ вважав, що шкільну акцію належить пов'язувати з політичними акціями партії, а головне - з боротьбою за мир, проти війни в Радянським Союзом.

Учні-піонери розповсюджували листівки, відозви, допомагали у переправленні повідомлень. У листопаді 1931 р. піонери с. Кобаки Косівського району провели демонстрацію школярів на честь 14 років Великої Жовтневої соціалістичної революції. Піонерська організація в Болехові організувала гурток, у якому знайомила учнів з подіями, що відбувалися в Радянському Союзі. Дійовими були піонерські організації в Калусі, Коломиї, Станіславі. Таким чином, організація піонерського духу на Західній Україні вносила певний вклад у поширення комуністичних ідей на Прикарпатті.

Вивчаючи славні сторінки нашої героїчної історії, історії боротьби нашої молоді, "ми робимо спробу ще і ще раз осмислити, підбити підсумки нашої загальної боротьби, здобути уроки на майбутнє". /Горбачов М.С. Промова на зустрічі з партійним, радянським і господарським активом Естонської РСР/Прикарпатська правда.- 1987.-24 лют./.

У.О.ГОЛОВЧАНСЬКА

ЖІНКИ ПРИКАРПАТТЯ У РЕВОЛЮЦІЙНІЙ БОРОТЬБІ

Проблема участі прогресивного жіноцтва в революційній боротьбі до цього часу ще не стала предметом спеціального наукового дослідження. Побічно вона висвітлюється в пресі та деяких книгах, спогадах, нарисах про мужність дочок краю.

Проведене на підставі фондів Івано-Франківського краєзнавчого музею дослідження дозволяє зробити висновок, що, повсякденні економічних, політичних і громадських прав, жінки були для

капіталістів та поміщиків вигідним об'єктом експлуатації. За однаково з чоловіками роботу, як правило, вони одержували вдвоє меншу заробітну плату. Трудівниці не мали доступу ні до освіти, ні до науки, культури і мистецтва. Не існувало й законів, які б охороняли материнство. Важке становище жінок посилювалось національним гнітом.

Природно, що чим глибше усвідомлювали жінки своє політичне й економічне безправ'я, тим активніше втягувались у боротьбу за свої права. Зачинателем жіночого руху в Галичині була талановита українська письменниця-демократка, активна громадська діячка Н.Кобринська /1855-1920/. У 1884 році вона заснувала в тодішньому Станіславі прогресивне за своїм змістом "Товариство руських жінок", робила все можливе для згуртування жінок-демократок. У 1887 р. письменниця видала альманах "Перший вінок", у 1893-1896 рр. видано три випуски альманаха "Наша доля". У 1890 р. з ініціативи Н.Кобринської було складено петицію до Державної ради Австро-Угорщини з вимогою дозволити жінкам навчатися в університетах. Наступного року в своїй полум'яній промові на з'їзді жінок у Стрию Н.Кобринська вимагала права жінок на освіту, організацію жіночих гімназій, закладів харчування, дитячих садків. Сама організувала та очолила дитячий садок у Болехові.

Серед жінок-борців за кращу долю трудового народу добре відома і Ганна Павлик /1855-1928/ - перша жінка-соціалістка на Західній Україні, безстрашна революціонерка. Разом з братом, відомим революціонером-демократом Михайлом Павликом, вона була активним членом радикальної партії з перших днів її заснування, поширювала її видання "Народ", "Хлібороб", "Робітник" та журнал І.Я.Франка "Житє і слово".

Комуністична партія Західної України в своїх лавах виховала багато жінок, які поряд з чоловіками очолювали боротьбу робітничого класу та біднішого селянства проти гніту буржуазно-поміщицької Польщі, за возз'єднання з Радянською Україною.

Революційній боротьбі присвятили своє життя Рахіль Грос, яка з серпня 1935 року була секретарем Станіславського окружного КПЗУ; член КПЗУ Марія Соляк, яка в 1933-1935 роках працювала

в Коломийському ОК КПЗУ під псевдонімом "Ніна", не раз сиділа в тюрмах, була делегатом Народних Зборів Західної України і членом Повноважної комісії Зборів до Верховної Ради СРСР і Верховної Ради УРСР; Олена Сенюк, яка за революційну боротьбу терпіла тортури, а після визволення у 1939 р., повернувшись із в'язниці в рідне село Дебеславці, активно включилась в роботу, була обрана депутатом Верховної Ради СРСР, та багато інших.

Багато видатних жінок-революціонерок полягло у боротьбі за свободу, чимало їх роками страждали у в'язницях.

М.Р.ЛИТВИН

КРИТИКА БУРЖУАЗНИХ ФАЛЬСИФІКАЦІЙ ІСТОРІЇ БОРОТЬБИ
ЗА ВЛАДУ РАД НА ПРИКАРПАТТІ В 1917 - 1920 РОКАХ

Широкий спектр соціально-економічного і політичного життя Прикарпаття у 1917 - 1920 рр. розкривають радянські дослідники Є.М.Галушко, І.К.Васюта, О.Ю.Карпенко, Ю.Ю.Сливка та ін., в роботах яких показано зубожіння народних мас, втручання країн Заходу у "вирішення" східногалицької проблеми, а головне - справжню картину класових боїв: створення і діяльність перших комуністичних організацій /Станіслав, Коломия, Калуш, Підберезці/, Компартії Східної Галичини, Рад робітничих, селянських і солдатських депутатів /Богородчани, Калуш, Косів, Коломия, Станіслав, Тлумач і ін./, страйковий і аграрний рухи пролетаріату тощо. Конкретно-історичний матеріал підтверджує, що революційно-визвольний рух прикарпатських трудящих у 1917 - 1920 рр. був невід'ємною частиною боротьби всього українського народу за встановлення Радянської влади.

Особливий інтерес до розглядуваної теми проявляють і буржуазні ідеологи, зарубіжні "радянологи". Уже в 20-30-і рр. польська буржуазно-шовіністична історіографія /С. Козицький, Р.Куманецький/, виконуючи соціальні замовлення окупаційних властей, намагалась довести "історичні права" Польщі на західно-українські землі. Буржуазні автори заперечували право трудящих

Східної Галичини на самовизначення, фальсифікували революційно-визвольний дух народних мас, перекривали гуманні, справді інтернаціоналістські морально-політичні, дипломатичні і військові акції Радянського уряду щодо вирішення східногалицької проблеми.

Українська буржуазно-націоналістична історіографія міжвоєнного періоду /В.Винниченко, Б.Колодій, П.Христюк, І.Цьокан/ всіляко обґрунтовувала "революційність" галицької буржуазії, яка нібито боролась за "національну єдність" українського народу; доводила відсутність соціально-економічних і політичних умов для розвитку комуністичних ідей на Прикарпатті; піднімала на щит буржуазно-націоналістичні партії і угруповання; грубо очорняла діяльність Компартії Східної Галичини і Галревкому; виправдовувала контрреволюційну внутрішню і антирадянську зовнішню політику уряду Західноукраїнської народної республіки і Директорії, підтримувала орієнтацію петлюрівців на імперіалістичні країни Заходу; вихваляла "визвольні" походи Української Галицької Армії на Поділлі і т.ін. Подібні писання "українознавців" мали одну мету: оголосити лєнінізм, Радянську владу чисто російськими явищами, які неприйнятні для інших країн і народів.

Позиції сучасної буржуазної історіографії /О.Горбач, Р.Дебіцький, О.Підгайний, Д.Решетар, Т.Шабат та ін./ в цілому не зазнали принципових змін у порівнянні з поглядами істориків і політологів 20-30 рр. Їх концепції набули лише більш відкрито антикомуністичного спрямування. Поширенням антирадянських вигадок про історичне минуле Української РСР, зокрема її західних областей, західні "експерти" виконують спільну для всієї буржуазної пропаганди функцію відвернення трудящих від корінної проблеми сучасності - антиімперіалістичної боротьби. Гідну відсіч їх фальсифікаціям дано в багатьох працях істориків СРСР.

С.М.ЧАПУГА

Деякі питання історіографії керівної ролі Комуністичної партії Західної України в революційній боротьбі трудящих м. Станіслава

Актуальність обраної теми обумовлюється тим, що по ній на сьогоднішній день немає жодного історіографічного дослідження.

Та ж по суті відсутні спеціальні роботи з історії революційного духу в Станіславі.

На підставі вивчення історії КПЗУ можна зробити висновок про те, що глибоке дослідження її революційного шляху взагалі і по керівництву боротьбою трудящих Станіслава зокрема найбільше здійснювалося у період її діяльності /1919-1938 рр./, а також з середини 1950-х років і до наших днів.

В роки існування КПЗУ опубліковано понад 140 брошур і статей. Їх автори, головним чином, діячі партії та активісти, розкривали важке соціально-економічне становище трудящих в умовах капіталізму, проблеми поширення марксистсько-ленінських ідей на Західній Україні, вплив ідей Великого Жовтня на розвиток революційного духу в край, зародження і діяльність тут перших комуністичних організацій. Однак про революційний рух у Станіславі в цих публікаціях є лише окремі згадки. Найбільшої уваги заслуговують короткі повідомлення в ряді досліджень /Баран М. Комуністична партія Східної Галичини в процесі історичного розвитку. /Галицький комуніст.- 1920.- № 1; Гадзинский В. Революционное движение в Восточной Галиции.- М.-:Госиздат, 1923; Карпацький. До питання історичної генези КПЗУ. /Наша правда.- 1928.- № 3-8 та ін./, а також про установчу конференцію комуністів Східної Галичини в Станіславі у лютому 1919 р., на якій було проголошено утворення Комуністичної партії Східної Галичини /КПСТ/.

У зв'язку із створенням сприятливих умов дослідникам для роботи в архівах і публікаціям джерел з історії революційно-визвольної боротьби трудящих Західної України/ Під прапором Жовтня: Документи і матеріали.- Вип.1 /1917-1920 рр./,- Львів, 1957; Вип.2 /1921-1928 рр./.- Львів, 1964; Вип.3 /1929-1939 рр./.- Львів, 1966 р.; Боротьба трудящих Прикарпаття за своє визволення і возз'єднання з Радянською Україною.- Станіслав, 1957; Сірко І.М. Ті незабутні роки.- Ужгород, Карпати.- 1978; Паркулаб В.М. Товариші по боротьбі.- Ужгород, Карпати, 1984 та ін./ розпочалося всебічне дослідження історії КПЗУ, в тому числі її діяльності у м. Станіславі.

Радянськими істориками опубліковано ряд робіт по вивченню революційного процесу на Прикарпатті, що здійснювався під керівництвом КПЗУ /Історія міст і сіл Української РСР. Івано-Франківська область.- К., 1971; Назустріч мрії: Нариси історії Прикарпаття.- Ужгород, Карпати, 1978; Нариси історії Івано-Франківської обласної партійної організації.- Ужгород, Карпати, 1978; Твердохліб В.В. Революційно-визвольна боротьба трудящих Прикарпаття /1921-1939 рр./.- Львів, вид-во "Вища школа", 1974./, в яких належне місце відведено діяльності комуністів у Станіславі.

Разом з тим слід відмітити, що проблеми розвитку комуністичного духу в м.Станіславі вимагають спеціального дослідження. Так, ми по суті мало що знаємо про установчу конференцію КПСТ, про організаційно-політичну та революційну діяльність Станіславського окружного КПЗУ, про членів партії, які діяли на Прикарпатті. Назріла потреба видати збірник документів про революційний рух у Станіславі, а також історію міста. Необхідно налагодити координацію між істориками міста, які займаються проблемами революційного процесу на Західній Україні.

О.Ю.КАРПЕНКО

ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ВОЗЗ'ЄДНАННЯ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ З РАДЯНСЬКОЮ УКРАЇНОЮ В ЄДИНІЙ РАДЯНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Радянський народ з великим політичним і трудовим піднесенням зустрічає всенародне свято-70-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції, яка стала переломною подією всесвітньої історії, визначила генеральний напрям і основні тенденції світового розвитку, поклала початок нездоланному процесові - заміні капіталізму новою, комуністичною суспільно-економічною формациєю.

Героїчним був шлях українського народу після Великого Жовтня. Визначною подією на цьому шляху було возз'єднання відділених імперіалістами західноукраїнських земель з Радянською Україною в єдиній Радянській соціалістичній державі.

Майже шість століть західноукраїнські трудячі боролися за своє визволення і возз'єднання. Тільки з перемогою Великої Жовтневої соціалістичної революції, з виникненням Української Радянської Республіки і утворенням могутнього Союзу РСР виникли реальні передумови для здійснення одвічної мрії українського народу про своє возз'єднання.

Ідеї Жовтня, ідеї Рад ставали здобутком трудящих, надихали їх на боротьбу за соціальне і національне визволення. Комуністична партія Західної України, марксистсько-ленінська партія робітничого класу, очолила цю боротьбу. Історія сповнена численними прикладами героїчного подвигу народу в ім'я свободи і возз'єднання з Країною Рад.

Радянський народ, йдучи назустріч віковичним прагненням західноукраїнських трудящих, у вересні 1939 р. надав їм братерську допомогу у визволенні з іноземного поневолення. Завдяки спільним зусиллям - революційній боротьбі трудящих і визвольній місії Червоної Армії-були створені передумови для справедливого вирішення питання про історичну долю Західної України.

Народні Збори Західної України /26-28 жовтня 1939 рр./, виражаючи одностайну волю трудящих, прийняли історичної ваги декларації про встановлення Радянської влади, про возз'єднання з Радянською Україною в єдиній соціалістичній державі, про націоналізацію банків і великої промисловості, конфіскацію поміщицьких і церковних земель. Верховна Рада СРСР /1 листопада/ і Верховна Рада УРСР /15 листопада/, заслухавши заяву Повноважної Комісії Народних Зборів, одностайно схвалили закони про возз'єднання Західної України з Радянською Україною в єдиній Радянській соціалістичній державі. Збулися одвічні мрії українського народу.

Спираючись на історичний досвід і братню допомогу Союзу РСР, трудячі західних областей Української РСР активно включилися в революційні перетворення і за історично короткий строк здійснили соціалістичну індустріалізацію, колективізацію сільського господарства і культурну революцію. Було побудоване соціалістичне суспільство.

Завдяки турботам КПРС і Радянської держави західним областям УРСР були забезпечені випереджаючі темпи розвитку і сьогодні вони займають передові позиції у республіці в таких важливих галузях, як паливно-енергетична, машинобудівна, електронна, приладобудівна, нафто-хімічна. Тут створено високоmechanізоване соціалістичне сільське господарство. Значні успіхи досягнуто у соціальному розвитку, а також в освіті, культурі, науці.

Захоплюючі перспективи соціально-економічного і культурного розквіту відкриваються перед західними областями УРСР, навіть возз'єднаними в Країні Рад, в нових умовах перебудови і прискорення, накреслених XXVI з'їздом КПРС.

В.В.ГРАБОВЕЦЬКИЙ
Б.В.ГРАБОВЕЦЬКИЙ

ВИНИКНЕННЯ МІСТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

Історики, що досліджують процес виникнення міста Івано-Франківська, називають кілька дат його заснування: 1624, 1649, 1656 і 1662 роки. Перші чотири дати не підтверджені точними джерелами, але, мабуть, вже тоді назрівали умови для перетворення села Заболоття в місто: суспільний поділ праці, наявність торгових шляхів, оборонне розташування. Отже, економічні і політичні фактори сприяли перетворенню села Заболоття на місто. Тому нема підстави приписувати магнату Потоцькому як "привілізатору великої праці на сході" заслуг у заснуванні міста, як це пишуть буржуазно-клерикальні історики С.Баронч, А.Шарловський та інші. Можна лише сказати, що сприятливий власник Заболоття Андрій Потоцький надав 7 травня 1662 р. місту привілеї на магдебурзькому праві, щоб збагачуватися за рахунок міських доходів, а побудованою сильною фортецею міста захищати свої маєтки перед наростанням народного духу. Півська фортеця магнатів Куропатів біля Надвірної, частково зруйнована загонами Семена Височана у 1648 р., поволі втрачала своє оборонне значення для захисту магнатсько-шляхетського панування на Прикарпатті, а тому необхідно було будувати нову фортецю-місто, що й здійснив А.Потоцький.

Щоб затерти назву старовинного українського села і дати місту шляхетське ім'я, Потоцький назвав його іменем свого сина Станіслава. Так часто робила польська шляхта при колонізації українських сіл і міст у XV-XVII ст.

Те, що Станіслав заснований на території Заболоття, стверджується п'ятьма достовірними документами. Так, у привілеї про надання самоуправління місту від 7 травня 1662 р. сказано самим Потоцьким: "На моїм ґрунті ділчичим під селом Заболоття заснував місто, назване Станіславом".

Для того, щоб магдебурзьке право мало юридичну силу, його повинен був затвердити король, який і зробив це 14 серпня

III. СЕКЦІЯ ІСТОРІЇ ДОРАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

Керівник секції - В.В.ГРАБОВЕЦЬКИЙ, доктор історичних наук,
професор

Секретар секції - С.І.КОПЧАК, кандидат економічних наук,
доцент

1663 р. Цей привілей - друге письмове свідчення про виникнення міста. Третє - це свідчення іноземця Ульріха фон Вердума, який через 10 років після виникнення міста писав у своєму "Щоденнику": "Це місто всього десять років тому на голому місці наново збудував згаданий київський воєвода Андрій Потоцький і назвав ім'ям свого єдиного сина Станіслава" /Жовтень.- 1983.- № 10.- С.100/.

У Йосифінській метриці /ЦДІА у Львові, ф.19, опис У1, од.зб.1, арж. 127. 210/ записано: "Станіслав з передмістям Заболоттям - первісним селом, на ґрунтах якого заселено Станіслав", у другому місці метрики: "Місто Станіслав з передмістям, званням Заболоттям, першим селом, на ґрунтах якого поселений Станіслав".

Отже, дата заснування Станіслава, як міста - 1662 рік. З цього часу і починається сторінки його 325-річної історії.

II. СІРЕДУК

КОЛИ ЗАСНОВАНО МІСТО ІВАНО-ФРАНКІВСЬК?
1662 р., Чи 1664 р., Чи ??

Історія Івано-Франківська вже давно стала об'єктом вивчення не одного покоління як польських буржуазних дослідників, так і радянських учених. Незважаючи на багату літературу, і досі спірне питання про дату його заснування. Так, польським краєзнавець Сярчинський стверджує, що першопочаток міста сягає 1624 року. Влітку цього року польський магнат С.Конєцпольський між двома Гистрицями одлюбував собі місце під замок, котрий нібито став першою будівлею майбутнього міста.

Два інших польських вчених М.Балінський і Р.Ліпінський /1848 р./ та історик, вірменин за походженням, Баронч /1854 р./ вважають, що перетворення села Заболоття в місто відбулося ще в 1654 році. Це ж дату зустрічаємо і в А.Шарловського /1887 р./, який наводить маловірогідний факт, ніби магнат Станіслав Равера Потоцький, ідучи за плугом, визначив місце під ринок, вулиці, які будуть до нього прилягати, та будинки. Сам А.Шарловський

все ж таки дотримується думки, що місто бере свій початок з весни 1662 року, коли йому було надано А.Потоцьким магдебурзьке право. Ця ж дата увійшла і в радянську історичну літературу.

Виявлена нами в ЦДІА УРСР у м. Львові згадка про Станіслав змушує переглянути загальноприйнятую тезу про заснування магнатом А.Потоцьким і названого на честь його сина Станіслава. В ново виявленому документі повідомляється, що якийсь шляхтич Стефан Потембський подав касаційний позов на рішення Люблінського трибуналу з приводу грошового спору між ним та старостою теребовлянського повіту Георгієм Балабаном. Документ виданий в м'стечку Станіславі, в середу, в свято дві Марії 1644 року. Ця нова письмова згадка про нинішній Івано-Франківськ робить його на 18 років старшим, а, отже, дозволяє зробити припущення, що наш обласний центр виник не на основі села Заболоття, а самостійно на землях цього поселення коло якогось військового об'єкту, що став на переході просування татарських орд в глиб Прикарпаття, що перетворення нововиниклого безіменного поселення в місто Станіслав відбулося задовго навіть до його першої згадки в 1644 році, бо ж у згаданому документі Станіслав не називається новозаснованим містечком, як тоді засновані міста Лисець, Богородчани, Яблунів та інші. Проти приписання А.Потоцькому ролі засновника міста є і те, що він не міг ним бути, оскільки тільки у 1660 р. він став володарем цих земель.

К.П.МИЦАН

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК НА СТОРІНКАХ ДОКУМЕНТІВ

Документів, які б відносилися до найдавніших часів історії нашого міста, - одиниці. Перш за все це грамоти, датовані 1662 та 1668 роками. Першою з них дозволялося влаштувати в Станіславі ярмарки і торги, а другою надавався дозвіл на будівництво в місті церкви. Серед найдавніших документів Івано-Франківського обласного архіву є класний журнал першої Станіславської гімназії від 1785 р., дані документи Станіславського

шляхетського суду за 1792-1857 роки, Станіславського міського магістрату за 1841-1918 рр. органів освіти того часу. Всі вони дають цінні відомості про соціально-економічний, політичний, культурний розвиток міста в період австрійського панування.

В складі буржуазно-поміщицької Польщі Станіслав перебував протягом двох десятиріч /1919-1939 рр./. У фондах архіву за ці роки збігається велика кількість документальних матеріалів, які відтворять історію міста в усіх її аспектах. Це фонди Станіславського воєводського управління, Станіславської міської управи, управління державної поліції, фінансового управління, біржі праці, окружного управління фонду безробітних, відділення еміграційного синдикату та ін. Матеріали цих фондів дають нам дані про революційну боротьбу трудящих мас під керівництвом комуністів за владу Рад, за воз'єднання з Радянською Україною, а також економічне, політичне, соціальне, демографічне, культурне життя міста цього періоду.

Документи радянського часу можна поділити на такі дві хронологічні групи: документи довоєнного періоду /1939-1941 роки/ та документи післявоєнного періоду, що охоплює час з 1944 року до нашого сьогоднішнього дня. Крім того є документи, які відтворюють події, що відбувалися у Станіславі в роки тимчасової окупації міста німецько-фашистськими загарбниками.

Документів історії міста радянського періоду віддалася велика кількість, всі вони дають повну і всебічну характеристику розвитку області і міста на протязі радянської дійсності. Цьому сприяла та обставина, що ще в кінці 1939 року був створений обласний історичний архів, який діє до нашого часу. Його фонди - це невичерпне джерело відомостей про історію розвитку Прикарпатського краю в цілому і нашого міста зокрема.

В.В.ГРАВОВЕЦЬКИЙ

ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МІСТА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ФЕОДАЛЬНОГО ПЕРІОДУ

Історія Івано-Франківська належить до найменш вивчених у радянській історіографії. Буржуазно-клерикальні історики

/А.Шарловський, С.Баронч/ виявили деякі джерела, але у своїх дослідженнях перебільшено відзначали роль панівної верхівки міста в його історії, затушовувачи основну роль пригноблених мас - передміщан і селян навколишніх сіл, зокрема Заболоття і Княгинина, на території яких локалізувався і розростався Станіслав.

Нами виявлено понад 1000 нових документів, які проливають більше світла на історію міста феодальної доби. Всі джерела можна поділити на п'ять груп. До першої з них належать документи, написані офіційними колами шляхетської Речі Посполитої, сучасниками подій, які зберігаються у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки АН УРСР ім. В.Стефаника /фонди Оссолінських, архіви князів Яблоновських з Буртинського замку і Чоловського/. Тут виявлено також копії привілеїв А.Потоцького про заснування Станіслава /оригінал не зберігся/, судові т.зв. "чорні книги м.Станіслава за 1723-1781 роки /№ 1350, 1351/, акти села Княгинина та інші документи. Другу групу документів складають документи, що зберігаються у ЦДА УРСР у Львові у багатотомних актах галицького градського суду /ф.5/ виявлено сотні документів з історії економічного, політичного і культурного стану міста ХУІ-ХУІІІ ст. Впливими для вивчення участі місцевого вірменського поселення у житті міста є джерела, які містяться у багатьох судово-адміністративних книгах вірменського магістрату /1676-1780 рр./ та магістратські акти міста Станіслава за 1766-1822 рр.. Цінні також матеріали Йосифінської /1785-1788 рр./ та Францисканської /1819-1820 рр./ метрик, що дозволяють глибше вивчити економічну історію Станіслава ХУІІІ-початку ХІХ ст., як таж Заболоття і Княгинина.

Третя група джерел - мемуари іноземців, які побували в Станіславі у другій половині ХУІІІ ст. і залишили цікаві спогади про місто. В "Щоденнику" Ульріха фон Вердума дано опис міста-фортеці в 1672 р., інший французький мандрівник Францішек Даллераца в своїх спогадах дав характеристику міста в 1687 р., яке, на його думку, своїм розташуванням і будовами "виділялося понад всі інші міста Русі". Заслужують на увагу і спогади учня місцевої колегії, польського письменника Фр.Карпінського.

Доповнюють джерела до історії економіки і культури міста т.зв. "візитації", які зберігаються у відділі рукописів Львів-

ського музею українського мистецтва. "Книги міських функцій" за 1699-1731 рр. та "Інвентар Станіславського ключа" з 1792 р. Вони висвітлюють історію ремісничих цехів, соціальне розшарування в місті, забудову міських кварталів кінця XVII-XVIII ст. В Івано-Франківському обласному краєзнавчому музею зберігся план міста-фортеці Станіслава з 1792 р., на основі якого зроблено макет.

Важливі документи з історії міста збереглися з першої половини XIX ст., зокрема про революційні події 1848 р.. Вони відносяться до п'ятої групи першоджерел.

Комплексне вивчення цих джерельних матеріалів дає можливість глибше дослідити історію міста періоду феодалізму, об'єктивно показати роль народних мас і, в першу чергу, українського населення в економічному і культурному процесі, спростувати антинаукові твердження дворянсько-буржуазної історіографії про "мнімі заслуги" шляхетсько-католицької верхівки міста.

Б.П.ТОМЕНЧУК

ДАВНЬОРУСЬКІ МІСТА ПРИКАРПАТТЯ

Найбільшим давньоруським містом в Подністров'ї був Галич - столиця князівства. Археологи виділяють два основних періоди в розвитку давньоруського Галича: долітописний /X - XI ст./ і літописний /XII - XIII ст./. Результати останніх археологічних досліджень характеризують Галич як визначний центр ремесла, торгівлі і культури. І хоча його розвиток був перерваний монголо-татарською навалюю, він ще довго залишався політичним і культурним центром південно-західних земель Давньої Русі. Рівесником давнього Галича є попередник Рогатина - городище в с.Луковичі. Шість оборонних ліній оточували його територію. Найбільшого розквіту воно досягло в X - XI ст. В XII ст. городище було знищене і на його місці побудовано нові укріплення. Цікавим об'єктом дослідження стала двоповерхова в'їзна вежа. Тут знайдено розрізані скелети 6 жителів, які загинули під час ворожого нападу.

Така ж картина жорстокого військового погрому, який стався в XIII ст., засвідчена на всій його території.

В передгірській частині серед багатьох давньоруських "градів" особливо виділяється Олешківське городище, де протягом 5 років проводяться охоронні археологічні роботи. Досліджувалась система в'їзду: воріт, моста, які розкопані повністю. На майданчику замку виявлено залишки як житлових, так і господарських, ремісничих будівель. У центральній частині розкопано фундаменти великого /діаметром 20 м / дерев'яного храму-ротонди, що складається з основної частини і трьохапсидного прирубу зі сходу. В центрі знаходилась колонада з 10 стовпів. В ході досліджень храму виявлено багато трикутних керамічних полив'яних плиток, які в наборі складали мозаїчну підлогу. В підкупольній, центральній частині храму, з плиток було викладено унікальну мозаїчну композицію. В трьох великих орнаментальних колах знаходились зображення голуба, грифона і орла. Храм служив і усипальницею знатних родин. Під підлогою виявлено 23 підплитових захоронення. Ще 107 поховань досліджено на території кладовища біля храму.

На сусідньому городищі /с.Лобківці/, в його центральній частині досліджено залишки великого дерев'яного будинку палацового типу з вежею. Підлога будівлі також викладена мозаїчною керамічною плиткою. Таким чином, олешківське городище в комплексі з лобківським виконувало не лише військову, оборонну функцію на південно-галицькому пограниччі, але було водночас і важливим адміністративним і культурним центром цих земель.

В гірській зоні виявлено цілу систему пограничних, сторожового типу давньоруських фортець, розташованих на стратегічно важливих карпатських дорогах.

Процес містоутворення на Прикарпатті в X - XII ст., як і повсюди, визначався економіко-географічним і військово-політичним фактором, який залишався характерним для всього середньовіччя.

ДЕЯКІ МІРСУВАННЯ ЩОДО ЗАБУДОВИ МІСТА-ФОРТЕЦІ
СТАНІСЛАВА У 2-Й ПОЛ. ХУП - 1-Я ПОЛ. ХУІІІ СТ.СТ.

Як відомо, місто було засноване у середині ХУП ст. Письмові джерела ХУП-ХУІІІ ст.ст., план міста від 1792 року дають підставу стверджувати, що план міських укріплень, в основі якого лежить правильний шестикутник, є вираженням самих передових для ХУП ст. фортифікаційних принципів, що були розроблені у Франції інженером Вобаном. У той же час внутрішнє планування міста /нарегулярна система вузьких вулочок навколо розміщеної в центрі великої площі/ відповідає традиціям західноєвропейського середньовіччя, які на той час вже були відкинуті містобудівничою теорією і практикою Франції, як застарілі у всіх відношеннях. Що стосується персоналії архітекторів, що сподужували укріплення і найважливіші споруди, то нам відомі інженери-фортифікатори Корасіні і Бенос, які збудували стіни фортеці і кафедральний собор у ХУП столітті; інженер Дальке, який будував кам'яно-цегляні укріплення в 1734 по 1750 рік.

Культові та світські споруди ХУП - першої половини ХУІІІ ст.ст. демонструють не тільки усі періоди епохи барокко, але й різні національні варіанти цього стилю. Так, до раннього барокко відноситься кафедральний собор, споруджений у 1672-1730-х роках. Вирішення інтер'єру цього храму відповідає в значній мірі принципам французької архітектури другої половини ХУП ст., вірменська церква являє собою провінційний варіант зрілого барокко, причому в архітектурі головного, західного фасаду важливу роль відіграють елементи, винайдені провідними італійськими зодчими першої половини ХУП ст. Кошишній єзуїтський костіолок /нині діляча православної церкви/ - типовий взірць пізнього барокко з ознаками зароджуваних архітектурно-художніх принципів барокко.

За 9 років до закінчення будівництва єзуїтського костіолоку був збудований колегіум цього ордену, що примикає до храму. Композиційне рішення колегіуму і його зовнішній декор виконані у стилі

класицизму. Фасад вирішений строго, з мінімальним використанням засобів виразності, що свідчить про другорядне порівняно з храмом значення, яке надавалося цій споруді.

Р.В.ПЕТРІВ

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК МІСТ І МІСТЕЧОК ПРИКАРПАТТЯ
КІНЦЯ ХУП - ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.

В кін. ХУП - пер.пол. ХІХ ст. на території двох округів - Станіславського і Коломиїського-налічувалося 8 міст і 25 містечок, в економіці яких основне місце займали ремесло і промисли, які зберігали цехову організацію.

Станіславські ремісники виготовляли ножі, сокири, сікачі, ножі для січкарень, пилки, обручі, ланцюги, цвяхи, а також - свічки, мило, кондитерські та галантерейні вироби, будівельні матеріали.

В Солотвині, Надвірній, Богородчанах, Станіславі, Тисмениці, Кривотулах працювали мануфактури, на яких виробляли біле полотно, тик, крапанину, пістря, що збувалися в основному за кордоном. Льняне полотно середніх і грубих сортів виготовляли у Станіславі, Богородчанах, Тисмениці, Рогатині, Надвірній, Снятині, а столову білизну ткали у Богородчанах, Косові, Коломиї, Станіславі, Надвірній, Галичі. В 1831 р. суконні мануфактури в Кутах і Кривотулах перетворилися у великі суконні механічні фабрики, на яких були змонтовані англійські машини.

Широкого розвитку набуло шкіряне виробництво у Болехові, Надвірній, Станіславі, Тисмениці, Кутах, Коломиї. У 1836 р. шкіряна мануфактура, яка працювала в Кутах, нараховувала 70 майстрів, 30 челядників і 40 помічників, а виробнича потужність становила понад 70 тис. сап'янових шкір щорічно.

На міцній сировинній базі розвивався хутряний промисел.

Спочатку це були дрібні ремісники з примітивними майстернями по обробці хутра, а пізніше на зміну їм приходять фабрики /Кути, Косів, Коломия, Надвірна, Солотвино, Богородчани, Болеків, Станіслав, Калущ, Печоніжин, Ділятин, Тисьмениця/. Так, наприклад, в 1830 р. в Тисьмениці було три цехи по виготовленню хутра, в яких працювало 105 ремісників, три майстри, п'ять підмайстрів. У 1833 р. була збудована хутряна фабрика. Кількість робітників на цій фабриці досягла в 1839 р. 345 чол., а в 1840 р. на фабриці були встановлені парові двигуни потужністю 400 к.с.

У 30-х р. XIX ст. інтенсивно розвивалася металургійна промисловість. В 1838 р. у Пасічній /біля Станіслава/ був збудований машинобудівний завод сільськогосподарських машин, продукція якого відправлялася також на Балкани та Угорщину.

На початку XIX ст. млинарство набуває більш чітких рис капіталістичного виробництва. Вудуться великі млини з паровими двигунами.

Для економіки краю велике значення мали цукроварні. Найбільший цукровий завод діяв у Тлумачі /з 1838 р./, а у Майдані Середнім /біля Надвірної/ діяла велика фабрика цукорів.

Для економіки краю велику роль відігравала соляна промисловість, яка розвивалася в Калущі, Косові, Солотвино. Велике значення для розвитку економічних зв'язків мали сухопутні та водні торговельні шляхи, зокрема водний шлях по р. Дністер.

П.І.АРСЕНИЧ

НАЙСТАРІШИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

На площі Урицького знаходиться пам'ятка архітектури ХІІІ ст. споруджена у стилі класицизму. Тут містився найстаріший середній навчальний заклад, так звана "колегія єзуїтів", яка мала на меті окатоличити українське населення.

Після ліквідації однеу єзуїтів в 1773 році заклад було

перетворено на державну гімназію, яка з 1850-го стала восьми-класовою. В різний час в гімназії вчилися польські поети Ф.Карпінський, М.Романовський, українські - І.Вагилевич та А.Могильницький, український композитор П.Бажанський.

У 60-х роках XIX ст. у гімназії вчилися український публіцист, економіст-статистик В.Навроцький /1847-1882/, фольклорист М.Бучинський, революціонер-демократ О.Терлецький.

З метою вивчення літератури та історії свого народу, пропаганда серед гімназистів передових ідей вони організували в 1865 р. в гімназії таємний учнівський гурток, видавали підпільну рукописну газету "Зірка". У 1869 р. з ініціатиби гімназистів, зокрема Л.Заклинського, який очолював гурток /1869-1871 рр./, у Станіславі був влаштований перший Шевченківський вечір /1869 р./.

Діяльність гуртка в умовах австрійського панування, коли проводилася політика денационалізації українського населення, мала прогресивне значення. У 1879 р. гімназію закінчив С.Данькович, який як пропагандист марксистської політекономії відіграв значну роль в революційно-демократичному русі кінця XIX - поч.XX ст.

Український письменник Д.Лукинович, навчавчись в 1889-1890 роках в гімназії, керував тут таємним соціалістичним гуртком "Поступ". У 1890 р. гурток був викритий і згідно рішення учительських зборів від 4 червня 1890 р. 7 учнів/серед них майбутні письменники Д.Лукинович і М.Яцків/ було виключено з гімназії "за тежні антирелігійні соціалістичні збори".

У гімназії вчилися також вірменський історик С.Баротч /1814-1892/, автор "Хроніки міста Станіслава" /Львів, 1853/, відомий етнограф-фольклорист В.Гнатик, український письменник, перекладач і журналіст І.М.Белай /1871-1926/.

Серед учителів гімназії були - Є.Прокопчиць, діяльність якого як голови "Руської Ради" 1848 р. в Станіславі високо оцінив І.Франко, лексикограф Є.Халехівський, історик Ю.Целевич /1843-1892/.

Така далеко неповна історія колишньої колегії гімназії-першого середнього навчального закладу нашого міста.

З ІСТОРІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН У ВІРМЕНСЬКОЇ КОЛОНІЇ В СТАНІСЛАВІ

Вірменська колонія в Станіславі формувалась водночас із становленням самого міста. Активізація міграції вірмен як наслідок окупації турками Поділля в 1672-1699 рр. зумовила їх численне збільшення в західноукраїнських містах.

Економічна діяльність вірменських поселенців в Станіславі проявилась в сферах ремесла, промислів та торгівлі. Спочатку найбільш поширеним видом ремесла серед них, як свідчить привілей від 1662 р., було виробництво сап'яну. Збільшення в 70-х рр. ХУІІ ст. сап'янових ремісників, попит на їх вироби сприяли наданню їм у 1678 р. дозволу організувати за зразком Львівського окремого цеху сап'яників. В його склад увійшли також сап'яники Лисця.

У 1667 р. вірмени отримали від А.Потоцького привілей на розширення виробництва т.зв. перських поясів, що сприяло поширенню даного промислу в інших містах західноукраїнського регіону.

У 1678 р. були організовані куншівський та різницький вірменські цехи.

Ремісницька діяльність вірменських поселенців тісно пов'язувалась з розвитком торгівлі, і в 1678 р. вірменським купцям було надано королівський привілей. Вони великими стадами переганяли закупаєну в Молдавії худобу в міста Центральної та Західної Європи, чим сприяли розвитку транзитної торгівлі, її активізації в інших населених пунктах. Вагомим була роль станіславських вірмен у пошукванні торговельних відносин з Прибалтикою.

В центрі феодально-ї Станіслава, на території міського цеху, розташовувалось 27 купецьких крамниць, власники яких спеціалізувались в оптовій торгівлі. Крамарі як категорія мало-зможних торговців займались роздрібною торгівлею. В асортименті товарів вірменських торговців були сукно, шкура, привозна риба

і т.д. Масова реалізація товарів здійснювалась переважно на щорічній ярмарці, яка звичайно починалась 18 червня. З середини ХУІІ ст. вірменська торгівля занепадає, за винятком ряду крамниць, де поселенці торгували господарськими товарами.

Соціальна структура вірменської колонії в Станіславі складалась у відповідності з економічним становищем поселенців. Найбільш численну групу становили бідні вірмени, що належали до категорій халушників, комірників, челядників. Їм протистояли заможні роди, які зосереджували у своїх руках судово-адміністративну владу в общині, а їх пріоритетне становище формально закріплювалось привілеями.

Соціальна диференціація вірменських поселенців була основною причиною загострення класових протиріч всередині общини. Соціально-економічний гніт незаможних категорій вірменських колоністів посилювався національним та релігійним з боку міських властей. Формами боротьби проти феодального свавілля, національного та релігійного гніту були типові для тогочасного суспільства скарги в суди, участь у збройних виступах тощо.

Отже, вірменська колонія у Станіславі - своєрідний конгломерат економічних та соціально-політичних явищ. В процесі економічної діяльності вірмен, їх соціального статусу сформувались категорії цехових і позацехових ремісників, дрібних виробників, купців, крамарів й ін. Наведений матеріал доповнює відомості з історії міста і тих земель, з якими вона підтримувала і розвивала економічні та культурні контакти.

С.І.КОПЧАК

ДИНАМІКА ЧИСЕЛЬНОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ СТРУКТУРИ НАСЕЛЕННЯ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА /1857 - 1986 РР./

Значення регіональних демографічних досліджень чітко визначені ХХУІІ з'їздом КПРС і зводяться до необхідності "проводити демографічну політику, яка повніше враховувала б особливості різних регіонів країни" /Матеріали ХХУІІ з'їзду КПРС.-К., 1986-

Динаміка чисельності населення знаходиться у прямому зв'язку з відповідними соціально-економічними умовами, політико-адміністративними, демографічними та міграційними процесами.

За період від першого австрійського /1857 р./ до першого радянського /1959 р./ перепису населення загальна чисельність населення Івано-Франківська /з передмістями/ зросла більш ніж у п'ять разів, а на початок 1986 р. - у 17 разів, що докладно представлено даними статистики.

Роки	тис. чол.	% до 1857 р.
1857	12,9	100
1869	16,7	129
1880	22,5	174
1890	29,8	231
1900	45,4	351
1910	58,9	456
1921	51,4	398
1931	60,0	465
1939	65,0	503
1959	66,0	511
1970	105,0	814
1979	150,0	в II раз
1986	218,0	у I7 раз

Соціалістична індустріалізація міста, його становлення як економічного, наукового, культурного та адміністративного центру привели до того, що загальна чисельність населення міста за 60-80-ті роки надзвичайно швидко зростала і на 1 січня 1986 р. становила 218 тис.чол. Вказаний ріст чисельності населення міста йшов за рахунок його природного і особливо механічного приросту. За 1960-1980 роки із сіл в міста області прибуло понад 200 тис. чол., або 78% загального приросту міського населення області.

Якщо до возз'єднання західних областей з Радянською

Звертає на себе увагу насамперед швидкий ріст чисельності населення міста в період інтенсивного розвитку капіталізму в Галичині /в 1910 р., наприклад, чисельність населення порівняно з 1880 р. зросла тут у два з половиною рази/ та "демографічні сліди" двох світових воєн. В 1921 р. загальна чисельність населення Івано-Франківська була меншою, ніж у 1910 р., а рівень 1939 р. було досягнуто лише через 15 років /в 1959 р./ після закінчення Великої Вітчизняної війни.

Українов /дані 1931 р./ основну питому вагу в структурі населення Івано-Франківська становило населення єврейської /41,4%/ і польської /37,2%/ національностей, то вже за даними радянського перепису 1959 р. етнічна структура міського населення області /в т.ч. і обласного центру/ істотно змінилася в сторону збільшення питомих ваг населення української /81,7%/ та російської /12,8%/ національностей. Різке зменшення питомих ваг євреїв і поляків викликано насамперед фашистською політикою геноциду щодо осіб єврейської національності в роки Великої Вітчизняної війни та міграційними процесами населення західних областей УРСР, які відбулися тут за період 1944-1949 рр. Мова йде про взаємну добровільну евакуацію польського населення з території УРСР та українського населення - з території Польщі.

Л.Д.ВАРДЗАРУК

П.І.АРСЕНИЧ

ШЕВЧЕНКІВСЬКІ ДНІ В СТАНІСЛАВІ

Револіційно-демократична творчість Т.Шевченка в нашому місті стала відома після його смерті. Тут поширювалися його твори, що проникали сюди з Наддніпрянської України, а також видавані у Львові /62 видання/, Коломиї /6 видань/, Станіславі /3 видання/. Перші видання творів Т.Шевченка, як писав М.Павлик, "зробили в Галичині цілу революцію межі душінами, особливо молодими", серед яких вони поширювалися спочатку у друкарських збірках /напр., друкарський збірник 60-х рр. XIX ст. газетного гуртка учнів Станіславської гімназії/.

Однією з форм прилучення до спадщини Т.Шевченка були щорічні спочатку нелегальні, а потім публічні вечори-концерти, що, за словами Франка, стали "правдивими народними святами".

Перший вечір в пам'ять Т.Г.Шевченка в 1869 р. організували станіславські гімназисти в залі готелю по вул. Бельведерській.

Щоб вберегтися від переслідування, в 1871-1877 р. такі

вечори відбувалися конспіративно на приватних квартирах.

Двічі на Шевченківських святах /1889 р. і 1890 р./ з науковими трактатами про творчість Т.Шевченка виступав у Станіславі І.Франко. У шевченківському святі 31 березня 1890 р., крім І.Франка, активну участь брав художник і поет К.Устиянович. У святах брали участь відомі артисти О.Мишуга, Ф.Допатинська, М.Слободівна-Крушельницька, Л.Курбас.

Найбільш масово і урочисто відзначала громадськість міста 100-річчя з дня народження Кобзаря. Відбувся великий музично-вокальний концерт за участю "Станіславського Бояна", а наступного дня була відкрита пам'ятна дошка Т.Шевченку /тепер вул. К.Маркса, 18/. Незважаючи на поліцейську заборону з боку польського буржуазного уряду у 20-30 роках Шевченківські свята продовжувалися. Передові діячі української культури активно пропагували революційну поезію Шевченка, захищали її від буржуазних фальсифікаторів. Вшанування пам'яті Т.Шевченка проходило під прапором боротьби трудящих Прикарпаття за своє соціальне і національне визволення, за возз'єднання в єдиній Радянській державі.

В.М.БУРДУЛАНІК

РОЛЬ ПРИКАРПАТТЯ В КУЛЬТУРНИХ ЗВ'ЯЗКАХ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ З НАДДНІПРЯНСЬКОЮ УКРАЇНОЮ ТА РОСІЄЮ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Впродовж багатьох століть Прикарпаття, як і всі західно-українські землі, було відірваним від Наддніпрянської України, возз'єднаної з Росією. Однак трудящі і прогресивна інтелігенція краю постійно підтримували культурні зв'язки з братами на сході. Особливо зміцнили вони на початку ХХ століття.

Важливу роль у зміцненні культурних зв'язків між братніми українським і російським народами відіграв І.Я.Франко, життя і творчість якого тісно пов'язані з Прикарпаттям. Тут він зустрічався з багатьма діячами культури Росії та України. Твори письменника друкувалися на сторінках російських і українських газет і журналів /загалом надруковано близько 30 його творів/.

виходили окремим виданням на Україні.

Тісні зв'язки з Наддніпрянською Україною та Росією підтримували також письменники М.Павлик, В.Стефанік, Марко Черемшина, Н.Кобринська та інші. Вони листувалися з багатьма українськими і російськими діячами культури, зустрічалися під час перебування на Наддніпрянщині, друкували там свої твори.

Влітку 1901 року на лікуванні в селі Буркут на Гуцульщині перебувала Леся Українка. Тут поетеса написала кілька віршів на карпатську тематику.

З 1906 по 1912 рік в гірському селі Криворівні жив і творив письменник і театрознавець з Харкова Г.Хоткевич, який переслідувався властями за участь в першій російській революції 1905-1907 років і змушений був емігрувати в Галичину. В 1910 році він створив в селі Красноїлів Гуцульський театр. На основі зібраних на Гуцульщині матеріалів Г.Хоткевич написав повість "Камінна душа", роман "Довбуш", кілька п'єс.

В 1910-1912 роках відпочивав у гірському селі Криворівні М.Кобринський. Тут він спілкувався з багатьма діячами науки і культури, вивчав життя гуцулів, їх звичаї та побут. Повернувшись до Чернігова, письменник написав повість "Тіні забутих предків".

В історії наукових зв'язків Прикарпаття з Наддніпрянською Україною і Росією почесне місце займає уродженець міста Доляни Д.Лопатинський. Він був одним із засновників, а з 1901 року незмінним головою Кавказького відділу Московського археографічного товариства, багато зусиль і знань віддав редагуванню "Збірника матеріалів для опису місцевостей і племен Кавказу", 25 томів якого із 44-х вийшло за його редакцією.

В 1905-1906 роках Галицький театр очолював відомий артист і режисер М.Садовський. Восени 1906 року він разом з театром виступав в Коломиї і Станіславі.

В Станіславі з успіхом виступала також М.Заньковецька, що приїхала в Галичину на запрошення М.Садовського.

В досліджуваній період на Прикарпатті неодноразово бували і створили тут ряд цікавих картин мистці з Наддніпрянщини

О.Новаківський, В.Розвадовський, племінник Т.Г.Шевченка Ф.Красицький.

Наші земляки художники Я.Петрак, М.Сосенко, Д.Панькевич відвідували Наддніпрянщину, створили ряд картин на загальноукраїнську тематику.

В грудні 1903 року, під час святкування 35-річчя композиторської діяльності М.Лисенка, його було запрошено в Галичину. Композитор відвідав тоді Львів, Станіслав, Коломию і Чернівці.

На Прикарпатті, зокрема, в Станіславі, жив і працював композитор Д.Січинський, який написав ряд музичних творів на слова Т.Шевченка, Лесі Українки, Б.Грінченка.

Музичні твори на слова О.Пушкіна, Т.Шевченка, І.Франка, П.Грабовського написав також композитор з Долини Я.Допатинський.

Наведені факти є яскравим підтвердженням того, що на початку ХХ століття Прикарпаття підтримувало культурні зв'язки з Наддніпрянською Україною та Росією.

Б.А.ВАСИЛЕНКО

ПИТАННЯ ПРО СТАРОДАВНЄ НАСЕЛЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ІСТОРИЧНОГО ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

Місто Івано-Франківськ розташоване в північно-західній частині Бистрицької улоговини - в міжріччі Бистриці-Солотвинської і Наддніпрянської. Майже посередні дно цієї улоговини перерізане долиною ріки Бистриці-Наддніпрянської, що розділяє її на два плоских межиріччя - Вороно-Бистрицьке і Бистрицьке /між двома Бистрицями/. Улоговина з усіх боків оточена височинами - Прилуквинською, передгір'ями Карпат, Покутською і Бистрицько-Тлумацькою Опіллям. Всі ці височини насичені різноманітними археологічними пам'ятками. Тут виявлені пізньопалеолітичні, мезолітичні, трипільські, гальштатські, липицькі, давньоруські та інші поселення. Вони напівкільцем охоплюють територію старого міста і розташовані на околицях сіл Загіздя, Пасічної, Угдинів /лівобережжя Бистриці-

Солотвинської - Прилуквинська височина/, Возчинця, Підлужжя /Бистрицько-Тлумацьке Опілля/.

Ряд пам'яток відомий і в Вороно-Бистрицькому межиріччі, особливо в його південно-східній частині - на лівобережжі ріки Ворона. Тут, на території історичного Івано-Франківська та в його найближчих околицях, зареєстровано лише 9 окремих знахідок: 5 кам'яних свердлених сокир, 1 кремневий серп, 2 крем'яні ножі, а 1 скарб крем'яних виробів, знайдений по вул. Дзержинського недалеко від штучного озера. В його складі 53 предмети: 2 конусовидних нуклеуса, 2 ножі /угловий та продольно-односторонній/, 48 масивних алегка випушлих пластин-заготівок та 1 уламок такої пластини. За типом виробів скарб відноситься до пізнього етапу трипільської культури і може датуватися початком III тис. до н.е. Всі інші знахідки, безумовно, можуть бути віднесені до підкарпатської культури шнурової кераміки періоду ранньої бронзи /I-ша пол. II тис. до н.е./. Інші знахідки на даній території відсутні, хоча, як вже відмічено, в найближчих околицях міста їх дуже багато. Чим пояснити подібне явище? Воно однозначне.

Межиріччя обох Бистриць - це акумулятивна /наосипна/ рівнина з комплексом нижніх терас /заплава та I-2 надзаплави: тераси/, утворена акумулятивною діяльністю річок і складена шарами річкових наносів - гальчанином, алевколом і суглинками. Найбільшу площину тут займає друга надзаплавна тераса, на якій майже повністю розташоване наше місто.

Бистрицьке межиріччя довгий час було непридатним для заселення. Саме цим пояснюється відсутність тут археологічних об'єктів. Наявність же в цьому районі окремих знахідок і скарбу речей не суперечує сказаному. На початку III тис. до н.е. трипільські племена, розселившись в межах Прилуквинської височини, Бистрицько-Тлумацького Опілля і на лівобережжі Ворони, під час своїх періодичних переселень обходили це межиріччя, але, безперечно, обстежували його в пошуках придатного місця для поселення. Під час однієї з таких "експедицій" і був окований описаний вище скарб - очевидно, загони розвідників нових місць, вирушаючи в довгий похід, мали при собі запас таких необхідних знарядь, як ножі. Що ж до знахідок тут знарядь праці і зброї

носіїв культури шнурової кераміки, то їх цілком можна зв'язати з сезонними пересуваннями цих воєвничих скотарів. Отже, Бистрицьке межиріччя внаслідок природних умов майже до пізнього середньовіччя не заселялось, але було ареною діяльності скотарів і мисливців, що жили на оточуючих його височинах в III - на початку II тис. до н.е.

В.К. СЕЛЬСЬКИЙ

Р.С. АДАМЕНКО

ВПЛИВ ЛЮДЕЙ НА ПРИРОДУ МІСТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА І ЙОГО ОКОЛИЦЬ

Чимало впливу зазнала природа від людей на території сучасного Івано-Франківська. Ще в епоху неоліту в межиріччі повноводних, багатих рибою Бистриць Солотвинської і Надвірнянської з широкими заболоченими берегами існувало поселення, до якого можна було дістатись пішки лише з південного заходу, із сторони дрімучих лісів, що тягнулись сюди безпосередньо від Карпат і були багаті різною дичиною. Племена того часу поряд з мисливством, рибою ловлю, збором рослин, займались землеробством і скотарством. З часом первісні поселення переростають в села з полями,городами, нивами, сіножатями. Документи говорять, що в XV ст. на місці майбутнього міста вже існувало село Заболоття, а поряд з ним село Книгинин. В XV - XVII ст. ще залишались тут окремі масиви пралісів: "Дубовий бір" в Книгинині та "Звіринецька діброва" на південному заході від фортеці.

Перших помітних змін рельєф під впливом діяльності людини зазнає під час будівництва фортеці /1662-1672 рр./ : з місці с. Заболоття. Насипають фортечні земляні бастиони та рядь рови, які заповнюють водов з рік. Густа забудова території фортеці будівлями витісняє зелень за її межі. Із стратегічних цілей видубувались також ліси в певному радіусі і за міськими мурами. Через скупченість будівель, відсутність каналізації, модерних доріг у місті поширювались нечистоти, забруднювались поверхневі і ґрунтові води і тим самим створювались умови для виникнення

епідемічних захворювань /чума в 1730 та 1770 рр./ . В XIX ст. на місці "Звіринецької діброви" насаджується парк /тепер ім.Т.Г.Шевченка/, площа якого сьогодні складає 32 га.

У 1913 р. в центрі міста вводиться в дію каналізація, а значно раніше /в 1876 р./ на вулицях загорілось газове освітлення.

Помітний промисловий розвиток міста відбувся лише в період після Великої Вітчизняної війни. Поряд з розвитком промисловості невпинно зростало населення міста /1886 р. - 29 тис.чол., 1986 р.- 218 тис.чол./ і площа його території /1792 р. - 24 га, 1987 р. - майже 4 тис.га/.

Теперішній Івано-Франківськ - значний промисловий, науковий і культурний центр. Тут діє біля 50 промислових підприємств, змінюється майже всі компоненти природнього середовища, навіть клімат. Тому вживається ряд заходів для нормалізації середовища. За останні роки проведені великі роботи, спрямовані на покращання охорони здоров'я; зниження підприємствами шкідливих викидів в атмосферу і воду; збудовані очисні споруди міста; налагоджене централізоване водопостачання і в значній мірі теплостачання населення; переведені під землю лінії зв'язку, електропередач, каналізація, подача води, газу, теплова траса, побудовані об'їзні дороги для виводу частини транспорту за межі міста, здійснюється перевід автомобільного транспорту на електричну тягу /тролейбуси/, великі промислові підприємства будуються за межами житлових зон /заводи ТОС, механічних пресів та ін./, розширюється зона зелених насаджень, яка в межах міста займає 34% його загальної площі і складає більше 1000 га; поблизу міста створені два природоохоронні об'єкти - державний дендрологічний парк педінституту "Дружба" /10 га/ та державний заказник республіканського значення "Козакова долина" /949 га/, а також рекреаційні зони в інших лісових масивах.

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК У ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА

25 років тому, 9 листопада 1962 року, у зв'язку із 300-річчям Станіслава Указом Президії Верховної Ради УРСР наше місто було перейменовано на Івано-Франківськ, а область - на Івано-Франківську. У цьому факті - глибока історична закономірність. З нашим містом та областю пов'язана не одна сторінка життя і творчості І.Франка, який багато зробив для розвитку суспільно-громадського і культурного життя Прикарпаття.

Вперше, здається, І.Франко побував у Станіславі у червні 1880 року, коли його за наказом президента коломийського суду було відправлено у супроводі "цюпасом" /по етапу/ із Коломиї у рідні Нагуєвичі /тепер село Івана Франка/. Переночувавши у камері ув'язнення /тепер вул. Галицька, 7/, письменник пройшов по Тисменицькій дорозі /тепер вул. Радянська/ на вокзал, щоб поїздом поїхати до Стрия.

Протягом 1883-1885 рр. І.Франко не раз бував за "Тисменицькою рампою" /знаходилася тоді недалеко від вокзалу і тільки після будівництва мосту понад залізницею у 1895 р. перенесена на теперішнє місце товарної платформи/, тобто на сучасній вулиці Трускавецькій, де на базі господарства Давонковських хотів заснувати рільничу спілку, щоб на зароблені спільним зусиллям гроші займатися літературно-науковою роботою. Цей задум підтримали М. і Г.Павлики і Ф.Дашинський, селяни із Львівщини. Кожання І.Франка до Й.Дзвонковської /1862-1892/ відбито у низці його поезій, а її саму він зобразив в образі Густо у своїй нездійсненній повісті "Не спитавши броду". Тоді І.Франко бував також у домі Ф.Дашинського /?-1890/ по теперішній вул. Дзержинського, 66, який пізніше переклав польською мовою два твори І.Франка - "На дні" і "Боа конструктор".

4-7 серпня 1884 року І.Франко разом з письменником О.Кониським побував у Дзвонковських та лексикографа Є.Желехівського, виступав на вічу студентів. 7 грудня 1884 року письменник

ІУ. СЕКЦІЯ ІСТОРІЇ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ, ЛІТЕРАТУРИ

Керівник секції - М.П.ЛЕСЮК, кандидат філологічних наук,
доцент

Секретар секції - В.Т.ПОЛЕК, кандидат філологічних наук,
доцент

виступав на організаційних зборах Товариства українських жінок, що відбулися на площі Ринок, 6. Ці події відбиті в "Українсько-пущській студентській мандрівці літом 1884 р.", "Вандрівці Русина з Бідом" і "Женщині", його кореспонденціях.

У квітні і червні 1892 року І.Франко був учасником селянського віча та одним з організаторів зборів радикальної партії /відбулися у лазні, тепер вул. Камо, 5/, за що притягнутий до судової відповідальності. У 1890-1896 рр. під час відвідин Василя Лукича /псевдонім В.Левицького/ допомагав йому редагувати журнал "Зоря" /вул. Липова, 78, тепер, здається, вул. Шевченка, 84/. І.Франко був особисто знайомий із фольклористом М.Вучинським, який проживав по вул. Малій Заболотівській /тепер вул.Франка, 35/, підтримував його поетичні спроби.

У квітні 1889 року у залі "Руської бесіди" /площа Ринок, 6/ І.Франко на Шевченківському вечорі прочитав доповідь "Тарас Шевченко", в якій уперше в шевченкознавстві зробив наукову періодизацію творчості Кобзаря. 31 березня 1891 року у залі міщанського казино /тепер вул. Галицька, 7, за іншими даними - вул.Радянська, 12/ письменник прочитав доповідь про "Тополю" Т.Г.Шевченка.

У 1910 або 1914 роках І.Франко у залі "Української бесіди" /вул. Чапаєва, 24/ прочитав свою поему "Мойсей".

У своїх творах, дослідженнях і публікаціях І.Франко багато уваги присвятив історії нашого міста.

Е.С.ЛИСЕНКО

ВАСИЛЬ СТЕФАНІК І РАДЯНСЬКА УКРАЇНА

З перших днів своєї творчої і суспільно-культурної діяльності В.Стефанік підтримував творчі та особисті взаємини із Наддніпрянською Україною, що пізніше, з утворенням Радянської України, набирають нового ідейного змісту і значення.

Після перемоги Великого Жовтня 14 грудня 1917 року В.Стефанік пророчо заявив: "За фронтом, на сході, в найбільшій

величі встає новий світ. Звідси йде до нас світло для нашого розвою." А через рік на вічі у Снятині від імені 4500 чоловік, які тут зібралися, письменник рішуче запротестував проти окупації західноукраїнських земель панською Польщею, висловив гаряче бажання ..., щоб Східна Галичина і Буковина були прилучені до матері-України".

З перших днів Радянської влади на Україні В.Стефанік встановив дружні контакти з літературними колами і видавництвами Києва і Харкова, в яких постійно друкувалися його твори. За життя письменника /до 1936 року/ появилася більше 10 окремих радянських видань його творів. У журналі "Червоний шлях" /1927/ В.Стефанік надрукував новелу "Вовчиця", в якій розповів про те, що у селянській хаті рідного Покуття висіли на стіні портрети В.І.Леніна і Т.Шевченка.

На початку 1927 року, звертаючись до товаришів з Радянської України, він писав: "Стою на вуллі своєї хати і простягаю до Вас руки ... Стою ж на вуллі і з любов'ю чекаю на Вас ..."

В.Стефаніка запрошують узяти участь у святкуванні десятиріччя Великого Жовтня у Москві, проте польський уряд не дав дозволу на поїздку. Сім'ю Стефаніка починають переслідувати, йому загрожують буржуазні націоналісти.

В.Стефанік гостро виступав проти будь-яких фальсифікацій і перекручень українськими буржуазними націоналістами соціальної і національної політики Радянської влади. У розмові із співробітниками газети "Діло" в 1927 році письменник сказав, що "наше село ... чує носом ..., що за вашими нібито масними словами ховається бажання знайти спільну мову з польськими панамі", і добре розуміє, "що як довго існуватиме п'янка Польща, наш селянин не одержить від неї землі ... Землі йому не дасть і не продасть ніхто, а він мусить сам собі її взяти. Революція на Великій Україні показала нам, коли і як це робиться ... Ми, мужики, не боїмось більшовиків, бо всі ми більшовики в душі".

Зважаючи на творчі заслуги Стефаніка і будучи до уваги його тяжке матеріальне становище, 1928 року Уряд Радянської України встановлює йому довічну персональну пенсію.

ГУЦУЛЬЩИНА В ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ Г. М. ХОТКЕВИЧА

Прикарпаття займає важливе місце в житті і діяльності відомого письменника Г. Хоткевича. Довге перебування серед карпатського населення, збагатило письменника життєвим матеріалом та художніми фольклорними матеріалами, різноманітність і невичерпність яких назавжди його полонили. Оригінальним явищем був створений ним Гуцульський театр. Організувавши його, Г. М. Хоткевич звернувся до фольклорних та історичних тем Карпатського краю, які брав за основу своїх драматургічних творів. Це його переробка п'єси "Карпатські верховинці" польського письменника Ю. Коженювського під назвою "Антін Ревізорчук" та оригінальні драми "Довбуш", "Гуцульський рік", "Непросте", "Практикований жовнір".

Сюжетна основа п'єси "Довбуш" запозичена Г. Хоткевичем із популярної народної пісні "Ой попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький". В ній використано численні народні легенди та оповідання про народних месників і їх мужнього ватажка.

Твори "Гуцульський рік" і "Непросте" також наскрізь пройняті фольклорно-етнографічною стихією. А в основу п'єси "Практикований жовнір" письменник поклав деякі гуцульські народні казки про сміливого, дотепного і мудрого союздата.

Якразе втілення фольклорних сюжетів та образів, етнографічна достовірність у зображенні гуцульського життя, колоритний гуцульський діалект - все це забезпечило п'єсам великий успіх.

Значне місце у творчості Г. Хоткевича займає цикл "Гуцульські акварелі", присвячений зображенню картин гірської карпатської природи, а також деяких повір'їв гуцулів, окремим з них письменник надав соціального звучання.

Провідною темою у творчості Г. Хоткевича було опришківство. Письменникові не були доступні архівні матеріали і документи, які стосувались соціальних духів у Карпатах, а тому він звернувся до пісень та легенд про народних месників. Пісенні сюжети стали

85-
основою змісту повістей "Камінна душа", "Довбуш", "Паніпаляк і туманок", "Мирон Штола" тощо. В усіх цих творах фольклорно-етнографічний матеріал допомагає письменникові більш реалістично відтворювати історичні умови, специфіку життя в горах, боротьбу гуцулів проти польської шляхти.

Г. Хоткевич не тільки оспівав Гуцульщину в своїх творах, він ознайомлював Росію з живописним закутком української землі. Так, у 1914 році він привіз до Москви групу артистів-гуцулів, які з успіхом виступали перед москвичами. У Московському університеті Г. Хоткевич прочитав тоді доповідь "Гуцули і Гуцульщина", яка супроводжувалася виступом гуцулів. Цього ж року Хоткевич почав друкувати в журналі "Природа и Люди" свою повість "Камінна душа" у власному перекладі на російську мову. А наступного - опублікував нарис "По годной Галиции".

В. Г. МАТВІЙШИН

ЛЕСЬ МАРТОВИЧ - СПІВЕЦЬ ЗНЕДОЛЕНОГО ПОКУТСЬКОГО СЕЛЯНСТВА

У листі В. Герасимовича від 24 листопада 1898 р. до редактора "Літературно-наукового вісника" О. Маковоя читаємо: "... послав Вам переклад Е. Золя "Мушицька смерть". Взявся я за це прочитавши "Мушицьку смерть" Мартовича. Може також придасться" /І. ААН Архів Інституту літератури УРСР, ф. 3, од. зб. І624, арк. 45-46/.

Лесь Мартович /1871-1916/ не залишив жодної згадки про творчість видатного французького письменника-гуманіста Е. Золя. Проте наявність однойменного твору свідчить про те, що оповідання українського сатирика своєю тематикою перегукується з новелою французького автора, який у 90-х рр. XIX ст. завдяки великій популяризаторській та перекладницькій діяльності І. Франка став найбільш відомим західноєвропейським письменником в Галичині. Оповідання Е. Золя вийшло ще в 70-х рр. XIX ст., тоді як твір Мартовича вперше надруковано у 1898 р.

Звичайно, сам факт подібності назви оповідання ще не дає підстави говорити про безпосередній вплив одного письменника на іншого. Мова може йти лише про те, як кожен з письменників підійшов до літературного вирішення однієї і тієї ж проблеми – вимирання зuboжілого селянства в час капіталізації села в різних країнах світу.

Вже своїми розмірами новела Е.Золя значно поступається оповіданню, що захоплює своєю глибокою ідейністю, художністю. У ньому наскрізь відчувається широке знайомство автора з ідеями марксизму, що допомогли йому зрозуміти соціальні суперечності тогочасного суспільного ладу. Оспівуючи вічність життя на землі, Е.Золя не дає відповіді на питання, поставлені ним на початку новели: чим зумовлені постійні злидні тих, хто все своє життя віддає важкій праці хлібороба? Порушена автором соціальна проблема не знайшла вирішення у новелі, в якій проглядає ідея примирення з існуючим становищем.

Значно ширше коло проблем зачіпає у своєму творі Мартович. Тут менше риторичних питань. Його автор прагне якнайглибше проникнути в суть ненависті сільської бідноти до зажерливого куркуля Сафата. Класова нерівність, на слухну думку Леся Мартовича, лежить в основі всіх соціальних суперечностей тогочасного галицького села. Український сатирик з революційно-демократичних засад зі широким симпатією і співчуттям змальовує сумну долю типового галицького злидаря-мужика Гриця Баната, якого засилля лихварського капіталу доводить до зuboження й загибелі. Звернення Мартовича до проблеми пролетаризації прикарпатського села, її висвітлення на широкому соціальному тлі свідчать про глибоке проникнення автора у внутрішній світ трудівника-хлібороба, що пристрасно ненавидить існуючий політичний лад, протестував проти темряви, кривди й несправедливості.

Висока тональність твору з його соціальною домінантою зумовлена, очевидно, тим, що Мартович постійно цікавився ідеями соціалізму й марксизму, розвитком робітничого руху за рубежем, про що свідчить його розгорнута інформація "Конгрес французьких соціал-демократів в Нанті" /"Народ", 1894, № 20/.

Відзначимо, що саме "Мужицькою смертю" Мартович стає відомим письменником не лише в Галичині, а й за її межами. У 1900р. оповідання з'явилося російською мовою в петербурзькому прогресивному журналі "Жизнь", було перекладене кількома іноземними мовами. О.Кобилянська переклала його німецькою мовою. О.Маковой вважав, що новела "здадала подібна" до "Мужиків" Чехова. Про суспільну значимість твору свідчить його публікація на сторінках прогресивної української газети "Свобода" /США/ ще в 1898 р. У контексті французької літератури твір Мартовича тематично перегукується також з відомим віршем французького поета-пісняря П.-Ж.Беранже "Жак", де порушується тема збирання податку з сільських муждарів, що знаходять спокій "по праці виснажній ... у труні".

Вірно служачи своєю невідкритою музою інтересам рідного народу, Мартович збагатив українську літературу важливим художнім документом про соціальний стан трудового люду галицького села кінця XIX – поч. XXст., засвідчив свій постійний пошук шляхів згуртування народних мас Галичини в боротьбі проти внутрішніх та зовнішніх поневолювачів.

Г.Р.Р И С

К.І.МАЛИЦЬКА – ПИСЬМЕННИЦЯ, ПЕДАГОГ, ПЕРЕКЛАДАЧ

Одне з помітних місць в історико-літературному процесі кінця XIX – початку XX ст. належить К.І.Малицькій – письменниці, педагогові, борцеві за передову освіту. Вона народилася 30 травня 1872 року в с. Кропивник /тепер Калуського району Івано-Франківської області/. Склавши екстерном за вчительську семінарію, К.Малицька працює понад тридцять років учителькою в Галичі, Луках /Чернівецької області/ і Львові. Після воз'єднання західно-українських земель з Українською РСР вона працювала бібліографом у Львівській науковій бібліотеці АН УРСР.

Свою педагогічну діяльність К.І.Малицька тісно поєднувала з громадською і культурно-освітньою роботою. У Галичі вона редагувала дитячий журнал "Дзвінок", у якому друкували свої твори Леся Українка, М.Кочубинський, Є.Ярошинська, Дніпрова Чайка та ін. На Буковині входила до складу видавничого комітету журналу-

двоптижневика "Промінь", що видавався у Вашківцях. Сама авторка під псевдонімом Віри Лебедової у січні 1905 року опублікувала тут 4 власні переклади під спільною назвою "Переспіви із чужого зільника: /із поезій підпільної Росії/". К.І.Малицька активно виступала за поліпшення умов праці і побуту вчителів, за передову освіту /вона авторка нарисів на педагогічні теми "Мати", що вийшов у 1902 р./; вкладала значні кошти у створення народних шкіл і гімназій, брала участь в Українському педагогічному товаристві, допомагала у створенні музею українського мистецтва /відкритий у Львові в 1913 році/.

К.Малицька відома і як дитяча письменниця, авторка збірок поезій та оповідань з життя дітей: "Малі герої" /1899/, "З трагедій діточих душ" /1907/, драматичних сценек "Вінок на могилу Шевченка" /1903/. Поезії сатиричного плану "По виборах", "Далеко" засвідчили ідейне зростання поетеси. Декілька віршів письменниці передруковано в збірнику "Тридцять українських поетес" /К., 1968/, оповідання "Урятувала!" - в антології "Веселка" /т.І.-К., 1984/.

Як перекладачка, К.Малицька багато зробила для популяризації російської літератури на Західній Україні. Вона здійснивала переклади російських письменників М.Лермонтова, О.Пушкіна, М.Гаріна-Михайловського, Н.А.Тана, М.Некрасова тощо.

Найбільша її заслуга полягає в поширенні серед прогресивної громадськості Західної України російської революційної пісні "Отречемся от старого мира ...", більш відомої під назвою "Робітничка Марсельєза", яку створив революціонер-народник, учасник Паризької комуни Петро Лавров. Із п'яти строф поезії П.Лаврова К.Малицька переклала першу, четверту і п'яту, саме ті, в яких звучить пристрасний заклик до повалення самодержавства і змальована картина щасливого майбутнього, коли "зіллється народи в єдино в царстві труда, братерства, любви". Перекладено також приспів, що повторюється після кожної строфи:

У П.Лаврова

У К.Малицької

Вставай, поднимайся, рабочий народ,	Скидаймо, робучі, століття гніт.
Вставай на врага, люд голодний!	Вставайте на ситих, голодні.
Раздайся, клич мести народной!	Хай громом кличі б'ють народні!
Вперед!	Вперед!

Це ще одна яскрава сторінка в історії українсько-російських взаємин. Російські революційні твори в українських перекладах К.Малицької виконувались не тільки на західноукраїнських землях, але й серед української трудової еміграції в Канаді.

Н.М.ГАЄВСЬКА

М.Б.ХОРОБ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПОВІСТЬ С.МАСЛЯКА
"БУДИНОК ЗДОРОВ'Я"

Уродженець м. Станіслава /нині Івано-Франківськ/ Степан Масляк належав до тієї когорти прогресивних західноукраїнських письменників, у яку входили В.Бобинський, Я.Галан, О.Гаврилук, П.Козланк, Я.Кондра, К.Пелехатий та багато інших. Людина революційного горіння, складної долі, він увійшов в історію свого краю як поет, прозаїк, перекладач, критик і музикознавець, педагог і громадський діяч.

У соціально-психологічній повісті С.Масляка "Будинок здоров'я" /1948, надрукована в 1965 р./ зображено зародження боротьби трудящих за своє соціальне та національне визволення з-під влади буржуазної Польщі. Уміння заглибитися у вчинки героїв, аргументувати їх поведінку, переживання, здатність диференційовано змальовувати й відтворити найрізноманітніші прошки населення, вивести головні та другорядні персонажі, виявити суспільно-політичні передумови прозріння людей, начебто далеких від політики, - позитивні якості письменника, на які не випадково вказує дослідник його творчості М.Дубіна.

Манера художньої оповіді автора тут своєрідна. Через розповідь молодшої доньки галицького інтелігента Михайла Довганика Марії прозаїк передає драматичні події в житті батька, старшої сестри-красуні Галини, а також друзів і товаришів по боротьбі - комуніста Остапа Дутчака, Степана Завгороднього та інших. Зображення їх долі - то, власне, нелегкий шлях західно-

українського народу до свого соціального і національного визволення, до свого щастя.

Розповідь ведеться від першої особи, але водночас мова головної героїні зливається з мовою оповідача, в якій через ретроспектив відтворено шлях молодої людини. Власне вона, переживаючи за батькову справу – будівництво будинку здоров'я для кращих людей з народу, поступово втягується у вир боротьби, все більше переконується у справедливості поглядів, дій Остапа Дутчака. Зрештою, Марія стає зв'язковою у партизан.

Сама назва повісті несе в собі подвійний смисл, має символічний підтекст. Будинок здоров'я – це не тільки санаторій, де могли б відпочити, підлікувати своє здоров'я представники народу, а й прекрасна мрія про майбутній лад, позбавлений людно-ненависницької ідеології, озвірилих дій націоналістично настроєних чоловіків, пошакців польської шляхти, це Радянська Україна.

Психологічно напружені сторінки повісті зрідка переплітаються з дещо публіцистичним викладом подій. Відкрите, декларативне закінчення твору в цілому вмотивоване всім попереднім сюжетно-композиційним ладом повісті і не зменшує враження від досить помітного, цікавого явища не тільки в прозі письменника, а й у революційній художній літературі взагалі.

Внутрішній світ героїв, їх дії і вчинки, сумніви, падіння і злети, складність суспільно-політичної ситуації Галичини, деякі сюжетні вузли зближують повість С.Масяка з відомим твором Ірени Вільде "Сестри Річківські". Сама дійсність розгорнула перед письменником цікаві фантасмагоричні перспективи, дозволила вкотре зобразити конкретну сім'ю у зв'язках із зовнішнім світом як типове явище тогочасного життя.

На сторінках твору відчувається зв'язок з народною творчістю, це підтверджує мова персонажів: "Громада – великий чоловік", "Не було змалку, не буде й до останку", "Де сміється перша дитина, не чути плачу дальших дітей", "Одна біда тягне другу" тощо.

І.Я.ФРАНКО І СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ
/НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ "НА ДНІ"/

Важливо дослідити психологічні погляди І.Я.Франка, які знайшли свій вияв у його поезіях, драмах, прозі і, зокрема, у новелі "На дні", написаній у червні 1880 року в Коломиї.

Інтерес Франка до психології впливав насамперед з його розуміння завдання літератури як засобу правдивого зображення життя людей, їх поглядів, переживань, вчинків. Для реалізації цього завдання письменник повинен добре знати людину, мати цільну систему поглядів на психічне життя людини, пов'язану з його світоглядом.

Герої І.Я.Франка є відображенням не лише конкретної соціально-детермінованої особистості, але і відображенням особливостей соціальних, типових для психології тих чи інших суспільних класів, груп. Бенедьо Сияниця і Леон Гамершляг з роману "Борислав сміється", Микола Задорожний і Ганна з драми "Украдене щастя", Захар Беркут з однойменної повісті, дід Панько з оповідання "Добрий заробок" та інші – це яскраві соціально-психологічні типи, що несуть в собі дорогоцінну художню правду про свій час і своє суспільство, бо в них діалектично поєднані індивідуальні, загальнолюдські і соціальні риси.

Особливо яскраво І.Я.Франко – великий соціолог-дослідник – показав соціальну природу психіки своїх героїв в новелі "На дні", яку сам називав "соціально-психологічною студією". Новела є не лише відображенням суспільної психології того часу, але і власною психологією автора. Франко намагається дивитися на світ очима героя, крізь призму його мозку і серця. Його сильна каменярска особистість проявляється в філософських роздумах Темера.

Інтелігентний пролетарій Андрій Темера, прототипом якого, очевидно, був сам автор, захоплений високою ідеєю праці для люду, і люмпен Бовдур, який втратив людську подобу і вбив Темеру в термі, – дві крайності в одному ряді соціального "дна" /терми/

тогочасного капіталістичного суспільного ладу.

По-різному психологічні чинники впливають на формування особистості - одних вони ще більше загартовують, інших морально калічать. Психологічний тип Бовдур був заточений на дно неволі вже змалку, він ніколи не зазнав у дитинстві ласки, не пам'ятав ні батька, ні матері, ні рідного закутка. Патологія Бовдура, генезис психології злочину - у його соціальній долі. Людина, яка не зазнала в житті ні ласки, ні добра, навіть при стикі з добром реагувала на нього злом. Так було у ставленні Бовдура до Темери і до дівчини, що його покохала.

Одно із завдань літератури свого часу Франко вбачав "у психологічній аналізі соціальних явищ, у тому, - сказати б - як факти громадського життя відбиваються в душі й свідомості одиниці, і навпаки, як у душі тої одиниці зароджуються й виростають нові події соціальної категорії" /Зібр. творів.- Т.34.- С.363/. Цьому типові психологізму й відповідає новела "На дні".

І.Я.Франко, як ніхто в українській літературі, дав глибокий, свідомий і послідовний психологічний аналіз конкретного індивіда з його особливостями, аналіз соціальних подій і явищ, що знаходили відображення в душі і свідомості його героїв.

Є.В.ЛОГІНОВА

О.СЕРАФІМОВИЧ НА ПРИКАРПАТТІ

У травні-червні 1915 р. О.Серафимович добровольцем пішов на фронт санітаром лікарсько-продовольчого загону, організованого Товариством російських лікарів ім. М.І.Пирогова. Завданням цього загону було подавати лікарську допомогу пораненим російським солдатам. Разом із О.Серафимовичем у цьому загоні була сестра В.І.Леніна - Марія Іллінічна Ульянова, з якою російського письменника об'єднувала спільна робота у більшовицькій пресі.

Під час перебування у Стаїславі, Тисмениці і Коршеві О.Серафимович близько познайомився із життям і побутом місцевого

населення, порівнював його з життям українського народу на Наддніпрянській Україні. За завданням редакції московської газети "Русские ведомости" він протягом травня-червня 1915 року друкував на оторінках цієї газети свої нариси під спільною назвою "Браження". Редакція на знак протесту проти утисків цензури залишила порожні місця замість вилученого тексту. Пізніше ці нариси були опубліковані під назвою "В Галичині".

У нарисах "В Галичині" О.Серафимович зумів багато побачити, вдало підмітити характерні риси життя й побуту західноукраїнського населення, порівнював їх з східноукраїнськими.

О.Серафимович заходив у селянські хати і описав їх інтер'єр. "Хата всередині, як наша українська /тобто наддніпрянська/, такі ж високі скрині - укладки на ліжках, лавки, дерев'яні дивани, широченні ліжка, на них величезні подушки, перекидає над ліжками з перевішеним одягом ..." Підсумовуючи свої спостереження, він додає, що галицький селянин - "це цей же наш українець ..., так само одягнений ..., з таким же українським гумором". За цієї зовнішньої подібності між Західною і Східною Україною він побачив і внутрішню суттєву схожість: "Тут панує та ж влада землі". Галицький селянин так само терпить від голоду землі, як і в Росії, так само бореться проти поміщиків. О.Серафимович згадує про могутній галицький страйк у 1902 році, під час якого об'єднаними силами українських і польських селян вдалося добитися певних успіхів. Він також згадує про факти примусової еміграції селян до Америки, які під тиском злиднів і голоду змушені були кидати рідну землю, хоч і там не знайшли нічого кращого.

О.Серафимович познайомився з своєрідним побутом жителів гір - гуцулів. "Гуцули ставні, красиві, сміливі, яскраво зі смаком одягнені, довгі топирці, пістолят, сумка". Він з захопленням описує гуцульську вишивку.

Війна принесла жителям Галичини багато страждань. Безперервні бої, посуха, брак насіння і відсутність робочих рук призвели до того, що в Галичині панував страшний голод, поширювались різні пошесті. Тому своєчасною була братерська допомога Пироговського лікарсько-продовольчого загону, що ділав поміж

голодуючим населенням безплатно харчі, подавав лікарську допомогу.

Л.М.КІЛІЧЕНКО

ТВОРЧИСТЬ ПИСЬМЕННИКІВ ПРИКАРПАТТЯ В КОНТЕКСТІ ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ

Сучасна Івано-Франківщина – край багатих літературно-місцевих традицій. У 20-30-х роках під впливом Великого Визволення на західноукраїнських землях починає формуватися нова генерація письменників, яка виховується на естетичних засадах радянської літератури. Так, у роки найчорнішої реакції розпочинає свою діяльність П.Ковзанюк, твори якого друкувалися на Радянській Україні. Після заборони журналу "Вікна" І.Михайлик /і нині проживає в с. Тростянець/ видає у Коломиї періодичні видання "Плуг" та "Зеркало", що продовжують традиції революційної літератури Західної України. У середині 30-х рр. у Нижньому Березові проживав Я.Галан, який написав тут низку гостро публіцистичних творів.

В умовах радянської дійсності розкриваються якісно нові, небувалі перспективи перед творчою інтелігенцією. Після возз'єднання українських земель, у перші повоєнні роки в літературному житті Прикарпаття поруч з уродженцями краю активну участь беруть вихідці із східних областей Радянської України – О.Мельник, В.Омельченко, Ольга Стрілець, М.Карпенко.

З кінця 50-х рр. появляются окремими книжками твори Д.Осічного, І.Михайлика, В.Хроновича, В.Бандурака, В.Омельченка, Ольги Стрілець, М.Карпенка, Р.Федоріва, заявляє про себе здібна молодь. Краї надбання письменників Івано-Франківщини все частіше оцінюються в контексті всієї української радянської літератури. Виникають об'єктивні передумови для створення обласного відділення Спілки письменників України, що й була організована 10 травня 1971 року.

Багатоголосими дзвінками струмками впливається творчість прикарпатців у річище всієї радянської літератури. Досить широкими

є її тематичні виднокола. Минуле і сучасність, боротьба за возз'єднання і утвердження соціалістичного способу життя, героїка Великої Вітчизняної війни, моральні пошуки нашого сучасника знаходять художнє осмислення у творах розмаїтих літературних родів і жанрів: поезії і поемах, нарисах, повістях /інколи художньо-документальних/, романах. Появляються цікаві твори гумористично-сатиричного характеру, твори для дітей тощо. Розширюється стилевий діапазон письменства.

Автори різних поколінь виявляють зацікавлення становленням людини в ту чи іншу епоху, її громадським та особистим життям, її психологією. Письменникам не раз частить, навіть якщо вони оперують вузько локальним життєвим матеріалом, відкрити невідомі досі літературі пласти історичного і родинного життя народу, оригінальні народні характери і піднести їх до рівня художнього узагальнення.

Прова Б.Бойка, С.Пушика, П.Добрянського, Г.Кирілика, М.Яновського, поезія Г.Турелик, С.Пушика, Я.Дорошенка, Н.Стефурак, Я.Ярова, М.Бабій, М.Аронця, Б.Радина, молодшого покоління поетів-Д.Андруховича, О.Слоньовської – на широких магістральних шляхах розвитку літератури перегукується з творами інших радянських письменників. Кожен з них своїм власним хистом пробиває шлях у світ літератури.

На слова віршів прикарпатських поетів композитори пишуть музику, що дає поезії ще одне життя. Краї твори івано-франківських письменників перекладені російською мовою і завдяки цьому вийшли на загальносоюзну літературну орбіту.

М.І.ГОЛЯНИЧ

ОБРАЗ РІДНОГО МІСТА В ТВОРАХ ПОЕТІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

Природа і люди Прикарпаття, його історія і слава сьогодні – одні із аспектів поетичного дослідження митців Івано-Франківська. Продовжуючи справу Шашкевича й Устияновича,

Кобилянської і Франка, Стефаніка й Черемшини, Ірчана й Галана, поети розкривають особливості соціалістичної перебудови оновленого краю, зміни в усіх сферах економічного, культурного, соціального життя, відбивають зріле розуміння завдань сьогодення в плані історичної перспективи, показують глибину соціально-історичних процесів сучасної епохи, переломлюючи у се тосприйманні своїх героїв плінність часу, напрям духу суспільства.

Тому невіддільними у свідомості читача є сучасне нашого міста і той період, коли "Заболотів кров"ю пломенів, Вставали Калущ, Станіслав, Надвірна ..." /Р.Юзва/, міцним духовним сплавом єдності поколінь постає оцінка минулого рідної землі нашим сучасником /"О край мій! Священний гнів твої сини кували з криці" /Р.Юзва/ і тими, хто захищав ці ідеали в "буремні роки", в "грізний час" /О.Стрілець/. Якщо й виникають окремі розходження у підході до оцінки вартості духовних запитів цих поколінь /"Як обляже сутінь місто - вже концерт - утіха є: Знов за вікнами транзистор Дивні звуки видає. Пісеньки лунають модні: Хочеш - смійся, хочеш - плач ..." -М.Карпенко/, то у головному - монолітність: шкалу загальнолюдських цінностей визначають ті вершини, "які наш стяг у Жовтні поборов" /Г.Турелик/. А звідси - моральні і духовні гарантії того, що біль країни, народу /а оте, і рідного міста/ - біль митця, масштабність перебудови нашого суспільства робить реальним вихід на вузлові, кардинальні проблеми доби.

Однак, незважаючи на спільність соціально-політичного світобачення, яке і визначає широту громадянського діапазону поезії, кожен з письменників відзначається своїм художнім осмисленням сучасності, намаганням по-своєму піднести його на нову якість. Так, "місто пастя й весня, краса прикарпатського краю" /Л.Плав"ик/ постає оновлено-молодим, бо створюється руками цих, в чийх очах "дев"ятнадцята квітне весна" /Я.Дорошенко/. Воно досвідчено-мудре, духовно багате, бо пройшло через протистояння добра і зла, любові і ненависті полум"яних рядків великого Камењара, це місто - безсмертне, бо в ньому - дух Т.Шевченка, вулиця "імені Кобзаря", а він - "невмрущий, як світ. Він вічний, як людство, як в небі зоря, З ним вічні нащадки його, Кобзаря!" /С.Пушик/.

Переломлення дійсності поетами Івано-Франківська через призму свого естетичного ідеалу по-різному представило ракурси міста в часі і просторі /"О пізній час нічний ...", "Туди, де кінчається місто, Де Бистриця - річка і поле ..." /С.Пушик/, "І пеналем веселим весня вмалювала Співанку про ліс у камінні квартали", "Траву скосили на газонах, земля духмянить щедрим літом" -Р.Юзва/, зумовило і різноманітність художньої форми /спогад, пейзажний малюнок, декларативне освідчення/, типів викладу /опис, оповідь, розповідь, діалог, монолог/, добір мовностилістичних засобів.

Саме завдяки цьому образ Івано-Франківська постає рельєфним, одухотвореним. Це місто - активний учасник грандіозних процесів перебудови, висунутих сьогоденним днем. Воно загадкове, до кінця не пізнане і, разом з тим, до болю рідне, якому, ніби другу, хочеться сказати:

Привіт, весняне місто робітниче!
Працуй, живи! З добром, любов"ю, миром! /Р.Юзва/.

До 300-річчя обласного центру А.Кос-Анатольський написав пісню на власні слова "Мій рідний Станіслав", що у зв"язку із перейменуванням міста у редакції поета М.Карпенка появився у газеті "Прикарпатська правда" під назвою "Мій рідний Івано-Франківськ" /первісний варіант в архіві доц. В.Т.Полека/.

М.П. ПЕШК

ДОСЛІДЖЕННЯ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИХ МОВОЗНАВЦІВ

Івано-Франківськ має давні мовознавчі традиції, адже саме тут був укладений і підготовлений до друку відомий "Малогуско-німецький словар" Є.Желехівського, поява якого в 1886 році була видатною подією в історії української лексикографії.

Не менш важливим подієм буде вихід у світ тритомного Словника мови поетичних творів І.Я.Франка, над створенням якого працюють дев"ять педінститутів та два університети України. Координус цю роботу кафедра української мови Івано-Франківського

педінституту ім. В.Стефаника. Деякі вузи, однак, вибули із графіка поетапного виконання теми, що викликає серйозні побоювання й сумніви в своєчасному завершенні цієї громіздкої і вельми важливої праці.

Паралельно члени кафедри української мови працюють над укладанням Словника мови художніх творів В.Стефаника, який повинен вийти в світ до 50-річчя педагогічного інституту, тобто в 1990 році.

Кафедра української мови Івано-Франківського педінституту є однією з провідних кафедр на Україні в питаннях дослідження теорії української дериватології. Красномовним свідченням цьому є те, що на кафедрі з 1978 по 1984 рік під керівництвом професора І.І.Ковалика, колишнього завідувачого цієї кафедрою, було підготовлено й захищено шість кандидатських дисертацій, присвячених питанням словотвору. Чотири з них, зокрема, дисертаційні роботи В.І.Верещаки /"Словотвірні поля коренів з повноголосним сполученням - оро - в сучасній українській мові"/, М.І.Голянич /"Словотвірні поля коренів із значенням мовлення в сучасній українській мові"/, М.П.Леска /"Словотвірні гнізда коренів із значенням руху в сучасній українській мові"/, Г.Я. Василенч /"Словотвірні гнізда коренів із значенням мислення в сучасній українській мові"/ присвячені дослідженню комплексних одиниць словотвору. П'ятою роботою цього циклу є дисертація Н.Я.Тимківської "Структурно-семантична характеристика словотвірних гнізд коренів на означення почуттів у сучасній українській мові", яка подана до захисту.

Продовжує займатися розробкою теоретичних питань дериватології доцент В.В.Грешук, який розпочав ці дослідження своєю кандидатською дисертацією "Словотвірна і лексико-семантична структура українських деад"сктивів на -ість, -ство, -ота, -ина, -изна".

У дусі названих досліджень працює старший лаборант кафедри аспірантка інституту мовознавства АН УРСР З.О.Каспринш, яка вивчає множинну мотивацію агентивних іменників сучасної української мови.

Наукові інтереси доцента Я.Ю.Вакалик спрямовані на дослідження діалектної лексики. Захистивши в 1974 році кандидатську дисертацію на тему "Лексика народної медицини українських

говорів Прикарпаття", вона цілий ряд наукових статей присвятила дослідженню інших груп діалектної лексики. Граматичні аналогії в діалектних парадигмах іменника та інших повнозначних частин мови досліджує аспірантка Н.Б.Бекеш.

Дослідженню мови творів письменників, зокрема, використанню в них фразеологічних сполучень, прислів'їв і приказок присвячені кандидатська дисертація і наступні публікації доцента кафедри мови Д.В.Бондаренко. Особливої уваги заслуговує її стаття "Прислів'я і приказки у творах В.І.Леніна та їх українському перекладі".

Оригінальністю відзначаються мовознавчі студії доцента Л.І.Батюк, цінними й корисними для вчителів є праці доцента М.Г.Стельмаховича, присвячені питанням методики викладання української мови.

В.В.ГРЕШУК
Л.М.НЕВІДОМСЬКА

ПРО УКЛАДАННЯ СЛОВНИКА МОВИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ В.С.СТЕФАНИКА

Словник мови художніх творів В.С.Стефаника /як і інші подібні праці, наприклад, словники мови творів О.С.Пушкіна, Максима Горького, Т.Г.Шевченка, Г.Ф.Квітки-Основ'яненка/ являтиме собою словник особливого типу. У ньому об'єктом лексикографічної інтерпретації буде художнє слово видатного українського письменника, нашого земляка В.Стефаника. Робота над згаданим Словником розпочалась у Львівському держ. університеті під керівництвом професора І.І.Ковалика, який розробив основні науково-теоретичні і практичні принципи його укладання, а завершується на кафедрі української мови Івано-Франківського державного педагогічного інституту ім. В.С.Стефаника. Тут картотека, створена у кінці 40-х років, була перевірена і доповнена за повним зібранням творів В.С.Стефаника /1949-1954 рр./, на основі якого і укладається Словник/. Про історію створення картотеки Словника і перші підготовчі етапи його укладання див.: Ковалик І.І.,

Опипко І.И. Художнє слово Василя Стефаника: Матеріали для Словопоказчика до новел В.Стефаника, Львів, 1972.-6. 3-5/.

При створенні Словника мови художніх творів В.С.Стефаника творчо використовується досвід, здобутий словниками у цій галузі вітчизняної лексикографії. Мета Словника - виявити все багатство лексичного складу та стилістичні функціонування слів, використаних у художніх творах новеліста. Сама тому центральною лексикографічною частиною словникових статей є лексико-семантична і стилістична характеристика реєстрових слів. Причому розкриття різновидів лексичного значення здійснюється з урахуванням системи тих значень, яка виявляє себе у контексті творів В.С.Стефаника, а не в сучасній українській літературній мові в цілому. У лексико-семантичній довідці тлумачаться прямі і переносні значення, у межах яких можуть виділятися різні додаткові відтінки. Стилiстична характеристика Стефаникових слів здійснюється за допомогою спеціальних позначок на зразок: жарт. /жартівливо/, зменш. - пестл. /зменшено-пестливе/, ірон. /іронічне/, лайд. /лайливо/ і под. Тут відображаються результати лексикографічного аналізу окремих випадків використання лексики у складі основних тропів, наприклад, метафори, персоніфікації, порівняння і под. Усі особливості лексико-семантичного і стилістичного функціонування реєстрових слів, відмічені у Словнику, підтверджуються відповідним ілюстративним матеріалом із новел В.Стефаника. У Словнику буде відбито також усе багатство Стефаникової фраземіки.

Завершує словникову статтю граматико-морфологічна довідка, яка містить парадигматичну характеристику словоформ /включаючи і їх можливі варіанти/ з позначенням кількості та місця їх використання у Стефаникових творах. Перелік випадків формовживання здійснюється у певній послідовності, прийнятій у лексикографічних працях такого типу. У цей граматичний показник переносяться позначки, застосовані при лексико-семантичній та стилістичній характеристиці реєстрових слів.

Словник мови художніх творів В.С.Стефаника відзначається тим, що тут лексикографічно опрацьовується помітна кількість діалектизмів, які становлять собою елементи різних структурних

рівнів покутського діалекту, використані у новелах із виразною експресивно-зображальною настановою. Лексичні, а також однозначні семантичні діалектизми - це реєстрові слова, які виступають заголовками окремих словникових статей. При паралельному використанні діалектизмів та їх літературних відповідників, йдеться, насамперед, про фонетичні, морфологічні та словотвірні діалектизми, останні виділяються за допомогою спеціальної позначки у межах лексико-семантичної та граматичної довідок. Окремі типи діалектизмів, наприклад синтаксичні, виявляються при подачі ілюстративного матеріалу.

Із виходом у світ Словник, у якому повно і всебічно характеризується лексика художніх творів В.С.Стефаника, стане цінним філологічним довідником. Він сприятиме не тільки ґрунтовнішому вивченню певного етапу в розвитку української літературної мови на західноукраїнських землях, а й конкретнішому виявленню і глибшому розумінню тих мовно-стильових рис, які розкривають неповторну своєрідність індивідуально-творчої манери видатного класика української літератури В.С.Стефаника, обумовлюють виняткову силу естетичного впливу його художнього слова.

Г.Я.ВАСИЛЕВИЧ
І.Ю.ВАКАЛИК

Є.І.ЖРТЕХІВСЬКИЙ - ВИДАТНИЙ ЛЕКСИКОГРАФ, ПЕДАГОГ,
КУЛЬТУРНИЙ ДІЯЧ

Євген Ієронімович Желехівський прожив недовге життя, та залишив помітний слід у різних галузях громадського і культурного життя Галичини. Він народився 24 грудня 1844 року в с.Хишевичі на Львівщині. Навчався у Львівській нормальній школі, Бережанській гімназії і на філософському факультеті Львівського університету, після закінчення якого працював у Перемишльській гімназії, а з 1872 року одержав посаду вчителя української і класичних мов і Станіславській гімназії. Помер Є.Желехівський 18 лютого 1885 року і похований у Станіславі. Могила його збері-

102
гається як історична пам'ятка.

Ще в студентські роки Є.І.Мелехівський пробує писати про різні події громадсько-політичного і культурного життя Галичини, друкується в коломийській газеті "Голос народний", а з 1867 року - у львівській "Правді" під псевдонімом "Соколик". Активно збирає фольклор, пише оповідання, історичні та літературознавчі дослідження.

Найбільше творче надбання Мелехівського - науковця двотомний "Малоруско-німецький словар", що вийшов у 1885-1886 рр. /другий том після смерті автора упорядкував, доповняв і видав його колега професор Софрон Недільський/. На той час це був найбільший словник української мови, у якому вміщено майже 65000 слів, сумлінно і критично використано 132 друковані джерела і записи 92 осіб. Серед джерел - твори письменників і збірки фольклору, видані на Україні /45 назв/: І.Котляревського, Г.Квітки-Основ'яненка, Т.Шевченка, Марка Вовчка, Л.Глібова, С.Руданського, І.Нечуж-Левицького, М.Кропивницького, Панаса Мирного, "Українські приказки, прислів'я і таке інше" Номіса, "Исторические песни малорусского народа" М.Драгоманова та ін. Намагаючись якнайповніше відбити лексичні скарби Наддніпрянської України, Мелехівський сприяв мовному єднанню роз'єднаних політичними кордонами обох частин української землі. Він не тільки підніс гідність рідної мови, а й допомагав через українську мову вивчати німецьку. Крім того, як відзначав Б.Грінченко, цей словник був тоді єдиним посібником, з якого європейський читач міг познайомитися з українською мовою і українською літературою. Поява лексикографічної праці стала помітною подією у культурному житті всієї України. Словник високо оцінили вчені і письменники того часу /І.Франко, О.М.Піпін, С.Булич, Б.Грінченко, К.Шейховський, акад. В.Ягич/, констатуючи і деякі його недоліки. "Малоруско-німецький словар" Мелехівського відіграв важливу роль у галузі правописної нормалізації української літературної мови. Заснований у ньому фонетичний правопис /т.зв. "мелехівка"/ протягом тривалого часу використовувався на Західній Україні /в Галичині і Буковині/ і тим самим сприяв зближенню правопису західноукраїнського із східноукраїнським. У наш час ця лексикографічна праця корисна для істориків, діалектологів

української мови, укладачів словників мови письменників, зокрема В.Стефаника, І.Франка.

Поряд з учительською працею та науковою діяльністю Є.І.Мелехівський займався культурно-громадською роботою. Він був одним із засновників товариства "Просвіта" у Львові, заснував і очолив його станіславську філію, брав участь в організації "Товариства руських жінок", був ініціатором створення бібліотеки, читальні, активно співробітничав у різних друкованих органах. Євген Ієронімович був ініціатором першого публічного відзначення пам'яті Т.Г.Шевченка в 1877 році у Станіславі, в якому взяли участь і гімназисти. Це викликало гострі виступи галицької реакції проти вченого.

Учений-мовознавець підтримував дружні зв'язки з багатьма видатними людьми того часу: І.Франком, М.Драгомановим, Я.Головацьким, І.Нечуж-Левицьким, Д.Федьковичем, О.Кониським, М.Бучинським, зарубіжними - В.Ягичем і Ф.Міклоштитом.

У листі до М.Драгоманова від 15 березня 1872 року він писав: "Я, русин з Галичини, рівною любов'ю обіймаю цілу Русь-Україну, найдорожчу вітчизну, і ділитися моїм щастям з усіма бажаю". Цим словам Є.І.Мелехівський був вірний завжди.

Н.І.ГРИЦИНА

МОВОЗНАВЧІ ПРАЦІ І.ГАНУША

Наукові пошуки українського мовознавця-політлога Івана Гануша були багатограними і надзвичайно плідними. Дві дисертації близько 50 наукових праць з різних питань української та світової лінгвістики стали вагомим вкладом у розвиток загального та порівняльного мовознавства.

Життя і творчість цього феномена в мовознавчому світі, що народився в 1858 р. в селі Колодіївка нині Тисменицького району і прожив, на жаль, лише 29 років, майже не досліджувались. Відомі

- 104 -

лише опублікований проф. В.Ягичем "Некролог" /1887/ та стаття В.Полека "Видатний мовознавець" /Прикарпатська правда, 1968, 13 липня/, де коротко дається загальна оцінка його наукового подвигу.

Заслугує, однак, на належну увагу написана німецькою мовою дисертація І.Гануша "Про наголос іменників в українській мові", в якій уперше в українському мовознавстві досліджуються говірки сіл Тисменицького району Колодіївки, Вовчинця, Узиня, Підлужжя.

Ця робота була надзвичайно актуальна в свій час, оскільки відсутність точних даних про український наголос привела до хибних тверджень, що нібито "його способи точно встановити неможливо", що він повністю відрізняється від російського" тощо.

Не можна заперечити значення цієї роботи і тепер, оскільки, включаючи систематизований матеріал, вона відбиває особливості акцентної системи українських говірок кінця XIX століття, дає змогу встановити шляхи її розвитку до нашого часу, простежити якісну та кількісну еволюцію акцентних взаємовідносин української мови з російською, болгарською, сербською, словенською та іншими південно-слов'янськими мовами.

Вірогідність отриманих автором результатів визначається багатим фактичним матеріалом: вчений широко користувався текстами сучасної йому художньої літератури, звертався до джерел старої української літератури, в повному обсязі використовував цінні діалектологічні нотатки відомих йому граматик, а також свої власні записи говірок Прикарпаття.

Послугувачись цим дослідженні окситонованих, пара- і про- паракситонованих іменників західно-українських діалектів методами порівняльного мовознавства, І.Гануш бере також до уваги особливості їх формальної структури, тип значення, єдність форми та змісту, вплив інтра- та екстралінгвістичних факторів і, віддаючи належне результатам дослідження своїх попередників, доказує по влковість одних /О.Огоновського, Б.Бранта/, конкретизує думки інших /О.Потебні, І.Вагилевича, Я.Грота/, і доходить до висновку про велику рухливість наголосу в українській мові, про моменти

- 105 -

її подібності, тотожності і розрізнення в акцентними явищами російської, польської, болгарської, сербської та словенської мов, про специфіку системи наголосу української мови, що визначилась як законами її власного розвитку, так і взаємозв'язками з спорідненими мовами, а також про те, що в досліджуваному нині мовному регіоні розмовляють також ж українською мовою, яка властива для воього східно-галицького і південно-українського діалектів.

Дисертація І.Гануша "Про наголос іменників в українській мові", незважаючи на її окремі слабкі місця, є цінним дослідженням, значним здобутком у розвитку вітчизняної лінгвістики, особливо в розв'язанні питань української діалектології, і вона чекає свого глибокого аналізу.

Д.І.БАТІК

МОВНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ЛОКАЛЬНОГО КОЛОРИТУ

Писменники Прикарпаття /О.Дуржало, М.Яновський, Г.Кур'як, С.Пуник, В.Бегірова та ін./, зображаючи в своїх творах події, що відбувалися чи відбуваються у західних областях України, часто в тканину літературної мови вплітають мовні елементи, завдяки яким твор "прив'язується" до певної місцевості, що надає художній розповіді рис правдивості.

Такими мовними засобами є окремі, властиві південно-західним говорам слова, фразеологічні звороти й граматичні форми.

В авторській мові писменники використовують переважно етнографічні діалектизми, яким немає відповідника в літературній мові і завдяки яким можна відобразити місцевий побут, звичаї /банбетель, барбениця, бонд, кримба, келтар, кисаня, оборіг/.

У мові персонажів, крім етнографізмів, вживаються лексичні діалектизми, тобто дублети до загальноновживаних слів /банувати, вадра, душко, душна, деля, легінь, мажюна, нанашка, прятати, фіга, фігман/ та семантичні діалектизми /півниця - в знач. підвал, ропці - батьки, гостинень - шлях, пачка - гудт, компанія та ін./.

точ виразної межі між авторською мовою і мовою персонажів провести не можна.

У текстах зустрічаємо також діалектні вигуки, вкладені в уста героїв /агій, йой, мой, али/.

Часто письменники використовують і фразеологізми, характерні для південно-західних говорів: шукати собі гула, перша кляса, грати вар"ята і под.

З морфологічних діалектизмів вживаються характерні для південно-західних говорів залишки перфекта /хотів-см, що-м говорив/ аналітичні форми майбутнього складного /мені мені помагати/, давні форми умовного способу /ліпше би-с була газлувала, аби-сте хату не перевернула, не впізнала би-м тебе/, діалектні форми займенників: тя /тебе/, си /собі/, тамтой, нічо/.

Найменше використані авторами фонетичні діалектизми /напр., декур, огонь/.

Для створення локального колориту письменники використовують і елементи інших мов. Так, Г.Кирилик у повісті "Тольпани залізних гір" в український текст доречно вплітає чеські слова: сoudouc, ано, гуда гвезда, скуціна та ін. Разом з чеськими іменами /Карел, Марек, Янко, Ялушка/ вони переносять читача в Чехію, де під час війни в партизанських загонах радянські бійці разом з чеськими патріотами боролися проти фашизму.

Вміле введення в літературний текст діалектних слів і форм та слів інших мов допомагає авторам відобразити реальну дійсність, ввести читача в гущу зображуваних подій, заставити його повірити описуваному. В одних авторів діалектизмів менше /напр., у О.Дуркала/, в інших більше /у М.Яновського/, але ні в кого вони не переобтяжують тексту, не заважають у читанні, що свідчить про високу майстерність наших письменників.

ПРО КУЛЬТУРУ МОВЛЕННЯ НА ПРИКАРПАТТІ

Культура мови полягає у правильному користуванні лексичними, граматичними та орфоепічними нормами літературної мови. Вона "дозволяє" або "забороняє" вжити певні слова, форми, словосполучення, наголоси, структури речень.

Висока культура мови тісно пов'язана з культурою мислення. Народна мудрість говорить: "Яка головонька, така й розмовонька". З приводу зв'язку мови і мислення М.Горький говорить: "В галузі словесної творчості мовно-лексична малограмотність завжди є ознакою низької культури і завжди зв'язана з малограмотністю ідеологічною ..."

Велике історичне значення в розвитку української літературної мови має возз'єднання українських земель в єдиній Українській РСР. Внаслідок цього її лексичні, фонетичні та граматичні норми набули загальнонаціонального характеру. Проте ще й сьогодні серйозною вадю мовлення громадян нашої області є неправильні наголоси, зумовлені діалектним впливом /раку, говорю, була/, лексичні та граматичні діалектизми /склеп, мені ої не хотіло, пішов на поліклініку, дев"ятьдесять/.

Одним із недоліків у розмові громадян міста є так званий "суржик", тобто нічим не виправдана мішанина українських та російських слів і форм. Це пояснюється байдужим ставленням до української і російської мов. Так, можна почути: міроприємство, профмати участь, бунтний, кавички, фолькліństwo, згідно наказу, сорта, семидесятиліття, безусловно та ін. Мовознавець С.П.Самійленко говорив: "Така суміш не має нічого спільного з процесом взаємозбагачення мов народів СРСР, з процесом впливу російської мови на збагачення словникового складу української, російської, білоруської та інших мов народів СРСР".

Знижує культуру мовлення і вживання зайвих слів. Так, у словосполученнях своя автобіографія, січень місяць, вільна вакансія, піднялися вгору, підпорядковувчі слова не вимагають

за своїм змістом наявності загальних лексем спок, місяць, ділля, вгопу.

Боротьба за культуру мови завжди була і є в полі зору видатних діячів науки, культури. Так, В.І.Ланін критикував наблонність, сірість, обмеженість у вираженні, а М.І.Калинін говорив: "Найвищі досягнення людської думки, найглибші знання і найпошум'яніші почуття залишаються невідомими для людей, якщо вони не будуть ясно і точно оформлені в словах".

Висококультурна, гармонійно розвинена людина - це ідеал, до якого повинен прагнути кожен член нашого суспільства.

В.М.ЯКОВИЧ
В.Д.ІТЕРН

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ І НАУКИ НА ПРИКАРПАТТІ

Складовою частиною всієї системи вищої освіти в республіці є вищі учбові заклади Івано-Франківщини, які за післявоєнні роки підготували для народного господарства 57,6 тис. фахівців. Нині в них вищу освіту по 32 спеціальностях здобувають 13500 чоловіків і дівчат. Івано-Франківськ, де зосереджені три вузи, перетворився в центр освіти, науки і культури. Підготовку висококваліфікованих спеціалістів у вузах здійснюють майже 1000 викладачів, в т.ч. 71 доктор наук і професор, 515 кандидатів наук і доцентів. Чимало з них - уроженці Прикарпаття, вихідці з колгоспних бідняцьких сімей.

Учительські кадри готує Івано-Франківський педагогічний інститут імені В.С.Стефаника - найстаріший вуз на Прикарпатті, відкритий у березні 1940 року за рішенням Радянського уряду. Першими його студентами стали понад 300 чоловіків і дівчат, а зараз на шести його факультетах навчається 4800 студентів. Серед 304 викладачів - 12 докторів наук і професорів, 124 кандидати наук і доценти. Плідно працюють доктори наук, професори П.С.Федорчук, В.В.Грабовецький, О.Ю.Карпенко, Д.М.Фрейх, П.П.Кирчонок, І.А.Клименко, кандидати наук, доценти М.Г.Стецьмахович, В.Г.Матвіїшин та інші. Науковці вузу досліджують проблеми педагогіки, методики

вищої та загальноосвітньої школи, соціально-економічного, політичного розвитку України та Прикарпаття.

Вагомі здобутки має Івано-Франківський медичний інститут, біографія якого починається з жовтня 1945 р. Тоді тут навчалося 397 студентів. Нині на двох факультетах - лікувальному і стоматологічному - навчається 2250 студентів. На 42 кафедрах, в багатьох лабораторіях і клініках вузу трудяться 286 викладачів, з них 44 доктори наук, професори, 161 кандидат наук, доцент. Інститут став відомим науковим центром республіки. Високу оцінку наукової громадськості одержали дослідження заслужених діячів науки УРСР професорів Г.А.Бабенка, Д.П.Малыана, заслуженого працівника вищої школи УРСР В.І.Зелюка, докторів наук, професорів Є.М.Найка, В.С.Райцеса, Н.М.Сарадіва, кандидатів наук, доцентів Ф.І.Мамчура, О.І.Дальцової, М.Г.Гончара та інших. Величчю вузу успішно працюють над розробкою і впровадженням у практику таких важливих проблем, як "Серцево-судинні захворювання", "Зможкісні новоутворення", "Мікроелементи в медицині", "Соціальна гігієна і організація охорони здоров'я".

Івано-Франківський інститут нафти і газу - єдиний вуз на Україні, що готує інженерів для нафтової і газової промисловості. Він створений у 1966 р. На восьми його факультетах вищу освіту здобувають 7200 студентів. Їх навчають 400 викладачів, в т.ч. 15 докторів наук, професорів, 230 кандидатів наук, доцентів. Великим авторитетом користуються доктори наук, професори Б.Г.Тарасов, Р.С.Яремійчук, О.О.Орлов, В.В.Твердохліб, Г.А.Штамберггер, кандидати наук, доценти Є.П.Мейдан, Й.В.Перун, М.О.Дачилик, С.І.Вульчин, Д.В.Шлемко та інші. При інституті діє обчислювальний центр, обладнаний сучасною електронною технікою. У вузі розробляються ефективні методи підвищення нафтогазоконденсатомі віддачі продуктивних пластів, удосконалюється технологія освоєння нафтових і газових свердловин.

На Прикарпатті діє понад 20 науково-дослідних установ. Важливе наукове і практичне значення мають розробки колективів Івано-Франківської науково-дослідної станції хрестоцвітних культур, ЦНДІ об'єднання "Укрнафта", відділу наукового атеїзму Інституту філософії АН УРСР та інших.

Були і науково-дослідні установи області стали базой для проведення всесоюзних, республіканських конференцій, семінарів, симпозіумів.

О.І.КІЛІЧЕНКО

ЗАСНУВАННЯ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УЧИТЕЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ

Одним із перших заходів після встановлення Радянської влади на Прикарпатті було рішення про відкриття учительського інституту в 1940 році у місті Станіславі.

Незважаючи на складність завдання, підготовка до відкриття вищого навчального закладу велась мобільно й оперативно. Першорядною була проблема набору. Абитурієнт - представник широких народних мас і трудової інтелігенції - в переважній більшості не мав належної освіти, чітких світоглядних орієнтирів. Велику ідейно-політичну та профорієнтаційну роботу з майбутніми студентами було в основному завершено в лютому 1940 року і 1 березня почалося навчання на трьох факультетах: філологічному з двома відділеннями, історичному та фізико-математичному. Були відкриті річні підготовчі курси, шестимісячні і річні курси прискореної підготовки вчителів.

Не зважаючи на слабку матеріально-технічну базу, незабезпеченість навчально-методичною літературою, в інституті виховувалися і гарувалися кадри нової радянської інтелігенції - учителі, пропагандисти, ідеологічні працівники. Першим його директором Ф.І.Плотницький, декани факультетів Л.Шмулензон, Т.Великий, М.Король, викладачі І.Зуй, М.Шевченко, М.Мартиненко, М.Донченко, Д.Козама та інші зуміли забезпечити навчально-виховний процес, організувати роботу інституту. Серед перших студентів був активний діяч КПЗУ, депутат Народних зборів Західної України Петро Майданський. Лідерами студентської молоді стали депутат Верховної Ради УРСР Марія Дідик, перший секретар комітету комсомолу інституту Тамара Василькова та інші.

Підготовка учительських кадрів вищої кваліфікації була перервана війною. Фашисти спалили учбовий корпус, заповдіявши шкоди на суму 3 млн.крб. Смертю хоробрих загинули викладачі Л.Я.Березін, Л.П.Насонов, І.Я.Поповський, Л.М.Шмулензон, В.Д.Чорний, студент П.Майданський.

Рішенням уряду УРСР від 30 серпня 1944 року поновилася робота інституту, а навчання почалося 1 листопада 1944 року в будинку по вулиці Шевченка, 30. У 1945-1946 роках інститут тимчасово знаходився у приміщенні теперішньої восьмирічної школи № 8 /Першотравнева, 8/. З 1948 року йшла відбудова основного корпусу інституту /Шевченка, 57/. Становленню вузу допомагали кадрами і бібліотечними фондами Київський та Одеський держуніверситети, Херсонський педінститут.

У 1945 році одержали перші дипломи 13 вчителів стаціонарної форми навчання, у 1946-45, 1947-116, 1948-143, 1949-172 чоловіка. Всього закінчили стаціонарно учительський інститут 792 вчителі, заочний відділ - 663, екстерном - 17 чоловік.

З 4 серпня 1950 року веде своє літочислення Івано-Франківський державний педагогічний інститут, що з травня 1971 року носить ім'я В.С.Стефаніва.

Заснування учительського інституту - першого вищого навчального закладу на Івано-Франківщині - мало велике значення не лише для підвищення культурно-освітнього рівня населення, а й стало важливим фактором політично-економічного розвитку воєного краю.

Б.В.ВАСИЛИШИН

ДІЯЛЬНІСТЬ ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ПО ПІДГОТОВЦІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ

Серед трьох факультетів Станіславського /тепер Івано-Франківського/ учительського /з 1950 р. - педагогічного/ інституту, відкритого 1 березні 1940 року, був і фізико-математичний, взагалі перший в історії освіти Прикарпаття. У його завдання входила підготовка висококваліфікованих вчителів фізики і мате-

матики, яких бракувало для забезпечення викладання цих дисциплін перш за все у школах області. Колектив факультету з честю виконав це відповідальне завдання. За роки існування підготовлено понад 5 тисяч учителів, які працюють у школах області і республіки. Про авторитет наших випускників свідчать факти присвоєння почесного звання заслуженого вчителя УРСР директору Косаківської СШ В.Чепизі, директору Закарпатської СШ І.Николаїну, директору Івано-Франківської СШ Р.Мачуру, вчителю фізики Верховинської школи-інтернату Н.Грибчуку.

Якщо в перші довоєнні і післявоєнні роки факультет готував учителів з двох шкільних дисциплін - фізики і математики, - то тепер - за трьома спеціальностями: фізика і математика, математика і фізика, образотворче мистецтво, креслення і праця. Їх готує 38 викладачів, з них три професори, доктори фізико-математичних наук /П.П.Киричок, І.А.Климишин і Д.М.Фрейх, нагороджений пам'ятною медаллю "Академік Курнаков М.С."/, 18 кандидатів наук, доцентів, а серед них - переважна більшість випускників факультету. Близько 100 випускників факультету захистили кандидатські дисертації та успішно працюють у навчальних закладах і науково-дослідних інститутах Києва, Львова, Івано-Франківська, Чернівців /А.Лучка, Я.Вонк, Д.Полінух, Б.Павлюк, М.Головко, П.Боднадук, Г.Подвальник, М.Закопич, В.Цутогова/, П.Лосик - директором Яворівської СШ. Вони опублікували чимало наукових і науково-методичних праць.

Крім навчально-виконної роботи, викладачі чотири кафедри факультету /фізики, математики, математичного аналізу, методики фізики і технічних засобів навчання, образотворчого мистецтва, креслення і праці/ проводять значну науково-дослідну роботу. Кафедра фізики /зав.кафедрою професор П.П.Киричок/ розробила і впровадила на Какуському виробничому об'єднанні "Угоринія" новий карбідний матеріал для виготовлення пристроїв, які працюють в агресивних середовищах, а для електронної промисловості термо-стабільні магнітні матеріали. Кафедра методики і ТЗН /зав.кафедрою проф. Д.М.Фрейх/ розробляє комплексну тему по дослідженню напівпровідникових півок багатоконпонентного складу, а розроблена нею нова технологія синтезу епітаксціальних шарів досконалої струк-

тури значно здешевлює виготовлення інфрачервоної техніки. Професор кафедри фізики І.А.Климишин - автор 18 монографій, посібників і підручників з астрономії, що здобули собі всесоюзне визнання. Він один з авторів і заступник головного редактора багатотомної історії астрономії СРСР, розробив теорію поширення ударних хвиль у неоднорідних середовищах.

Такий високий науково-навчальний потенціал фізико-математичного факультету перетворив його у центр фізико-математичної освіти не тільки в Івано-Франківській області, але й далеко за її межами. На його базі проводяться курси перепідготовки вчителів фізики і математики західного регіону Радянської України. Його викладачі допомагають у становленні фізико-математичної освіти у країнах, що розвиваються. Так, доц. кафедри Д.М.Шараневич і асистент кафедри математики Мізін М.А. викладали фізику і математику у навчальних закладах Центральної Африканської Республіки.

На базі фізико-математичного факультету проводяться всесоюзні і республіканські наукові конференції з проблем фізики твердого тіла, напівпровідників та астрономії, а праці викладачів факультету передруковуються або реферуються у зарубіжних спеціальних виданнях.

Нині професорсько-викладацький колектив фізико-математичного факультету наполегливо трудиться над успішним виконанням рішень XXVII з'їзду КПРС, перебудовою навчально-виховного процесу у відповідності до рішень партії і уряду про вищу школу.

В.Д.МОЦОК
Б.М.СТУПАРИК

РОЗВИТОК СЕРЕДНЬОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ НА ПРИКАРПАТТІ

Соціалістична перебудова народного господарства поставила на чергу для підготовки кадрів із середньою спеціальною і технічною освітою. Тому уже в перші роки Радянської влади на Прикарпатті було відкрито 10 середніх спеціальних навчальних

закладів. Першим у 1939 р. почало функціонувати педучилище в Коломиї, до якого в 1951 р. було приєднане Станіславське, а в 1956 р. - Рогатинське. Із стін цього училища вийшло понад 6 тис. вчителів. Біля 2 тис. спеціалістів випустило Косівське училище прикладного мистецтва, яке перейменовано на технікум народних художніх промислів. У 1940 р. був організований технікум фізичної культури, в якому тоді навчалось 6 учнів; тепер щорічно його закінчує 300 чоловік.

У 1945 р. відновило роботу Станіславське музичне училище ім. Д.Січинського, у 1954 р. був створений Снятинський культосвітній технікум /тепер Калуське культосвітнє училище/. Створені у 1940 р. фельдшерсько-акушерська школа, а в 1947 школа медсестер реорганізовані в Івано-Франківське та Коломийське медичні училища.

Першим навчальним закладом, який готував кадри для сільського господарства, був Снятинський сільськогосподарський технікум, відкритий у 1939 р. Тепер, крім нього, в області функціонують Рогатинський, Тлумацький с/г технікуми та Івано-Франківський технікум по підготовці керівних кадрів для колгоспів та радгоспів.

У 1945 р. розпочав роботу технікум механічної обробки деревини в Коломиї, щорічно більше 200 учнів набирає Івано-Франківський автодорожний технікум з філіалом у Надвірній. Бурхливий розвиток промисловості на Прикарпатті зумовив відкриття хіміко-технологічного технікуму в Калуші, енергетичного в Бурштині, а також технікуму електронних пристроїв та вечірнього відділення Одеського верстатобудівного технікуму в Івано-Франківську.

У названих закладах, у тому числі в технікумі радянської торгівлі та кооперативному технікумі, які функціонують в Івано-Франківську, тепер навчається 15129 учнів, які здобувають 51 спеціальність.

Історія розвитку професійної школи на Прикарпатті тісно пов'язана з розвитком промисловості, індустріалізації села, створенням матеріально-технічної бази соціалістичного суспільства. Навчальні заклади профтехосвіти на території області були створені після її визволення від німецько-фашистських загарбників. При цьому створювались залізничні і ремісничі училища з дворічним строком навчання та школи ФЗН з шестимісячним строком підготовки

робітників. Найстарішими училищами Прикарпаття є Івано-Франківське СПТУ № 19 та № 3.

У 1954 році було покладено початок створенню технічних училищ, які готують кваліфікованих робітників з числа випускників середніх шкіл. В області першим середнім ПТУ стало Городенківське сільське профтехучилище.

Реформа загальноосвітньої і професійної школи визначила єдиний тип навчальних закладів профтехосвіти - середнє ПТУ. Тому в 1984 р. всі училища області реорганізовано в середні. Зараз в області діє 26 СПТУ, в яких навчається понад 17 тисяч учнів, що оволодівають більше, ніж 100 професіями. Їх навчає понад 2050 інженерно-педагогічних працівників, серед яких є великий загін відмінників профтехосвіти СРСР, викладачів-методистів, кавалерів урядових нагород.

Навчальними закладами профтехосвіти області лише за минулу п'ятирічку підготовлено 38,5 тис.робітників, а в XII п'ятиріччі передбачено підготувати 42,9 тис.спеціалістів. 300 з них оволодівають професіями, які є визначальними в умовах науково-технічного прогресу. За п'ятирічку буде побудовано ще два профтехучилища на 720 учнівських місць кожне.

Великого розвитку в навчальних закладах набула технічна творчість. Щорічно в області проводяться виставки кращих робіт, в яких беруть участь тисячі учнів та працівників училищ. Івано-Франківське СПТУ № 3, наприклад, є постійним учасником ВДНГ СРСР, а понад 150 учнів та працівників цього училища нагороджені медалями виставки. Медалями виставки нагороджувались також учні та працівники СПТУ № 2, 4, 13, 19.

За успіхи в підготовці кадрів у 1986 році обласне управління профтехосвіти нагороджено Перехідним Червоним Прапором Державного комітету СРСР по профтехосвіті.

Ю.М.ТОМИН

ПІДГОТОВКА РОБІТНИЧИХ КАДРІВ У
ПРОФТЕХУЧИЛИЩАХ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

накреслили важливі завдання по забезпеченню дальшого розвитку і вдосконалення системи професійно-технічної освіти як основної форми планомірної підготовки робітничих кадрів.

На 1 березня 1987 року у 10 середніх професійно-технічних училищах /далі СПТУ/ міста навчалось біля 8 тис. майбутніх робітників з 89 спеціальностей.

Партійні організації спрямовують практичну діяльність інженерно-педагогічних колективів, комсомольських, профспілкових та громадських організацій профтехучилищ на підготовку висококваліфікованих робітничих кадрів, посилення ідейно-політичної спрямованості навчально-виховного процесу.

Підготовка кваліфікованих робітничих кадрів у значній мірі залежить від міцної матеріально-технічної бази та інженерно-педагогічних колективів. Показовим у цьому є Івано-Франківське СПТУ № 1 /сьогодні СПТУ № 19/, яке за 40 років свого існування /засновано в листопаді 1945 р./ підготувало для народного господарства майже 13 тис. кваліфікованих спеціалістів з 36 професій. Багато з них нині інженери, керівники виробничих підрозділів, педагоги, науковці. В училищі на належному рівні ведеться раціоналізаторська та винахідницька робота. Тільки в 1984-1985 навчальному році впроваджено 20 раціоналізаторських пропозицій, спрямованих на підвищення продуктивності праці і поліпшення продукції. За розробку і впровадження у навчально-виробничий процес пристосування для свердління плашкотримача Державний комітет СРСР по професійно-технічній освіті і Головний комітет ВДНГ СРСР нагородили медалями майстрів виробничого навчання О.А.Дубініна та Р.К.Сороку, а також учнів І.Воеводу, М.Стглоб"яка і А.Янклевича медаллю "Юний учасник ВДНГ СРСР". Особливо плідно і творчо, з новаторським підходом до справи в училищі працюють викладачі та майстри виробничого навчання, серед яких варто назвати викладача-методиста, кавалера ордена Трудового Червоного Прапора Н.В.Гуменюк, викладача-методиста З.Й.Моцка, майстра виробничого навчання I категорії, заслуженого працівника профтехосвіти УРСР О.А.Дубініна та ін.

Значні успіхи в підготовці кваліфікованих кадрів для Прикарпатського виробничого лісозаготівельного об'єднання ім. 60-річчя Радянської України має Івано-Франківське СПТУ № 3. В училищі

створена міцна навчально-матеріальна база, добре налагоджена робота предметно-технічних гуртків, а тому закономірно, що у ньому щорічно розробляються 12-20 раціоналізацій, більшість з яких впроваджується в навчальний процес та у виробництво. За успіхи в технічній та художній творчості учні та майстри виробничого навчання неодноразово нагороджувались медалями ВДНГ СРСР, а М.Г.Овчар та Т.М.Зобків за успішну роботу удостоєні звання "Кращий раціоналізатор профтехосвіти СРСР".

Високо кваліфікованих робітників сфери обслуговування і легкої промисловості готує СПТУ № 16, в якому навчається 1058 учнів на базі 8 і 10 класів. В училищі зміцнено матеріальну базу: в окремих приміщеннях обладнано кабінет інформатики, дисплейний клас на 12 персональних комп'ютерів, відкрито Ленінську кімнату, кабінети російської мови та літератури, суспільних, спеціальних і загальнотехнічних дисциплін.

Важливим завданням педколективів СПТУ є виховання в учнів почуття гордості за робітничі професії, комуністичного ставлення до праці.

О.І.БАКІН
О.В.МАРУЩЕНКО
С.Д.СВОРАК

РОЗВИТОК НАРОДНОЇ ОСВІТИ НА ПРИКАРПАТТІ ЗА РОКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

Возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській Радянській державі в складі Союзу РСР докорінно змінило життя трудящих західних областей республіки. З перших днів Радянської влади на Прикарпатті розгорнулись революційні перетворення суспільно-економічного життя, в т.ч. і в галузі народної освіти.

Уже в 1939-1940 навчальному році в Станіславській області сіли за парті близько 186 тисяч дітей. Для них гостинно відчинили двері 954 школи, з них 842 - з українською, 91 - з польською, 15 - з єврейською та 6 - з російською мовою викладання. Їх кількість постійно зростала. До 1 серпня 1940 року було відкрито

ще 6 середніх, 20 неповносередніх та 10 початкових шкіл. На обладнання кожної школи держава виділила по 19600 крб. /в країні витрати становили 11 тис.крб. на школу/. В цілому на розвиток народної освіти в області було виділено в 1940 р. 66,5 млн.крб. У цьому ж році в області було створено 4 педагогічні школи, учительський інститут та інститут удосконалення вчителів, курси по підготовці та перепідготовці освітянських кадрів, на яких глибоко вивчалися марксистсько-ленінська теорія, основи радянської педагогіки тощо. До квітня 1940 року в область прибуло 142 вчителі із східних областей УРСР, серед яких були 81 комуніст і 14 комсомольців. В січні 1940 року в школах уже працювало вчителів у 1,5 рази більше, ніж у 1938 році.

Головною турботою партійних та радянських органів стала перебудова змісту навчання.

Неухильно і послідовно розвивалась народна освіта на Прикарпатті і в повоєнні роки. На початок 1955/56 навчального року на Івано-Франківщині вже діяли 857 загальноосвітніх шкіл, в яких навчалось понад 140 тис.учнів. Проте слабка матеріальна база початкових малокомплектних шкіл не могла забезпечити зростаючих вимог до поліпшення навчання та виховання школярів. Завдяки кризиданню їх до середніх і восьмирічних, а також реорганізації частини шкіл число їх в області зменшилось на 20%. Таким чином, на початок 1960/61 навчального року на Прикарпатті діяло 844 загальноосвітні школи, в яких навчалось 162 тис.учнів.

З року в рік зростали кошти, які виділялися державою на придбання шкільного інвентаря та обладнання кабінетів. Тільки в 1957 році школам Івано-Франківської області було відпущено близько 5 млн.крб., а з 1956 по 1960 р. державні асигнування на потреби народної освіти в області зросли на 36,9 млн.крб. і становили близько 150 млн.крб.

Завдяки наполегливій роботі органів народної освіти значно зріс професійний і освітній рівень учительських кадрів. Якщо в 1956 році з 8295 учителів області вищу освіту мали тільки 1272 /15%/, то в 1960 з 9197 - 3024 /32,9%/, тобто за 5 років кількість педагогів з вищою освітою в школах області подвоїлась.

Викті партійними організаціями і органами народної освіти

області заходи по зміцненню навчально-матеріальної бази шкіл і підготовці кадрів сприяли поліпшенню рівня викладання шкільних дисциплін, підвищенню якості знань учнів. Поліпшувалось трудове виховання підлітків. У 1959 р. на колгоспних полях працювало 63 учнівські бригади, які обробляли близько 1000 га землі.

Активізували свою роботу школи працязної молоді. За 5 років кількість шкіл зросла з 93 до 213, а контингент учнів у них збільшився з 6 до 12 тисяч.

Однак народна освіта області вимагала ще значного удосконалення і дальшого розширення. Завдяки підкуванню партії й уряду нині на Івано-Франківщині працює 707 загальноосвітніх шкіл, у яких навчається 210454 учні, працює 17482 вчителі, 30,8% яких має вищу освіту. 2890 вчителів удостоєні урядових нагород, 46-звання заслуженого вчителя УРСР, 1667 нагороджено значком "Відмінник народної освіти".

Захоплюючи перспективи розвитку народної освіти відкриваються в 12-й п'ятирічці. На виконання рішень XXVII з'їзду КПРС і у відповідності з вимогами реформи загальноосвітньої школи значна увага приділятиметься професійній роботі з випусниками шкіл. Сьогодні трудове виховання і навчання, профорієнтація учнів здійснюється на базових підприємствах і 14 мішкільних навчально-виробничих комбінатах, кількість яких постійно зростає.

На кінець п'ятиріччя в області діятиме 12 станцій мнх техніків, 9 станцій мнх натуралістів, 43 спортивні школи, в яких діти розшириватимуть свій світогляд і зміцнюватимуть своє здоров'я.

В життєву практику області втілюється реформа загальноосвітньої і професійної школи, зміцнюється навчально-матеріальна освітянська база, вдосконалюється навчально-виховний процес, більше активно і творчо трудяться працівники народної освіти.

І.М.КОСИК
В.Д.ХРУЦ

РЕАЛІЗАЦІЯ РЕФОРМИ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ
НА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНІ

Перед сімнадцятитисячним загеном освітян Прикарпаття

- 120 -

ХХУІ з"їзд КПРС, Основані напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи поставили нові, більш складні, ніж раніше, завдання - підняти на якісно новий рівень навчання і виховання, підготувати мідростаюче покоління до самостійного трудового життя, до активної боротьби за ідеали комунізму.

Реалізуючи поставлені завдання, область повністю виконала плани будівництва шкіл. За останні роки побудовано 38 шкіл на 17 тисяч учнівських місць. Це в два рази більше, ніж за попередні десять років. Разом з тим, щоб створити необхідні умови для реалізації поставлених завдань в області, необхідно побудувати не менше ста шкіл.

У 1986-87 навч. році школи області перейшли на нову структуру. 83% дітей-шестиліток пішли в перший клас, а повне охоплення навчанням шестирічних дітей завершиться в 1990 р. До 1993 р. на нову структуру перейдуть усі міські школи. Якісно оновився учительський загін області. Усі вчителі, що викладають основні предмети, мають вищу освіту, її також має 70% учителів початкових класів.

Реалізуючи реформу, область стала ініціатором створення навчального закладу нового типу, яким є "Школа-сад". Досвід їх роботи вивчався і узагальнювався Міністерством освіти СРСР. Для невеликих населених пунктів з малою кількістю дітей зліття школи і дитячого садка - перспективне розв'язання вимог реформи.

Суттєві зміни проходять в удосконаленні навчально-виховного процесу. Поліпшується якість знань та рівень вихованості учнів. Докорінно змінюється сучасний урок, його зміст і методика проведення. До-новому вирішуються питання трудового навчання, виховання і профорієнтації, зв'язків школи і виробництва в справі трудової підготовки учнів. Рівень цієї підготовки, як овідчить досвід роботи Косівського, Городенківського, Снятинського та інших районів, залежить від зміцнення і розвитку співдружності школи і трудових колективів, вироблення чіткої системи управління цим процесом.

Рішенням обласного комітету з сільськими школами області тепер закріплено 220 базових господарств агропромислового комплексу. За 2 роки п'ятиріччя в колгоспах і радгоспах області створено 59 навчально-виробничих цехів, обладнано 1240 робочих місць для

- 121 -

трудового навчання та продуктивної праці школярів. Майже 200 спеціалістів сільського господарства, понад 350 наставників допомагають учням оволодівати професіями, які потрібні селу.

Ефективною формою залучення учнів до сільськогосподарської праці стали учнівські виробничі бригади, кількість яких за роки реформи зросла з 198 до 348. Трудовий гарт у них проходять понад 24 тисячі школярів. Багато бригад стали повноправними виробничими структурними підрозділами колгоспів і радгоспів, діють круглодобово, проводять повний комплекс сільськогосподарських робіт, займаються дослідництвом. Наприклад, 57 га землі обробляє бригада Середно-Березівської СШ Косівського району, яка знаходиться на госпрозрахунку, працює за бригадним підрядом. За 1986 рік бригада виробила продукції на суму понад 30 тисяч карбованців. Досвід роботи цієї школи вивчений, узагальнений і рекомендований Міністерством освіти УРСР до впровадження в школах республіки.

Цілеспрямована робота приносить свої результати. Щорічно понад 40% випускників сільських шкіл області залишаються працювати в сільськогосподарському виробництві та йдуть на навчання у відповідні навчальні заклади. А в Городенківському, Снятинському і Косівському районах майже кожен другий випускник поповнює сім'ю хліборобів. В колгоспі ордена "Знак Пошани" "Прапор комунізму" Коломийського району за останні два роки з 79 випускників 47 залишилися працювати в рідному колгоспі.

Реформа школи по-новому поставила й проблему методичної служби в системі освіти. В області в сім разів збільшилась кількість методистів, які ставлять своїм завданням надання ефективної методичної допомоги учителю. Основа реформи проходить тепер через урок і вчителя. Саме він, учитель, реалізовує виховні і розвивальні завдання, поставлені перед школою ХХУІ з"їздом КПРС, серед яких на перший план висувались формування наукового марксистсько-ленінського світогляду учнів, їх ідейно-політичне, морально-правове і естетичне виховання, розвиток самостійності мислення, вироблення активної життєвої позиції.

Н.І.КМІТЬ

СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КЛАСІВ У
М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКУ

У системі цілеспрямованої роботи Івано-Франківського

педагогічного інституту ім. В. Стефаніка по формуванню орієнтації учнів на педагогічну професію важливе місце займає організація спецкласів.

У м. Івано-Франківську з ініціативи кафедри педагогіки і психології педінституту в погодженні з обласним відділом народної освіти в школі-інтернаті № I був організований у 1974 р. спецклас професійно-педагогічної спрямованості.

При зарахуванні учнів у педклас враховувалась їх активність у громадському житті, схильність до педагогічної професії, а також місце проживання батьків або опікунів, бажання учні повернутись на роботу в своє рідне село. При вступі до заяви додались рекомендації районних відділів народної освіти, учні проходять співбесіду з комісією, в яку входять представники адміністрації школи-інтернату № I, працівники обласно і викладачі кафедри педагогіки і психології.

У 1974 році в педклас було прийнято 35 дев'ятикласників із віддалених гірських шкіл області, дітей колгоспників та сільської інтелігенції. Для того, щоб допомогти юнакам і дівчатам глибше усвідомити їх бажання стати вчителем, викладачі кафедри педагогіки і психології підготували і провели цілий ряд занять, на яких розглядалися питання соціального значення системи народної освіти СРСР, роль і функції учителя радянської школи, професіограма вчительської праці та ін. В ході проведення цих занять удосконалювалась спецпрограма з курсу педагогіки і психології для учнів педкласу. Після закінчення десятого класу в 1976 р. 21 учень із 35, що закінчили спецклас, отримали рекомендації для вступу в педагогічні вузи і 19 з них поступили.

Досвід роботи з першим набором учнів педкласу показав, що з ними необхідно працювати не тільки викладачам кафедри педагогіки і психології, а й викладачам фахових кафедр. У вересні 1976 р. на спільній нараді завідувачів кафедрами педінституту і дирекції школи-інтернату № I було вирішено організувати роботу викладачів кафедр з учнями педкласу за спеціально розробленими програмами, що передбачали поглиблене вивчення окремих тем шкільного курсу обраних предметів.

Починаючи з 1976-1977 н.р. з учнями педкласів проводять

заняття викладачі 4-х кафедр психол. го-педагогічного циклу та 14 фахових кафедр інституту. Заняття проходять у відповідності з розкладом, який складається окремо для учнів 9-го і 10-го класів та затверджуються проректором по навчальній роботі педагогічного інституту у погодженні з дирекцією школи.

Діяльність педагогічного інституту по професійній орієнтації з учнями класу дає позитивні результати. Всі випускники спецкласу, які стали студентами педінституту навчаються тільки на "4" і "5", беруть активну участь у громадській роботі, багато з них є комсоргами, старостами, профорганами академічних груп, успішно проходять педагогічну практику, а після закінчення Івано-Франківського педінституту працюють у школах. Однак аналіз нагромадженого досвіду / в цьому навчальному році буде здійснено 12-й випуск учнів спецкласу / вказує на необхідність удосконалення організаційних форм і методів роботи по формуванню орієнтації учнів спецкласу на педагогічну професію з метою підвищення її ефективності, як того вимагають Основні напрями реформи загальноосвітньої та професійної школи.

Н.Б. ПИЛИП'ЮК
В.І. ФЕДОРАК

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКУ

В умовах реформи загальноосвітньої і професійної школи перед педагогічними колективами шкіл та органами освіти поставлено завдання: поліпшити науковий та ідейний рівень викладання всіх предметів, зміцнити навчально-матеріальну базу шкіл, всю навчально-виховну роботу проводити в напрямку вирішення завдань по зміцненню зв'язку навчання з виробництвом та підготовки учнів до трудової діяльності.

Ще раніше в усіх школах міста були організовані майстерні. В одних школах - це були майстерні по дереву або металу, в інших - комбіновані. В більшості шкіл наявні майстерні, однак не задовільняли вимог до навчання в них учнів; зовсім не вивчалась у школах будівельна справа.

124

лізніше, виходячи з конкретних завдань і перспектив розвитку народного господарства м. Івано-Франківська, впроваджено нові спеціальності для учнів: будівельників, працівників громадського харчування і торгівлі, працівників шкіряно-взуттєвої промисловості. Так, в 1964/1965 навч.р. виробничим навчанням було охоплено 2 320 учнів, а на приладобудівному заводі, меблевому комбінаті, молокозаводі і фабриці індушії у одягу - створено 4 навчально-виробничі цехи.

У квітні 1975 року в м. Івано-Франківську був створений міжшкільний навчально-виробничий комбінат. У вересні 1975 року у ньому розпочали навчання 1166 учнів дев'ятих класів. У створенні матеріальної бази брали участь 8 підприємств міста.

З 1978 року учні шкіл міста включилися у виробничий процес базових підприємств і виконують планові завдання. Номенклатура випуску продукції на замовлення базових підприємств різноманітна: жіночі халати, фартухи, плати до магнітофона "Карпати-205", вишивка дитячих сорочок та ін. І якщо, наприклад, в 1980/1981 н.р. учні виготовили продукції на 50 тисяч карбованців, то в 1985/1986 н.р. - на 130 тисяч.

Сьогодні в міському міжшкільному навчально-виробничому комбінаті навчається 2 500 учнів з 19 спеціальностей, а учбові цехи є на 19 базових підприємствах. З року в рік зростає кількість учнів, які навчаються і працюють за одержаною на комбінаті професією. Якщо, наприклад, у 1980 р. вчитися і працювати за надбаною спеціальністю пішли 183 учні, що складало 19% від загальної кількості, то в 1986 р. - 25,7% учнів.

Таким чином, трудове виховання, безпосередня участь школярів у суспільно корисній, продуктивній праці стали незамінними факторами усвідомленого ставлення до навчання, праці, громадянського становлення, морального й інтелектуального формування особистості.

125

ВИКОРИСТАННЯ КРАСНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МОЛОДИХ УЧИТЕЛІВ

Історія нашого міста, краєва багата важливими подіями, фактами і документами, які можна використовувати в підготовці майбутніх учителів. Це оживляє і збагачує навчальний матеріал, робить його більш переконливим і цікавим. Так, вивчаючи історію педагогічної думки часів Київської Русі, підкреслимо, що освіта і культура в нашому краї розвивалась як складова частина культури давньоруської народності. У XIII ст. з'явилась високохудожня, оригінальна пам'ятка - Галицько-Волинський літопис. На галицькій землі перекладено грецький збірник афоризмів "Пчела", Галицьке та Крилоське євангелія.

Вивчаючи стан освіти в Росії у XIV-XVIII ст. підкреслимо, що центрами боротьби проти католицизму були братські школи в Рогатині, Галичі, Болахові, а також православний монастир у Маняві /1612-1785 рр./. Значний вклад у розвиток культури нашого краю вніс видатний учений, лексикограф, поет і друкар - Памва Беринда. Він автор першого словника-довідника "Лексикон" на 7000 слів. Борцями за народну освіту і культуру були представники "Руської трійці".

У період розвитку й утвердження капіталізму /60-90-і рр. XIX ст./ в Росії питання освіти в Галичі вирішувались вкрай незадовільно. Про це красномовно сказав І.Франко, виступаючи 27 лютого 1892 р. в Снятині на народному вічу: "Треба би чекати ще з яких 80 літ, поки би вся людність нашого краю дохрпалась до такої великої мудрості, щоби вміти бодай читати".

Заборона буржуазно-поміщицькою Польщею української мови, школи, установ культури привела до того, що до 1939 р. 36,6% населення Прикарпаття не вміло ні читати, ні писати, а в гірських районах - до 70%.

За демократизації освіти в нашому краї постійно виступали С.Ковалів, Н.Кобринська, В.Стефанів, Л.Мартович, М.Черемшина, М.Підгірянна. Наполегливу боротьбу проти дискримінації трудящих у галузі освіти постійно вели КПЗУ та КСЗУ.

Встановлення Радянської влади в нашому краї сприяло докорінному поліпшенню усіх ділянок життя. Тільки в 1940 р. на потреби освіти було виділено 75,7 млн.крб., тобто у 57 разів більше ніж було витрачено всього по Станіславському воєводству за 1938 р. Велика робота була проведена по ліквідації неписьменності.

Сьогодні в області працює 3 вузи, в яких навчається біля 14 тисяч студентів. Створено міцну базу професійно-технічної і середньої спеціальної освіти /в 19 технікумах і 26 профтехучилищах готуються кадри для народного господарства більш як по 100 спеціальностям/. Кожного дня гостинно відкривають двері 70 загальноосвітніх шкіл, в яких навчаються 210 тис.учнів і їх навчає 17,5 тис. учителів.

Рациональне використання краєзнавчого матеріалу розвиває інтерес до історії рідного краю, спонукає майбутніх вчителів глибше осмислювати і засвоювати навчальний предмет.

І.В.ФІЧОРА

НАРОДНЕ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО ПРИКАРПАТТЯ В МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Експериментальні дослідження й досвід роботи окремих педагогічних колективів шкіл і середніх ПТУ художньо-промислового профілю Івано-Франківської області показали, що в естетичному вихованні, формуванні моральних і професійних якостей учнів і майбутніх молодих робітників велика роль належить мистецтву народних майстрів Прикарпаття.

Майстерність рук народних умільців, їх творча фантазія, втілена в дивовижної краси килимах, художніх розписах, різьбі по дереву, інтарсії, інкрустації, вишивках радують зір, стимулюють художнє й естетичне мислення учнів.

Після виходу постанов Раді Міністрів СРСР "Про заходи по дальшому розвитку художніх промислів" /1968 р./ та "Про народні художні промисли" /1975 р./ значно розширилась

мережа шкіл та міжшкільних навчально-виробничих комбінатів з поглибленим вивченням декоративно-прикладного мистецтва, в тому числі і в Івано-Франківській області.

З метов встановлення ефективності занять декоративно-прикладним мистецтвом у старших класах Яворівської, Косівської, Річківської і Брустурівської середніх шкіл Івано-Франківської області, а також середніх ПТУ № 3 м.Івано-Франківська, № 10 та 14 м. Коломиї уже на протязі декількох років проводиться своєрідний педагогічний експеримент. Учні експериментальних класів навчилися самі задумувати вироби, вибирати для них відповідний матеріал, розробляти композиції, підбирати кольори тощо.

Характерним для народного мистецтва Гуцульщини є те, що в композиційному орнаментальному рішенні при виготовленні виробів декоративно-прикладного мистецтва кожний район, кожне село має свої особливості. З метов вивчення цих особливостей, їх аналізу при розробці нових композицій уже традиційними стали експедиції загонів книж етнографів /Яворівська СШ/ і творчих бригад /СПТУ № 3 м. Івано-Франківська/.

Ось, наприклад, які завдання одержали учні - члени творчих бригад: - вивчити, описати і намалювати окремі зразки предметів традиційного селянського вжитку /ковші, сільнички, рахви, граблі, коси, сідла та ін./, прикрашені сухою різьбою /с. Яворів Косівського р-ну/; - вивчити, описати і намалювати кольоровий орнамент, інкрустацій бісером і цінними породами деревини /с. Річка Косівського р-ну/; - намалювати орнаменти писанок /с. Космач Косівського р-ну/; - вивчити і намалювати орнаменти, які використовує у вишивках Г.В.Василяшук з с. Шемори Косівського р-ну.

Великий інтерес в учнів викликали експедиції по вивченню творчості народних майстрів Прикарпаття, які відобразили в своїх творах життя і діяльність В.І.Леніна.

Безпосередні зустрічі з авторами виробів, наприклад, з М.Кіцуком - автором першого рельєфного портрета В.І.Леніна, вивчення краєвих зразків народної творчості викликають в учнів високі патріотиччє почуття, сприяють формуванню творчої активності учнів.

Вироби вних умільців, наприклад, Яворівської СШ Коспільського району не раз експонувались на БДНГ СРСР, а школа нагороджена дипломом Виставки. Силами учнів створений в с.Яворові сільський музей народного мистецтва.

Художні роботи учнів Івано-Франківського СПТУ № 3 неодноразово експонувались на республіканських, всесоюзних, міжнародних виставках.

Передовий досвід багатьох шкіл і СПТУ нашої області дає змогу зробити висновок, що заняття декоративно-прикладним мистецтвом сприяють формуванню в учнів таких моральних якостей, як працьовитість, колективізм, вихованню естетичного смаку, розвитку їх творчих здібностей.

Є.Г.ГУМЕНЮК
М.Ф.КУЧЕРНИК

РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ НА ПРИКАРПАТТІ

XXVI з'їзд КПРС визначив завдання культурної політики партії, а серед них головне - відкрити найширший простір для виявлення здібностей людей, зробити їх життя духовно багатим, багатогранним. Для забезпечення цього завдання в області діє розгалужена мережа культосвітніх установ. Так, якщо в 1945 р. в області було 592 клуби, в 1977 - 777, то в 1986 р. їх кількість зросла до 828. В області діють 888 масових бібліотек з книжковим фондом 11,7 млн.екз., 862 кіноустановки з щорічним відвідуванням кіносеансів 19 млн.чоловік, працює п'ять державних музеїв і 158 музеїв на громадських засадах, в яких 14 - народні.

Для більш повного задоволення духовних потреб населення в області проводиться робота по створенню культурно-спортивних комплексів. Вже діє понад 50 комплексів, в тому числі 21 - у сільській місцевості.

Систематичного розвитку набули радіо, телебачення. На 100 сімей припадає тепер 70 радіоприймачів, 68 телевізорів, 20 магнітофонів. У кожному будинку є радіоточка.

Значно зріс інтерес населення до періодичної преси. Нині на Прикарпатті на одну сім'ю в середньому передплачується 5,7 примірника газет і журналів. Великі досягнення є в розвитку літератури, музичного та образотворчого мистецтва, театру.

Постійної уваги вимагають дальший розвиток народної самодіяльної творчості, яка служить невичерпним джерелом натхнення у праці, підвищення ефективності роботи клубних, позашкільних закладів, культурно-спортивних комплексів.

У справжнє свято самодіяльного мистецтва вилився другий Всесоюзний фестиваль народної творчості, присвячений 70-річчю Великого Жовтня, який покликаний на всю повноту розкрити величезний потенціал народної творчості. Основу репертуару колективів художньої самодіяльності становлять твори революційної, бойової і трудової тематики, боротьби радянських людей за мир і соціальний прогрес. Фестиваль стане не тільки звітом про досягнення, але й буде сприяти вдосконаленню організації дозвілля населення, утверджувати тверезий, здоровий спосіб життя, всебічно розвивати ініціативу трудящих у сфері вільного часу. Тільки в другому етапі Всесоюзного фестивалю в нашій області взяло участь біля двох тисяч колективів художньої самодіяльності різних жанрів, в яких було більше 40 тисяч учасників. 121 колектив носить почесне звання народного самодіяльного, 10 художніх керівників - звання заслуженого працівника культури УРСР.

Було організовано 280 виставок творів самодіяльних художників та майстрів декоративно-прикладного мистецтва, в яких взяло участь більше 1000 чоловік. Переможцями другого етапу фестивалю стали 400 колективів художньої самодіяльності. А 7 лютого 1987 р. в обласному центрі відкрився його третій етап. Урочисті фінальні акорди фестивалю прозвучать у другій половині 1987 р. Заклади культури покликані вміло, з повагою до таланту і в той же час по-партійному принципово допомагати художньому процесу, сприяти вдосконаленню форм демократизму і громадянської самодіяльності в культурному будівництві.

Розвиток культури на Прикарпатті відбувається у тісному зв'язку з розвитком усєї української соціалістичної культури, радянської культури в цілому. Цей розвиток надалі зростатиме, що підтверджується великою увагою до нього з боку Комуністичної

партії і Радянської держани. "КПРС,- сказано в новій редакції Програми партії,- надає великого значення повнішому і глибшому освоєнню трудящими масами багатств духовної та матеріальної культури, активному прилученню їх до художньої творчості".

Т.М.МОЦУК

РОЗВИТОК МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ РАДЯНСЬКОГО ПРИКАРПАТТЯ

Тільки в умовах соціалістичної дійсності став можливим справжній розквіт культури Прикарпаття, складовою частиною якої є музичне мистецтво. Вже в перший, після возз'єднання західно-українських земель з Радянською Україною, рік в області було відкрито 2 музичні школи, музичне училище, де навчалися 500 дітей і дорослих. Розпочали роботу 2 театри, обласний будинок народної творчості, філармонія, організовано Гуцульський ансамбль пісні і танцю.

Проблема розвитку музичної культури, підготовки кадрів культури працівників для потреб краю постійно знаходилася в полі зору партійних і радянських органів, що сприяло її успішному вирішенню. Крім відкритих раніше музичних шкіл в Коломиї й Івано-Франківську, такі ж школи почали роботу в 1965 р. в Калуші й Долині, 1956 р.- в Снятині, 1960 - в Надвірній. Сьогодні на Івано-Франківщині 34 музичні школи, в яких 1368 викладачів навчають 9765 учнів. Щорічно ряди культури працівників області поповнюють 250 випускників 4 відділів культурно-освітнього училища м. Калуша і 100 випускників 6 відділів Івано-Франківського музичного училища ім.Д.Січинського. Кузень підготовки кадрів вчителів музики і співів для шкіл став музично-педагогічний факультет педінституту ім. В.С.Стефаніка, де з 1971 року щорічно випускається біля 100 учителів.

Створення в процесі соціалістичних перетворень соціально-економічних умов, матеріально-технічної бази, підготовка кадрів дали можливість широко розгорнути роботу по музичному вихованню населення міста і області. Так, у школах області працює 701 хор, 20 ансамблів пісні і танцю, 42 духових оркестри, 46 оркестрів народних інструментів, 42 ВІА, 492 вокальні ансамблі ... в яких

займається 61.499 учнів. Для прикладу можна назвати ансамбль "Смерічка", учасниками якого є всі учні Уторопської школи Косівського району. У 25 ПТУ області працює 194 колективи художньої самодіяльності, які охоплюють 6940 учнів. 4 колективи-ансамблі пісні і танцю Коломийського СПТУ № 10, Івано-Франківського № 16 та духові оркестри СПТУ № 3, 19 м. Івано-Франківська носять звання народних.

Розвиток музичної культури прикарпатців забезпечують 675 клубних установ області. У 4828 гуртках зайнято 75863 учасники. З них 3398 співають, грають і танцюють у 81 колективі, які удостоєні звання народних самодіяльних. Заслуженою популярністю користуються оркестр народних інструментів Косівського РЕК, хор "Дністрові зорі" Городенківського РЕК, духовий оркестр Надвірнянського РЕК та багато інших. Понад 3560 колективів художньої самодіяльності, в яких зайнято 90215 учасників працюють у профспілкових закладах культури промислових підприємств і навчальних закладів. 40 з них є народними самодіяльними. Далеко за межами області відомі ансамбль пісні і танцю "Карпати" виробничого об'єднання "Прикарпатліс", вокальні ансамблі педінституту ім.В.С.Стефаніка "Росинка", "Легінь", "Гуцулочка" тощо.

Важливим осередком музичної культури Івано-Франківщини стала обласна філармонія, в якій функціонують сьогодні 6 колективів, працюють 5 заслужених артистів республіки. Тільки в 1986 році на 1754 концертах артистів побувало 455 тис. глядачів. В цьому ж році 380 концертів для населення області дали відомі в країні колективи і виконавці. В їх числі народні артисти СРСР Дм.Гнатюк, М.Стеф'як, О.Ворошило. Гастролі професійних і самодіяльних колективів Прикарпаття за межами області, зустрічі жителів області з митцями інших республік не тільки сприяє музичному розвитку, але й служать важливим засобом ідейно-естетичного виховання трудящих. Роботу по пропаганді і розвитку музичного мистецтва веде музичне товариство, яке нараховує 95 організацій. Плідно працює очолюване Б.Шиптуром обласне відділення самодіяльних колективів, серед яких найбільше відомі Б.Юрків, В.Іжак, Д.Циганков.

СУЧАСНИК НА СЦЕНІ

Митці Івано-Франківського обласного музично-драматичного театру ім. І.Франка, прислухавшись до чільсу соціалістичного творення, своїми виставами на теми сучасності вносять вагомий вклад в ідейно-естетичне виховання трудящих Препаршаття. Особливо помітним він став протягом останніх років, коли на сцені були здійснені постановки гостроактуальнісі драматургії - п"сс О.Коломійця "Дикий Ангел", Н.Думбадзе "Закон вічності", Й.Друце "Святая святых", М.Зарудного "Обочина", О.Дударева "Поріг", Ю.Щербака "Наближення", Я.Верещака "Двоє на дистанції", М.Шагрова "Диктатура совісті" та інших.

У цих спектаклях, безперечно, різні психологічно-емоційні тони від довірливо-ліричного до пристрасно-публіцистичного. Однак усі твори закликають глядачів спільно з театром замислитися над тим, для чого людина прийшла на цей світ, хто вона: пасивний спостерігач чи активний творець нового життя. Головний їх пафос в утвердженні чесності, відповідальності, людяності між людьми, в оспівуванні краси високих почуттів.

Власне для того, аби досягти такого звучання вистав, івано-франківські митці велику увагу приділяють розкриттю насамперед основних конфліктів та характерів головних персонажів. Приміром, режисер-постановник "Дикого Ангела" В.Нестеренко з усіх конфліктних ситуацій, наявних у п"есі, виокремлює перш за все ті, в яких виявляються протилежні світоглядні і життєві принципи таких героїв-антагоністів, як Платон Микитович /М.Гурін/ і Малир /В.Родь/. гострі суперечки між Ангелом і його дітьми, зокрема старшим сином Петром /І.Осташків/. Батько намагається пояснити йому, одному з міських керівників, що особисте й суспільне - речі невід'ємні, і це проявляється в кожному конкретнім вчинку й діянні людини.

Риси гострої полемічності, дискусійності, що безпосередньо націлені на обговорення важливих морально-етичних проблем, характерні для таких спектаклів, як "Закон вічності", "Обочина" та "Святая святых" / режисер-постановник Д.Чайковський/, "Двоє на дистанції" /І.Бімоус/, "Диктатура совісті" /І.Борис/.

У прагненні осягнути й художньо відтворити складні протиріччя навколишньої дійсності, важливі життєві конфлікти івано-франківські митці акцентують свою увагу на дослідженні рухомих характерів, показаних у процесі соціально-морального й духовного вдосконалення. А це, звісно, сприяє активним пошукам режисерів й акторів нових шляхів у створенні образу нашого сучасника.

Ці пошуки, однак, не завжди увінчуються успіхом: через надмірну уможглидність сюжетних пошудов деяких творів нечіткості драматургії на сцені нерідко домінує раціонально-розповідне начало. А власне естетично-емоційний план, який повинен бути важливим у драмі, відіграє другорядну роль.

Скажімо, в "Наближенні" /режисер-постановник В.Нестеренко/ зроблена цікава спроба показати через призму філософської проблематики "Фауста" Гете ту складність і неординарність долі вченого, що спостерігається в сучасному світі, ту його особисту відповідальність, яку несе, мусить нести кожна людина за минуле, сучасне й майбутнє. Відверто дискусійний характер сценічного твору зв'язаний насамперед з образом головного героя ученого-кібернетика Луніна /Ю.Суржа/. Глядачі протягом розвитку дії бачать його зусібів. І постановник спектакля, і виконавець цієї ролі надають особливої значимості та вагомості кожному слову й вчинкові Луніна, людини, яка невідворотно наближається до свого небуття. Автор намагається виявити прихований взаємозв'язок життя однієї людини з долями інших людей, тривогами й надіями всього світу. Та, незважаючи на це, театр і не зумів до кінця подолати стильову неоднорідність драматургічного матеріалу - у виставі відчувається певна риторичність, емоційна холодність, раціоналістично-розповідна манера.

Без сумніву, важко в усій повноті відтворити засобами театрального мистецтва важливі проблеми сучасності. Але вистави на сучасну тематику повинні не просто ілюструвати ті чи інші загальновідомі події, а впливати - і впливати активно - на формування світогляду сучасника.

ІСТОРИКО-РЕВОЛЮЦІЙНІ ПАМ'ЯТКИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

Трундаї Івано-Франківська мають славні революційні традиції, які беруть початок від гарячих джерел подій Великого Жовтня. Трудно переоцінити значення революційної боротьби трудящих в 1919-1939 роках за возз'єднання західноукраїнських земель в складі СРСР і зв'язаних з цими подіями історико-революційних пам'ятників.

У післявоєнні роки біля як у 10 містечках міста споруджено пам'ятники і меморіальні таблиці, створено музеї революційної слави, а на честь революційних діячів і подій названі вулиці і школи, піонерські дружини і загони. На площі А.Міцкевича меморіальна таблиця засвідчує виступ трудящих міста у листопаді 1905 р. на підтримку першої російської революції.

У 1959 р. на будинку по вул. К.Маркса, 18 на честь 40-річчя заснування КІЗУ було урочисто відкрито пам'ятний знак з написом: "В цьому будинку в липні 1919 року відбулася перша конференція Комуністичної партії Східної Галичини, яка поклала початок існування КІЗУ".

Після тривалих пошуків ветерани революційного руху встановили, що у будинку на площі Підсезальній, II 23 жовтня 1921 р. була заснована КОМЗУ. З нагоди 60-річчя ВЛКСМ відкрито меморіальну таблицю.

В 1968 році у оквирку на вул. К.Маркса споруджено пам'ятник /нині перенесений на вул. Галицьку/ керівникові партизанського загону Степану Мальничуку, який був у 1922 р. розстріляний білоруськими. В обласному центрі споруджені також надгробні пам'ятники і встановлені меморіальні таблиці керівникам революційного руху І.Сірику /вул. Пушкіна, II 7 "А"/, В.Столярчуку /вул. Столярчука/, А.Бвчуку /вул. Бвчука і будинок обласного краєзнавчого музею/, П.Майданському /вул. Шевченка, 57/, О.Гнатинику /о. Микитинці/.

У. СЕКЦІЯ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ

Керівник секції - О.М.ПАНІК, заступник голови правління обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури.

Секретар секції - М.І.ПАНЬКІВ, директор Івано-Франківського краєзнавчого музею.

В честь 50-річчя ВЛКСМ в Івано-Франківській вечірній школі № 6 був створений меморіальний музей на честь братів-революціонерів Майданських. На будинку школи по вул. Косіора, де в 20-х роках вони навчалися, встановлена меморіальна таблиця, а в 1979 р. на вул. Дадугіна споруджено пам'ятник 4-м братам Майданським, що загинули в роки Великої Вітчизняної війни.

У вересні 1939 р. трудячі міста і навколишніх сіл урчиство зустрічали Червону Армію. На площі Перемоги в честь цієї історичної події і воїнів-визволителів встановлена меморіальна таблиця.

Збулася вікова мрія трудящих Прикарпаття, які стали поневоєними господарями своєї землі і долі в союзі братніх народів СРСР. Тому ще дорожчими стали імена тих, хто боровся за встановлення Радянської влади на західноукраїнських землях і брав участь у перших соціалістичних перетвореннях.

І.П.ЯКОВЕНКО

ПАМ'ЯТНИКИ БОЙОВОЇ СЛАВИ МІСТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

Івано-Франківськ - красень Прикарпаття. Від шумної Привокзальної площі тиниста алея скверу веде на вулицю Леніна. В затішку берез полає вічний вогонь. Сиди, до святині нашого міста, це захоронені воїни-визволителі Прикарпаття від німецько-фашистських загарбників, часто приходять Івано-Франківці і гості міста, щоб покласти квіти на могили героїв і у скорботному мовчанні вшанувати їх пам'ять.

На обох сторонах стели з барельєфним зображенням воїнів, продуть в атаку, немов кам'яні шеренги солдат, братні могили. Над ними піднімається 8-ми метрова монументальна скульптура скорботної матері з дітьми. Меморіальний комплекс споруджено в 1967 році на честь 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції. Його автори-івано-франківські скульптори А.Мацієвський, А.Лендзь та архітектор Я.Процак.

На братському меморіальному кладовищі в Івано-Франківську захоронені кращі сини і дочки нашої Батьківщини,

які загинули за звільнення Прикарпаття від німецько-фашистських загарбників, а серед них командир І47-ої Станіславської стрілецької дивізії полковник І.С.Герасимов, командувачий артилерії корпусу полковник П.А. Розумовський, замполіт стрілецького батальйону І6І стрілецької дивізії капітан П.П.Дадугін, лейтенант медичної служби К.І.Матросова, Герої Радянського Союзу полковник М.Є.Гаркуша, старший лейтенант Д.І.Сірик, лейтенант Т.О.Сімаков, старший сержант І.К.Серіков та багато інших радянських воїнів.

На площі Калініна знаходиться ще одна братська могила воїнів Радянської Армії, які загинули в боях на підступах до Станіслава. На могилі споруджено пам'ятник прямокутної форми, який виконали майстри Івано-Франківських художніх майстерень.

На розі вулиць Пушкіна і Чапаєва біліє мармурова дошка з таким написом: "Воинам І-й гвардейской танковой бригады на много опередившим основные силы наступающих войск, 31-го марта 1944 года совершившим беспримерный по героизму рейд в глубокий тыл врага".

На площі Героїв Сталінграда стоїть пам'ятник-танк Т-34 № 100, встановлений до 20-річчя Перемоги над фашистським Німеччиною.

В зв'язку з 25-річчям визволення Івано-Франківська від німецько-фашистських загарбників на площі Визволення споруджено монумент на честь визволителів нашого міста. Автори: архітектор Б.Мортін, художник П.Сопільник.

Воїнів-героїв увіковічено у назвах вулиць: Дадугіна, Панішева, Гаркуші, Цимбалка, Серікова, Розумовського, Матросової, Горалова, братів Майданських, Сімакова та багатьох інших.

Імена героїв Великої Вітчизняної війни носять піонерські дружини, школи, студентські будівельні загони. Трудові колективи відстоють право носити імена героїв Великої Вітчизняної війни.

В.М.БУРДУЛАНЮК
О.А.ПОЛЯНСЬКИЙ

ПАМ'ЯТНИКИ Т.Г.ШЕВЧЕНКУ НА ПРИКАРПАТТІ

Починаючи з середини ХІХ століття, ім'я Т.Г.Шевченка було надзвичайно популярне на Прикарпатті. Після смерті поета в містах і селах Прикарпаття здійснювались заходи по монументальному увічненню його імені.

Перший пам'ятний знак на честь Т.Г.Шевченка було споруджено під Сокільською скелею поблизу села Тгдів на Косівщині в останніх роках ХІХ ст., який був знищений після захоплення Прикарпаття білополяками.

Широко відзначалося на Прикарпатті 50-річчя від дня смерті Т.Г.Шевченка. У 1911 р. пам'ятник йому у формі піраміди було споруджено у Вовчинцях біля Станіслава, в наступному році - в селі Надіїві Долинського району.

В період підготовки і святкування 100-річчя з дня народження Кобзаря пам'ятники поету появились в Сільці Тисменицького, Микулинцях Снятинського, Шешорах Косівського і Братшіві Тлумачького районів, у Косові та Коломиї. Відкрито було також пам'ятні дошки на честь поета в Станіславі та Городенці. У відкритті пам'ятників та пам'ятних дощок Кобзареві брали активну участь відомі письменники - М.Павлик, В.Стефанюк, Лесь Мартович, Марко Черемшина, А.Крушельницький.

Учасник першої російської революції 1905-1907 рр., скульптор з Полтавщини Михайло Гаврилко, що з 1910 року проживав у Болехові, створив барельєф Т.Г.Шевченка, який був відлитий у бронзі.

В умовах панування буржуазно-поміщицької Польщі так було споруджено кілька пам'ятників Кобзареві. Так, в 1923 році було споруджено пам'ятник поету в Стриганцях Тисменицького, в 1926 році - в Суботіві Галицького і в 1934 році - в Балинцях та Усті Снятинського районів.

Особливо багато пам'ятників Т.Г.Шевченку споруджено на

Прикарпатті за роки Радянської влади. Лише протягом 1945-1960 років в області було споруджено близько 20 пам'ятників Кобзареві, зокрема в Івано-Франківську, Галичі, Калущі, Рогатині, а також в Більшівцях Галицького, Шепарівцях Коломийського, Конюшках Рогатинського, Белелуї Снятинського районів тощо.

В 1961 році, коли широко відзначалося 100-річчя з дня смерті поета, пам'ятники йому були відкриті в Кутах Косівського, Ворохті Надвірнянського, Підмихайлівцях і Путятинцях Рогатинського районів. А в квітневому 1964 році пам'ятники поету були споруджені в Космачі Косівського, Чесниках Рогатинського, Перегінську Рожнятівського, Печеніжині Коломийського районів тощо

Зараз на Прикарпатті нараховується майже 60 пам'ятників Т.Г.Шевченку, переважно більшість яких споруджено за роки Радянської влади.

В області безсмертним іменем поета названо три села: в Галицькому, Долинському та Снятинському районах, шість колгоспів багато кінотеатрів, парків та вулиць.

Ю.М.УТОРЧАК

ПАМ'ЯТНІ ДОШКИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

В Івано-Франківську налічується 48 пам'ятних дощок. За меморіальним значенням їх можна поділити на чотири групи: власне пам'ятні або меморіальні, художньо-меморіальні, художньо-анотаційні та анотаційні.

Меморіальні дошки - це пам'ятні знаки на об'єктах, які самі є пам'ятками, тобто зв'язані з тими чи іншими видатними людьми чи подіями. Основне їх завдання - дати коротку інформацію про подію чи людину, завдяки якій даний об'єкт став пам'яткою. Найчастіше це невеликі за розміром мармурові дошки. Всього в місті - 9 таких дощок. Перша з них в радянський час була встановлена в 1945 р. на стіні готелю "Київ" по вул. Радянській в честь зустрічі жителів міста воїнів Червоної Армії у золотому вересні 1939 р.

Остання подібна дошка присвячена учаснику антифашистської боротьби в Іспанії В.Я.Лозовому, встановлена на будинку № 4 по вул. Валювій, де В.Я.Лозовий проживав останні роки життя. Сюди ж відносяться пам'ятні дошки на будинках, де проходили I конференція Компартії Східної Галичини /К.Маркса, 18/, і перша крайова конференція комсомольців Східної Галичини /Привокзальна, 11/, засідання окружного комітету комсомолу Західної України /Коперніка, 15/, де вчилися брати-революціонери Майданські /Косіора, 3/, де загинули, захищаючи червоний прапор, комсомольці Б.Гундерт і А.Бвчук /Галицька, 4/, де жив секретар Станіславського підпільного обкому партії Ю.С.Безкровний /Безкровного, 14/, в честь танкістів I-ої танкової бригади /Пушкіна, 1/. Сюди ж відноситься пам'ятна дошка Т.І.Шевченку /К.Маркса, 18/.

Художньо-меморіальні дошки - це пам'ятні знаки, які несуть не тільки графічну інформацію, а й доповнюють її скульптурним зображенням. Інколи вони мають значну художню вартість як мистецькі твори, а тому і самі по собі є пам'ятками. Їх у місті - 8. Вони присвячені активним борцям за встановлення Радянської влади на Прикарпатті І.М.Сірку /Пушкіна, 117-а/ і П.Майданському /Шевченка, 57/, героям Великої Вітчизняної війни - Двічі Герою Радянського Союзу, Маршалу Радянського Союзу К.С.Москаленку /Шевченка, 15/, Герою Радянського Союзу Л.П.Дяхону /Першотравнева, 8/, Г.К.Омельчуку /Набережна, 12/, Г.І.Чернову /Чекістів, 27/ та Г.П.Бахвалову /пл. Возз'єднання, 2/, а також пам'ятна дошка І.Я.Франку /Чапаєва, 24/.

Близько до художньо-меморіальних стоять художньо-анотаційні дошки. З 1973 р. на деяких вулицях міста почали ставити дошки з барельєфами людей, іменами яких названі вулиці. Їх можна поділити на дві групи: з більшим чи меншим меморіальним значенням. До першої відносяться дошки, присвячені людям, діяльність яких була безпосередньо зв'язана з містом: тут вони жили, працювали, визволяли його, або діяльність яких мала певне значення для міста. Це пам'ятні дошки на вулицях, які носять імена В.І.Леніна, радянських воїнів-визволителів Л.В.Васильєва, Д.Ф.Варьовкіна, П.П.Дадугіна, С.Д.Лоскутова, К.І.Матросової, Я.М.Паризова, Д.І.Сірка, І.К.Серікова, В.П.Цимбалка, М.С.Гаркуні і першого секретаря обкому Компартії України М.В.Циванка та письменника В.Стефанька і компози-

тора Д.Січинського на приміщеннях педінституту та музучилища, які носять їх імена.

До другої підгрупи відносяться пам'ятні дошки людям, діяльність яких безпосередньо не зв'язана з нашим містом - Ф.С.Дзержинському, С.М.Будьонному, К.Є.Ворошилову, В.І.Чапаєву, Г.К.Жукову, І.С.Коневу та О.Кшовому.

Останню групу пам'ятних дошок складають анотаційні дошки, тобто інформативні пам'ятні знаки, які повідомляють, що вулиця або площа названа на честь якоїсь визначної людини чи події. У місті маємо 9 таких дошок. Шість з них встановлено на вулицях, які носять імена героїв Великої Вітчизняної війни: Д.М.Карбішева, П.О.Разумовського, І.С.Герасимова, О.Ф.Савельєва, Д.Т.Кочубая та С.А.Пазова, а три присвячені перемозі радянського народу у Великій Вітчизняній війні - на площах Перемоги і Визволення та на вул. ім. 27 липня.

І.ПАНЧИШИН
М.ГОЛОВАТИЙ

НАЙДАВНІШІ БУДИНКИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

Івано-Франківськ належить до тих нечисленних міст України, в регулярній забудові яких втілювались ідеї епохи Відродження. Але ця забудова досі залишається не дослідженою. На облік як пам'ятники республіканського значення взято лише 6 об'єктів, переважно колишні культові споруди. В даній розвідці уперше робиться спроба на підставі архівних матеріалів охарактеризувати найдавніші кам'яниці міста, збудовані в 1672 - 1847 р.

Комплекс будівель колишнього замку /вул. Лещинця, 5/ був збудований як резиденція власників міста магнатів Потоцьких архітектором Ф.Корасіні. Це власне замок - триповерховий будинок з глибини двору ліворуч /1672-1682/, а також двоповерхові будинки ліворуч і праворуч від брами: так звані "офісини" /перша половина XVIII ст./ та "нова кухня" /друга половина XVIII ст./.

1915 року тут перебували М.Ульянова та О.Серафимович.

Колишній монастир тринітарів /1732 р./ вул. Старозамкова, 2. В 1786 – 1911 рр. був зайнятий під окружний суд і тюрму. Очевидно, тут був ув'язнений і помер у 1834 р. польський поет, повстанець 1831 р. М.Гославський. Тепер тут обласне управління торгівлі.

Будинок по вул. Галицька, 14 збудований одночасно з парафіяльним костелом наприкінці ХУІ ст., до якого і належав. Був призначений "для розміщення і утримання безпритульних старців". У 1787 р. тут спочатку знаходилася перша дівоча школа. Зараз це житловий будинок, єдиний зразок цивільного будівництва ХУІІ ст.

Так звана "двірська кам'яниця" /вул. Ринок, 8/, збудована в другій половині ХУІІІ ст. Належала власникам міста Потоцьким. На початку ХІХ ст. тут містились австрійські військові установи. Через два десятиріччя перейшла у приватні руки і нині використовується як доходний будинок. Тут тепер обласна рада ДСТ "Колос", комісійний взуттєвий магазин.

Будинок військової адміністрації і гауптвахти /вул. Галицька, 7/ споруджений в 1827 р. В 1860-х роках перейшов у власність міста. Весь перший поверх орендували магазини, через що за будинком закріплюється назва "Міський базар". В підвалі будинку, в "поліцейних арештах" провів червневу ніч 1880 р. І.Франко, коли в супроводі жандарма повертався з Коломиї до рідного села. 31 березня 1890 р. він виступав в залі казино /2-й поверх/ на вечорі пам'яті Т.Г.Шевченка. Зараз будинок зайнятий міським обчислювальним центром облстатуправління.

Так званий "загальний шпиталь" /вул. Дзержинського, 114/, перша цивільна лікарня, збудована у 1838-1841 рр. на внески жителів міста та навколишніх землевласників "за містом, при лицейському гостинці". Тепер тут корпус № 2 обласної лікарні.

До найдавніших кам'яниць міста належать також будинки по вул. Лещинця, 2, вул. Мельничука, 14, вул. Шевченка, 16 /всі – друга чверть ХІХ ст./.

О.В.САЖКА
І.Т.КОЧКІН

АРХЕОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ ОКОЛИЦЬ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

Термін "околиці Івано-Франківська" окреслює ту частину населених пунктів та прилеглих до міста територій, які або відносяться до складу обласного центру або знаходяться у безпосередній близькості.

Значна кількість археологічних пам'яток виявлена поблизу села Вовчинець. Матеріали /кераміка і крем'яні вироби/ завершального етапу розвинутого Трипілля виявлені на полі поруч з дорогою Вовчинець-Колодіївка /поселення Вовчинець I/, а також на другій терасі правого берега Бистриці Надвірнянської поруч з селом /пам'ятка Вовчинець III/. Цілий ряд знарядь з кременю доби мезоліту та епохи бронзи походять з пам'яток Вовчинець II в 1,3 км на північний схід від будинку Вовчинецької школи. Пам'ятка Вовчинець IV знайдена на північній околиці села в 0,3 км на південний схід від старого гіпсового кар'єру на стрімкому правому березі Бистриці Надвірнянської. Переважна більшість крем'яних виробів, знайдених на пам'ятці, датована добою бронзи, невелика частина мезолітом.

На північний схід від Івано-Франківська в течії річки Бистриці Надвірнянської та Ворони розташоване село Підлужжя, поруч з яким розвідками виявлено п'ять переважно багаточарових пам'яток. В урочищі Камінь на північно-західній частині пагорба висотою біля 70 м над рівнем ріки Ворони знайдена велика кількість шліфованих крем'яних знарядь /ножовидні пластини, скребачки, різці, тощо/ доби пізнього палеоліту. В колекції знахідок понад 50 фрагментів вінець, стінок та донець тонко- та товстостінних посудин голіградської групи культури фракійського галіштату. Відмічено, що багаточарова пам'ятка Підлужжя II /урочище "Над гумнищем"/ послідовно заселялася людьми в добу пізнього палеоліту, можливо, в неоліті, а також в енеоліті та в ранньому залізному віці. В урочищі Гора на правому березі

Ворони зафіксовані крем'яні матеріали пізньої бронзи, кераміка фракійського гальштату та давньоруського часу /Підлужжя III/. Незначна кількість крем'яних виробів, попередньо датованих епохою бронзи зібрана в урочищі Смолаві або Глинне /Підлужжя IV/. Кілька уламків патинізованих крем'яних пластин та відщепів локалізували в урочищі Колодіївська дорога невелике пізньопалеолітичне поселення Підлужжя V.

Чотири різночасові пам'ятки досліджені розвідками на північно-західній околиці Івано-Франківська /поруч з селом Пасічна, яке увійшло до складу обласного центру/. В урочищі Ниви на західному схилі пагорба були зібрані фрагменти кераміки та крем'яні вироби /терочки, скребачки, ножовидні пластини/ трипільської культури /етап В/II-C/I/ та велика кількість фрагментованої кераміки культури фракійського гальштату. Пам'ятка Пасічна II була знайдена в урочищі Підгілляниці /південно-західна околиця Пасічної/ на високому правому березі струмка Черешенків. За характером знахідок встановлено, що поселення двошарове /шари пізнього палеоліту та культури фракійського гальштату/. Тут також відмічені кілька фрагментів посудин, які носять кераміку черняхівської культури. На поверхні пам'ятки Пасічна III /урочище Пасічний нив/ зібрані крем'яні вироби пізнього палеоліту /патинізовані пластини з ретушю, відщепи/, мезоліту /пластинки та відщепи/ та енеоліту; фрагменти кераміки давньоруського часу. Невелика кількість крем'яного матеріалу, попередньо датованого добою мезоліту, виявлена на пам'ятці Пасічна IV в 0,1 км на південний схід від поселення Пасічна III.

Епоха бронзи представлена поселеннями Вовчинаць II, IV, Підлужжя IV. Потужні шари залишені представниками геоліградської групи культури фракійського гальштату /пункти Пасічна I, II, Підлужжя II, III/. Знайдені також сліди перебування в цьому районі племен черняхівської культури /або, можливо, культури карпатських курганів/ та залишки давньоруського часу.

МІСТОБУДІВЕЛЬНІ ПРИНЦИПИ ХУП-ХУШ СТ. В ПЛАНУВАННІ
М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

Протягом перших десятиліть існування міста Станіслава тут велось інтенсивне цивільне та оборонне будівництво. Композиція міського ядра формувалася згідно загального задуму, який пов'язував міські квартали, магнатський замок та фортифікаційні споруди в композиційне ціле.

За свідомством Ульриха Вердума /1672/, місто являло собою систему регулярних кварталів, оточених бастионними укріпленнями. Керівник робіт, військовий інженер Франсуа Корассіні надав їм форму правильного шестикутника з стороною зовнішнього полігону у 140 туазів /1 туазі = 1,949 м/. Поперечний переріз укріплень в початковий період складався лише з земляних валів та дубових палисад - частоколів у рові. Через куртини до міста вели Галицька та Тисменицька брами та Вірменська хвіртка, осядані мостами через обводнені рови. Перед Тисменицькою брамою було споруджено рavelін. В цей час резиденція власника міста, дерев'яна тимчасова споруда, знаходилася поблизу ринкових кварталів, на місці пізнішого єзуїтського костелу.

Наступний етап територіального розвитку міста припадає на 1670-1690-і роки і пов'язаний з будівництвом магнатського замку на північний схід від попереднього міського утворення. Нарис нового відрізка фортифікацій спирався на відмірвання відрізків певної довжини вздовж осі міста, яка проходила від Тисменицької брами на північний схід.

Новий етап розвитку міських фортифікацій прийшовся на 30 - 40-і роки ХУІІ ст., коли їх будівництвом керували військові інженери полковник Дальке та капітан С.Потоцький. В цей час за ліній бастионів створюються укріплення для піхоти, т.зв. фосебреї. У кінці ХУІІ - початку ХУІІІ ст. міські вали були осядані цеглою.

Розпланування міських кварталів від самого заснування міста було пов'язано композиційно з нарисом фортифікацій. Вісь розбивки кварталів проходила через чоло найдалше висуногого на південь бастіону та через центр полігону - шестикутника. В парі ельному до цієї осі та перпендикулярному напрямках було проведено інші осі з кроком в 1 шнур /75 ліктів по 57,6 см/, що широко використовувався у землемірній та містобудівельній практиці Галичини в XIV - XVII століттях. Утворена вказаним чином модульна сітка визначала габарити та пропорції ринкових кварталів. Глибину цих кварталів було зменшено на ширину вулиць, що входили у ринок, тобто на 10 ліктів, отже, розміри ринку становили 170 x 170 ліктів, розміри ринкових кварталів - 150 x 65, 225 x 65 ліктів, 65 x 65 ліктів тощо. Позаринкові квартали не виявляли чіткої модульності розмірів. У способі поєднання ринкових вулиць з ринковою площею, орієнтації вулиць на просторіві доміанти простежуються риси містобудування доби барокко.

Отже, планувальна композиція міста поєднувала принципи традиційні для середньовічного містобудування Галичини з новаторськими засобами барокко. Оборонні споруди міста відповідали вимогам тогочасної європейської військової науки.

Б.М.ПАНЬКІВ

МАГІСТРАТСЬКІ АКТИ СТАНІСЛАВА ПРО СОЦІАЛЬНІ
ВІДНОСИНИ І ПОБУТ МІЩАН

Порівняно з іншими містами життя Івано-Франківська більш повно відображено в архівних джерелах, основну групу яких становлять книги магістратських актів, що збереглися у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім.В.Стефаніка АН УРСР /фонд Осолінських/ роки хронологічно охоплюють період в 1703 по 1765 рік. Книги актів українсько-польської і вірменської громад велись польською мовою з елементами латинської та дійшли до нашого часу у вигляді чистописів і протоколів юриспудентів. З їх сторінок промовляють бундучі патріції і знедолені

плебеї, ситі бургери і голодні наймити та жебраки. Навіть педантичні рядки інвентарів та фіскальних реєстрів обертаються в хвилинку розповідь про простих людей.

На основі актів та інших архівних матеріалів можна встановити, що в даний період в місті проживало від 2 до 2,5 тисяч міщан різних національностей, абсолютну більшість яких становили українці. Вагсьме місце в житті міста займала вірменська громада, що мала своє вітівство і раду, а також олігархічний за характером орган самоуправління - колегію сорока мужів. Кількість вірмен в місті не перевищувала 400-500 чол. Війни, епідемії, свавілля шляхти часто паралізували життя міста, приводили до різкого зменшення населення. Тільки внаслідок чуми в 1770 р. загинуло 1332 городяни.

Внутрішнє самоуправління міста будувалося на основі обмеженого магдебурзького права.

В актах найповніше відбито майнові стосунки основних соціальних груп міщан. Більшість записів - свідчення про продажу або передачу в спадщину будівель, земельних ділянок та іншого майна. В актах знаходимо цікаві описи різних типів житла /халуши, хати-домівства, кам'яниці, панські резиденції/. Вудинок ремісника був одночасно житлом, майстернею і ятком /магазином/. В хатах кушнірів, шенців і ткачів завжди стояло спертє повітря. В міській тісноті при нестачі і дорожнечі житла порушувались санітарні умови. Міщани та їх комірники нерідко в сінях тримали худобу.

В той час міщани суворо дотримувались традиційних норм моралі, тому порушення їх осуджувалось публічно і з усіма подробицями фіксувалось в книгах. Суд завжди стояв на стороні інтересів багатих. Цехмістри були челядників, а судді ще штрафували та ув'язнювали їх. Злодіїв і злочинців за вироком суду обидвох громад карав кат Каодр на шибениці /четвертував, "пекував на чолі", бив палицями/.

Основна частина міського населення займалась ремеслом, торгівлею, лихварством і землеробством. В місті працювало 330 ремісників 73 професій, які об'єднувались у десяти цехах. Реміс-

ники з челядниками і учнями становили біля 30%, а з членами сімей - 71% жителів. Найширше представлені шкідливі ремесла: чинбарство, сап'яництво, кордубанництво. Вироби цієї групи ремісників користувались широким попитом в багатьох країнах. Міщани постійно жалілися на низьку якість виробів пекарського і кравецького цехів.

Магістратські акти вказують на високий рівень внутрішніх і зовнішніх торговельних зв'язків Станіслава.

Аналіз міських актових книг показує, що вони містять багато матеріалів про соціально-економічні відносини середньовічного міста першої половини XIII ст.

О.А.КУПЧИНСЬКИЙ

ДОКУМЕНТИ ГАЛИЦЬКОГО КНЯЗІВСТВА XIII - ПОЧАТКУ XIV СТ.

Значна частина давньоруських пам'яток припадає на територію теперішньої Івано-Франківщини. Проте не всі вони збереглися у своїй первісній формі та кількості до нашого часу. З багатьох сотень і тисяч документів, які створювалися на князівському чи єпископському дворах, у монастирях, по містах і селах Галицького-Волинського князівства, до нас дійшли лише поодинокі.

До найраніших відноситься лист князя галицького і волинського Романа Мстиславича з 1202 - початку 1203 рр. до князя Всеволода Юрійовича, в якому повідомлялося про звільнення з полону його зятя Ростислава Рюриковича і посадження на київському престолі. Після смерті Романа Мстиславича, в 1206 /не раніше серпня/ - початку 1207 рр. написано послання сіверського князя Володимира Ігоревича до жителів міста Володимира з вимогою видати йому княгиню Анну та її малолітніх синів Данила і Василька Романовичів та посадити на володимирському престолі брата Святослава. Із березня-травня 1227 р. реконструюється лист галицького князя Мстислава Мстиславича, яким запрошується Данила Романовича виступити проти угорсько-польських військ. Збереглося два уривки

листів князя Данила Романовича - з кінця 1230 - першої половини 1231 рр та 1235 р. до брата Василька, перший - з вимогою виступити з військом проти белзького князя Олександра Всеволодовича, другий - стерігти місто Володимир від можливого нападу військ смоленського князя Ізяслава та половців.

Крім документів, що створювалися у князівських канцеляріях, відомі листи, писані галицькими городянами. У березні - травні 1209 р. вони зверталися до князя Володимира Ігоревича прийти у Галич і звільнити їх землю від сваволі угорських військ. Наприкінці лютого-березня 1230 р. "галицька громада" просила Данила Романовича, щоб він звільнив Галич. Засвідчені за боярські листи - з кінця листопада - середини грудня 1233 р. галицького боярина Судислава Бернатовича та з вересня-листопада 1241 р. боярина Доброслава Суддича.

Завершує цей ряд документів статутна грамота князя Льва Даниловича кафедральному соборові Успення у Крилосі, що видана в Галичі 8 березня 1301 р. Галицький князь встановлює нові земельні володіння, повинності і суди. Паралельно засвідчено чимало згадок про дипломатичне листування між князівськими дворами, надсилання послань з Русі в Угорщину, Польщу, Литву та інші країни і навпаки.

З XIV ст. відомі документи, що стосуються Галицької землі, наприклад, мирна угода княгині Анни та її синів Данила і Василька з литовськими князями /1219 р./, запрошення князя Мстислава Мстиславича зайняти князіві Данилові Романовичу престолі у Галичі /біля 23-24 березня 1228 р./, записка тисяцького Дем'яна князю Данилу Романовичу про змову проти нього бояр /кінець 1230 - перша половина 1231 р./ та ін.

Всі перелічені документи збереглися у копіях. Одні їх тексти дійшли повністю чи з незначними скороченнями, інші - лише в уривках. Вони не викликають застережень відносно їх достовірності, крім грамоти 1301 р. Проте її аналіз засвідчує, що вона не є результатом "традиції", а оперта на автентичних першоджерелах і створювалася в короткому часі після смерті експонента. Майже всі документи /виключення - грамота 1301 р./ стосуються політичної історії Галицького князівства та суміжних з ним земель.

Більшість виявлених /реконструйованих/ актових пам'яток розглядається вперше. Вони проливають нове світло на ряд питань вітчизняної дипломатики та джерелознавства.

А. Л. ЯСІНСЬКИЙ

ПАМ'ЯТНИК СЕКРЕТАРЕВІ СТАНІСЛАВСЬКОГО ПІДПІЛЬНОГО
ОБКОМУ ПАРТІЇ Ю. С. БЕЗКРОВНОМУ

30 вересня 1983 року в м. Івано-Франківську урочисто відкрито пам'ятник Юхиму Степановичу Безкровному – секретареві Станіславського підпільного обкому КП/С/У, що діяв на Прикарпатті в роки Великої Вітчизняної війни. Авторами бронзового погруддя, встановленого на гранітному постаменті в мальовничому сквері по вул. Грінвальдській, є скульптор О. В. Лендвел і архітектор Л. П. Панченко.

Вдивлючись в образ організатора комуністичного підпілля, ми відновлюємо в пам'яті славні його діла у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками. Це людина яскравої долі.

Ю. С. Безкровний – учасник громадянської війни, перший голова Станіславського Тимчасового управління в 1939 році, голова виконкому Станіславської районної Ради депутатів трудящих в 1940–1941 роках. З початком війни після короткотривалої спеціальної підготовки, за дорученням ЦК КП/С/У він працює у Станіславі для організації партпідпілля. Підпільну роботу разом з Ю. С. Безкровним, який був першим секретарем підпільного обкому партії, проводили В. І. Андриєнко і В. П. Єфремов – секретарі обкому, а І. І. Голубцов очолює Заболотівську комуністичну підпільну організацію. Щодо інших – 14 підпільників, залишених тут обкомом, міськкоматами і райкоматами партії, то відомості занадто скупі.

Наслідки діяльності підпільників і партизанів Прикарпаття широко висвітлені в науковій, мемуарній і художній літературі. Зауважимо лише, що під їх впливом і керівництвом були створені і боролися з ворогом підпільної організації і групи

на території обласного центру, Більшівцівського, Галицького, Городенківського, Долинського, Заболотівського, Калуського, Косівського, Надвірнянського, Рогатинського, Солотвинського, Яремчанського та інших районів.

Всього в різноманітних формах боротьби з ворогом брали участь в умовах окупації майже 5 тисяч радянських патріотів. Понад 100 тисяч чоловік з Прикарпаття билися з ворогом на фронтах війни в лавах діючої Радянської Армії.

О. М. ІВАСИШИН
Б. М. ГАВРИЛІВ
М. А. ДОБРИНІН

КРАЄЗНАВЧА РОБОТА В НАРОДНОМУ МУЗЕЇ ОСВІТИ ПРИКАРПАТТЯ

Створений в 1980 році народний Музей освіти при Івано-Франківському педагогічному інституті імені В. Стефаніка є історико-педагогічним за своїм профілем і навчально-виховним за своїм завданням.

Краєзнавча робота активу музею здійснюється у тісному взаємозв'язку з студентською молоддю і направлена як на виявлення нових експонатів і матеріалів, так і на методичну, навчально-виховну роботу. В цьому плані значний вклад науково-педагогічного клубу "Ватра", який здійснив патріотичну операцію "Вчительська слава" і веде пошук вчителів, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни та від дук українських буржуазних націоналістів.

З ініціативи громадських організацій інституту в вузі в дні святкування 40-річчя Перемоги встановлено пам'ятний знак на честь викладачів і студентів, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни. У 1983 році встановлено художньо-меморіальну таблицю на честь В. Стефаніка, чийм ім'ям названо інститут, а в 1979 році аналогічний пам'ятний знак встановлено на честь П. Майданського, члена КПЗУ, активного учасника рево-

люційного руху на Прикарпатті, який навчався в інституті в 1940-1941 роках і загинув під час Великої Вітчизняної війни.

Тепер активісти музею, клубу "Ватра" спільно з обласною секцією історії освіти Педагогічного товариства ведуть краєзнавчу пошукову роботу по виярченню імен вчителів Прикарпаття, які загинули за встановлення Радянської влади.

З 1980 року на базі музею освіти працює народний університет пропаганди пам'яток історії та культури "Скарби народу". Про його досвід роботи розповідає виданий в 1986 році буклет "Вивчаємо і пропагуємо скарби народу". Під час занять особлива увага приділяється самостійній роботі слухачів і практичним заняттям по краєзнавству, методиці вивчення та опису пам'яток історії та культури, організації музеїв, екскурсійній роботі, підготовці курсових робіт. В кінці кожного навчального року проводяться підсумкові краєзнавчі конференції. Слухачі використовують краєзнавчий матеріал під час педагогічної практики в школах і піонерських таборах.

Почерпнуті в музеї освіти, народному університеті, клубі "Ватра" знання сприятимуть участі майбутніх учителів в роботі по охороні, збереженню і пропаганді пам'яток історії та культури, вихованню підростаючого покоління на революційних, бойових і трудових традиціях радянського народу.

Протягом 1984-1986 рр. нами досліджувався досвід роботи музею освіти і проводились спроби його використання в умовах Брестського педінституту.

За роки свого існування /з 1980р./ музей перетворився в справжню науково-педагогічну лабораторію, яка широко використовується в навчально-виховній роботі з студентами. Щорічно, наприклад, для всіх першокурсників тут проводяться оглядові заїття-екскурсії у рамках вступу до учительської спеціальності. Великі можливості має музей при вивченні педагогіки і її історії за такими темами: "Виховання з середні віки і епоху Відродження", "Братські школи. Книгодрукування у східних слов'ян", "Корінні перетворення в галузі освіти на Прикарпатті за роки Радянської влади" та ін. За матеріалами музею студенти знайомляться з розвитком освіти, мають можливість побачити, як удосконалювались

форми і методи навчання, як здійснюється реформа школи на Прикарпатті в даний час. Використовуються матеріали музею при підготовці студентів до семінарських занять, при підготовці до уроків і проведенні виховних заходів, а також при написанні курсових та дипломних робіт; тут ведуться наукові дослідження. Крім того, Музей з метов профорієнтації на педагогічну професію щорічно відвідує більше 2-х тисяч учнів шкіл міста й області.

Проведене нами дослідження використання історико-краєзнавчого матеріалу у підготовці педагогічних кадрів в Івано-Франківському педінституті дозволяє зробити такі висновки: 1/ Щорічне використання історико-краєзнавчого матеріалу не тільки сприяє глибокому і стійкому засвоєнню програмного матеріалу, але й є важливим засобом виховання у майбутніх вчителів почуття патріотизму і професійної гордості, трудового ентузіазму і комуністичних ідеалів. 2/ Важливу роль у використанні історико-краєзнавчого матеріалу у навчально-виховному процесі відіграє музей народної освіти, який є своєрідною науково-педагогічною лабораторією. 3/ Створення музеїв народної освіти при педагогічних інститутах /училищах/ сприятиме підвищенню якості підготовки майбутніх учителів і заохоченню їх до роботи за спеціальністю і по охороні пам'яток історії і культури.

Вважаємо, що зараз, коли втілюється в життя завдання, висунуті XXVII з'їздом КПРС по узагальненню якості підготовки випускників вузів, здійснюється реформа народної освіти і вищої школи, досвід Івано-Франківського педінституту по використанні історико-краєзнавчого матеріалу заслуговує уваги і втілення в практику роботи педагогічних вузів та училищ.

В.О.ФРЕЛІХ

З ІСТОРІЇ МУЗЕЙНИХ ЗАКЛАДІВ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ

Після возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Радянській державі тут почалися соціалістичні перетворення, в тому числі і в галузі культури. Зокрема, постановою Раднаркому УРСР від 8 травня 1940 р. на цих землях шляхом об'єднання невели-

ких музеїв і упорядкування їх колекцій була створена мережа радянських музейних закладів. В області було відкрито 4 музеї.

Проте радянське музейне будівництво було перерване нападом фашистської Німеччини на нашу країну. На тимчасово окупованій ворогом території не залишилося жодного музею чи іншого культурного закладу, який би не постраждав.

В умовах фашистської окупації музейні працівники повели самовіддану боротьбу за збереження народних реліквій. Так, директор музею українського мистецтва "Гуцульщина" в Коломиї В.Кобрицький, ризикуючи життям, зберіг понад 5 тисяч прим. радянської літератури, герби і прапори всіх союзних республік.

У 1961 р. в області вже діяло п'ять державних музеїв. У них зберігалось 22984 експонати, у тому числі в експозиціях - 6735.

Велику роль у подальшому розгортанні діяльності музеїв відіграли постанови ЦК КПРС "Про підвищення ролі музеїв у комуністичному вихованні трудящих" /1964/, "Про поліпшення ідейно-виховної роботи музеїв" /1982/, в яких, зокрема, йдеться про необхідність залучення до роботи музеїв громадськості, ветеранів революції, громадянської і Великої Вітчизняної воєн, новаторів виробництва.

Сьогодні в області функціонують обласний краєзнавчий музей з відділами та філіалами, 2 літературно-меморіальні музеї та 88 громадських, з яких 11 одержали почесні найменування "Народний".

Музейні заклади краю проводять велику роботу по військово-патріотичному та інтернаціональному вихованню трудящих. Про бойовий шлях партизанського з'єднання С.А.Ковпака розповідають матеріали Яремчанського музею партизанської слави, відкритого 4 серпня 1963 р.

Атеїстичну роботу серед трудящих проводить музей історії релігії і атеїзму, відділ обласного краєзнавчого музею. Пропаганду нових радянських свят і обрядів здійснюють 12 атеїстичних музеїв на громадських засадах, а серед них - Яремчанський, Калуський, Болехівський музеї.

Далеко за межами республіки відомі унікальні зібрання Коломийського та Косівського музеїв народного мистецтва Гуцульщини. Широкої популярності набули експозиції літературно-меморіальних музеїв І.Франка, Л.Мартовича, М.Черемшини, В.Стефанька, а відкриття у м. Івано-Франківську в 1986, літературного музею стало значною культурною подією.

Важливе виховне значення мають експозиції музеїв трудової слави Калуського виробничого об'єднання "Хлорвініл", Бурштинської ДРЕС, колгоспу "Ленінська зірка" /с.Шепарівці Коломийського району/.

Поширення набули в області і громадські музеї навчальних закладів, а серед них Народний музей освіти Прикарпаття Івано-Франківського педінституту та геологічний музей інституту нафти і газу.

Діяльність музеїв сприяє піднесенню культурного рівня, вихованню трудящих в дусі безмежної відданості Батьківщині, готовності до захисту завоявань соціалізму, успішному виконанню народногосподарських планів.

В.В.ТВАРДОВСЬКИЙ

МІСТО ГЕРОЇЧНИХ ПОДІЙ

Під безпосереднім впливом Великого Жовтня розгорнулися могутні класові бої у всьому світі. Революційний пафос охопив також трудящих західноукраїнських земель, окупованих Австро-Угорщиною. "Які блискучі події, товариші!" - з захопленням писав прогресивний журнал "Вісник", відзначаючи, що нині поневолений та скривджений довгим лихоліттям російський народ взяв владу в свої руки, сам став господарем своєї долі.

7 листопада 1929 року на честь 12-ої річниці Великого Жовтня під керівництвом комуністів відбулися демонстрації у Станіславі, Львові, Дрогобичі, Бориславі, Сокалі, Перемишлі й інших містах.

Бойовий характер мали виступи безробітних наприкінці 1931 - на початку 1932 років. У тодішньому Станіславі вони рсзб'яли кафе, у Коломиї - дві крамниці, у Калусі - пекарню. Рух безробітних набрав великого розмаху. Про це дуже чітко говорить в народній пісні, де показано, що боротьба була важкою, треба було бути сильним духом, загартованим у боях, безустанно вірити в прийдешню волю, в світанок щастя людського.

Бредемо снігами, зморені на силах,
Щоб будь-яку працю знайти.
Обмерзлі голодні у місті і селах -
Нас гнітять буржуа-кати.
Ми мусимо люту п'ятому перебути,
Хоч впаде із нас не один.
Ми прагнемо владу Радянську здобути,
Нас, Ленін великий, до бою веди!

У ці грізні роки трудящі зверталися до В.І.Леніна, ім"я якого їм було добре знайоме. Про це свідчать численні народні оповідання, перекази, пісні. Жителька м. Городенки Розалія Данчук з нагоди 88 роковин з дня народження В.І.Леніна розповідала: "Вперше я почула про Леніна ще дівчинкою, напередодні першої світової війни. Тоді з нашого села троє бідних селян потай їздили до Леніна, здається, у Краків, щоб послухати його мудрих слів, як треба боротися за правду на світі. Дуже близький і зрозумілий був нам, біднякам, Ленінський заповіт".

Невпізнаним стало життя трудящих західноукраїнських земель після золотого вересня 1939 року. Помолоділо і наше місто. Все це трудящі завдячують Леніну, Партії. У пісні "Щасливе наше життя", яка побутує в місті й області, говориться:

Веселе й щасливе
Те життя у нас,
Бо Леніна сонце
Сяє для нас.
Веселе й щасливе
Те життя у нас,
Бо Ленінське сонце
Чутливе для нас.

В іншій народній пісні прославляється вчення Леніна, яке вказує людству шлях до щастя:

Ленін вчив, як треба жити,
Як треба трудитись,
Щоб щастя на землі
Кожному добитись.
Ленін вивів нас усіх
На ясну дорогу,
І народ за його вченням
Здобув перемогу.

М.І.ПАЛЬКІВ

ДО ПИТАННЯ ІСТОРИОГРАФІЇ ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ СІМ"Ї І СІМЕЙНОГО ПОБУТУ НА ПРИКАРПАТТІ /НА МАТЕРІАЛАХ ПОКУТТЯ/

Дослідження розвитку сім"ї набуває особливої актуальності в наш час, коли значно підвищилась її роль, коли її дальший розвиток поставлено на державну основу. У Програмі КПРС підкреслюється, що сім"я "відіграє важливу роль у зміцненні здоров"я і вихованні підростаючих поколінь, забезпеченні економічного і соціального прогресу суспільства, в поліпшенні демографічних процесів. Тут формуються основи характеру людини, її ставлення до праці, моральних, ідейних і культурних цінностей. Суспільство кровно зацікавлене в міцній, духовно і морально здоровій сім"ї".

В українській радянській етнографічній науці це питання вивчено частково. В основному воно досліджувалось у загальноетнічному аспекті /О.М.Кравець, Н.І.Здоровега, Н.К.Гаврилик/, але недостатньо в регіональному. А без регіональних досліджень, тобто без вивчення окремих ареалів і навіть населених пунктів неможливе створення загальної теорії розвитку сім"ї і сімейного побуту.

Радянські етнографи нагромадили певний досвід дослідження сім'ї і сімейного побуту на локальних територіях, однак, на жаль, на сьогоднішній день ми не маємо монографічних досліджень про сім'ю і сімейний побут Степової зони, Лівобережжя, Гуцульщини, Волині, Буковини, Полісся, Поділля, Покуття.

Деякі етнографічні описи Покуття в т.ч. ті, що стосуються сімейних відносин, зустрічаємо в працях польських учених ліберально-буржуазного напрямку А.Бальовського, В.Поля, Я.Фальковського. Більш обширний матеріал про сімейні взаємовідносини, побут і обряди вміщені в чотиритомному збірнику О.Кольберга "Покуття" /Краків, 1882 - 1889/. Хоча ця праця не є досконалою, все ж у ній знаходяться цінні фактичні матеріали, зібрані в багатьох селах Покуття про основні сімейні обряди, а також розкриті важкі соціально-економічні умови життя покутського населення в Австро-Угорській імперії. Цінними джерелами для дослідження є публікації початку ХХ ст., зокрема праці І.Голубовича про народну Іжу в Снятинському повіті, І.Волошинського про весільні і похоронні звичаї на Городенківщині, О.Голубович про весільні звичаї на Снятинщині тощо. Окремі аспекти проблеми сім'ї і сімейного побуту Покуття знайшли відображення у виданнях записів українського фольклору і етнографії Весілля /К., 1970/; Рекрутські та солдатські пісні /К., 1974/; Весільні пісні /К., 1982/; Дитячий фольклор: Коліскові пісні та забавлянки /К., 1984/. У повідомленнях Паньківки М.І. - "Одна з форм родини на Покутті" /Народна творчість та етнографія. 1985 № 5/; "Изменение в структуре семьи Покуття /Прикарпатье/ в годы Советской власти". /Тезисы докладов Всесоюзной научной конференции "Семья у народов СССР в условиях развитого социалистического общества". - Махачкала, 1985 та ін./.

Таким чином, проблема розвитку сім'ї і сімейного побуту на Покутті чекає в майбутньому більш ґрунтовних, спеціальних досліджень.

З М І С Т

І. СЕКЦІЯ ІСТОРІЇ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ		
Л.М.ПРАВДИВА	Партійно-радянська преса Прикарпаття /1939-1941 рр./	3
Г.К.ПОТОЦЬКИЙ	Створення і початок діяльності Івано-Франківської обласної комсомольської організації /1939-1941 рр./	5
Ю.М.ГОЛОВЧАНСКИЙ	Допомога прикарпатців фронту у 1944-45 рр.	6
В.І.СІЛЕЦЬКИЙ	Участь воїнів Червоної Армії у відродженні сільського господарства Прикарпаття в 1944-45 рр.	7
Ф.Ф.КОСТИШИН	Діяльність Станіславської міської партійної організації по вихованню трудящих у дусі пролетарського інтернаціоналізму і радянського патріотизму /1944-1950 рр./	9
О.Я.КРАСІВСЬКИЙ	Івано-Франківська обласна парторганізація у піднесенні культурно-технічного рівня трудящих села /1976-1980 рр./	11
Я.І.МАНДРИК	Розвиток соціальної сфери Прикарпаття /на прикладі медичного обслуговування/	12
В.П.ПЕРШИН	Масово-політична робота серед трудящих Івано-Франківської області в період соціалістичного будівництва	14
В.А.ШИНДЛЕР	Комсомольські будови Прикарпаття як фактор формування громадянської зрілості молоді	15
М.М.НАГОРНЯК	Соціалістичні перетворення на Прикарпатті і їх вплив на формування науково-матеріалістичного світогляду населення	17
М.Ю.НАУМ	Соціально-економічний розвиток Івано-Франківщини в дванадцятій п'ятирічці	19
В.М.ГОЛОБІН	Роль партійних організацій Івано-Франківщини в мобілізації трудящих на виконання завдань ХХУП з'їзду КПРС у галузі промисловості	20
Є.Д.КАЛАШНИКОВА	Міська Рада і прискорення соціально-економічного розвитку Івано-Франківська	22
М.П.РЕХТМАН	Участь комсомольців та молоді Івано-Франківщини в прискоренні соціально-економічного розвитку	24
П.С.ФЕДОРЧАК	Творчість мас оновленого краю	26
А.І.ЧОРНИЙ	Студентські будівельні загони Івано-Франківщини на трудовій вахті /1971-1986 рр./	27
Т.П.ФЕДОРЧАК		28
О.П.ЗАГОРОДНІЙ		
С.А.НЕДІЛЬСЬКИЙ		

М.Ю.ГОЛЯНИЧ	Інтернаціональні зв'язки Івано-Франківщини	30
О.П.СЬОМА	Дружні зв'язки і співробітництво між трудящими Івано-Франківської і Новгородської областей	32
В.П.ПЕДИЧ		
Я.І.КІСЬ	Інтернаціональні зв'язки Івано-Франківщини з братніми країнами соціалізму	33
II. СЕКЦІЯ ІСТОРІЇ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ БОРОТЬБИ ЗА ВЛАДУ РАД, ЗА ВОЗЗ'ЄДНАННЯ В ЄДИНІЙ РАДЯНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ		35
А.В.КРИЖОВ	В.І.Ленін і революційний дух на Прикарпатті	36
Н.Б.ЗАЯЧКІВСЬКА	Великий Жовтень і виникнення комуністичного духу на Прикарпатті	38
В.Ю.ТВЕРДОХЛІБ	Соціально-економічне і політичне становище робітників Прикарпаття в період окупації буржуазно-поміщицькою Польщею	40
І.В.ПИЛИПІВ	Пролетарський інтернаціоналізм у революційній боротьбі трудящих Прикарпаття	42
В.М.КАЛИНА	Інтернаціональна допомога трудящих Прикарпаття республіканській Ісландії	43
М.В.КУТУТЯК	Страйковий дух сільськогосподарського пролетаріату Прикарпаття в 1929-1939 роках	45
І.М.ШУМЕЙКО	У боротьбі за фронт молодого покоління /на матеріалах діяльності комсомольських організацій Прикарпаття у 1935-1938 рр./	47
З.Л.ГЛОБА	Створення і діяльність піонерської організації на Прикарпатті	49
У.О.ГОЛОВЧАНСЬКА	Жінки Прикарпаття у революційній боротьбі	50
М.Р.ЛИТВИН	Критика буржуазних фальсифікацій історії боротьби за владу Рад на Прикарпатті в 1917-1920 роках	52
С.М.ЧАПУТА	Деякі питання історіографії керівної ролі Комуністичної партії Західної України в революційній боротьбі трудящих м.Станіслава	53
О.Ю.КАМПЕНКО	Історичне значення возз'єднання Західної України з Радянською Україною в єдиній Радянській державі	55
III. СЕКЦІЯ ІСТОРІЇ ДОРАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ		58
В.В.ГРАБОВЕЦЬКИЙ	Виникнення міста Івано-Франківська	59
Б.В.ГРАБОВЕЦЬКИЙ		
П.СІРЕДЖУК		
	Коли засновано місто Івано-Франківськ? 1662 р., чи 1664 р., чи ???	60

К.П.МИЦАН	Івано-Франківськ на сторінках документів	6
В.В.ГРАБОВЕЦЬКИЙ	Джерела до вивчення історії міста Івано-Франківська феодального періоду	6
Б.П.ТОМЕНЧУК	Давньобудузькі міста Прикарпаття	6
О.О.КУРАЄВ	Деякі міркування щодо забудови міста-фортеці Станіслава у 2-й пол. ХVII - 1-й пол. ХVIII ст.	6
Р.В.ПЕТРІВ	Економічний розвиток міст і містечок Прикарпаття кінця ХVIII - першої половини ХІХ ст.	67
П.І.АРСЕНИЧ	Найстаріший навчальний заклад Івано-Франківська	68
Б.В.ГРАБОВЕЦЬКИЙ	З історії соціально-економічних відносин у Вірменської колонії в Станіславі	70
С.І.КОПЧАК	Динаміка чисельності та економічної структури населення Івано-Франківська /1857-1986 рр./	71
Л.Д.ВАРДЗАРУК	Шевченківські дні в Станіславі	73
П.І.АРСЕНИЧ		
В.М.БУРДУЛАНІК	Роль Прикарпаття в культурних зв'язках західно-українських земель з Наддніпрянською Україною та Росією на початку ХХ століття	74
Б.А.ВАСИЛЕНКО	Питання про стародавнє населення на території історичного Івано-Франківська	76
В.К.СЕЛЬСЬКИЙ	Вплив людей на природу міста Івано-Франківська і його околиць	78
Р.С.АДАМЕНКО		
IV. СЕКЦІЯ ІСТОРІЇ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ, ЛІТЕРАТУРИ		80
В.Т.ПОЛЕК	Івано-Франківськ у житті і творчості Івана Франка	81
Є.С.ЛИСЕНКО	Василь Стефаник і Радянська Україна	82
А.Ф.МЕЛЬНИЧУК	Гудульщина в житті і творчості Г.М.Хоткевича	84
В.Г.МАТВІЙШИН	Леся Мартович - співець знедоленого Покутського селянства	85
Г.Р.Р И С	К.І.Малицька - письменниця, педагог, перекладач	87
Н.М.ГАЄВСЬКА	Соціально-психологічна повість С.Масляка "Будинок здоров'я"	89
М.Б.ХОРОБ		
М.Г.БОДНАР	І.Я.Франко і соціальна психологія /на матеріалі оповідання "На дні"/	91
Є.В.ЛОГІНОВА	О.Серафимович на Прикарпатті	92
Л.М.КІЛІЧЕНКО	Творчість письменників Прикарпаття в контексті історико-літературного процесу	94
М.І.ГОЛЯНИЧ	Образ рідного міста в творах поетів Івано-Франківська	95
М.П.ЛЕСЬК	Дослідження Івано-Франківських мовознавців	97

В.В.ГРЕШУК	Про укладання словника мови художніх творів	99
Л.М.НЕВІДОМСЬКА	В.С.Стефаніка	
Г.Я.ВАСИЛЕВИЧ	Є.І.Хелехівський - видатний лексикограф, педагог, культурний діяч	101
Я.Ю.ВАКАЛК		103
Н.І.ГРИЦІНА	Мовознавчі праці І.Гануша	105
Л.І.БАТЮК	Мовні засоби створення локального колориту	107
Д.В.БОНДАРЕНКО	Про культуру мовлення на Прикарпатті	108
В.М.ЯКОВИШИН	Розвиток вищої освіти і науки на Прикарпатті	110
В.Д.ШТЕРН		111
О.І.КІЛІЧЕНКО	Заснування Івано-Франківського державного учительського інституту	113
Б.В.ВИСИЛИШИН	Діяльність фізико-математичного факультету по підготовці науково-педагогічних кадрів	115
В.Д.МОЦЬК	Розвиток середньої спеціальної та професійно-технічної освіти на Прикарпатті	117
Б.М.СТУПАРИК		119
Д.М.ТОМИН	Підготовка робітничих кадрів у профтех-училищах Івано-Франківська	121
О.І.БАКІН		123
О.В.МАРУЩЕНКО	Розвиток народної освіти на Прикарпатті за роки Радянської влади	125
С.Д.СВОРАК		126
І.М.КОСИК	Реалізація реформи загальноосвітньої школи на Івано-Франківщині	128
В.Д.ХРУЩ		129
Н.І.КМІТЬ	Створення та функціонування педагогічних класів у м. Івано-Франківську	130
Н.Б.ПІЛИП'ЯК		132
В.І.ФЕДОРЧАК	Розвиток системи трудового навчання в м. Івано-Франківську	134
С.В.ДОМБРОВСЬКИЙ	Використання краєзнавчого матеріалу при підготовці молодих учителів	136
І.В.ФІЧОРА	Народне декоративно-прикладне мистецтво Прикарпаття в морально-естетичному вихованні учнівської молоді	138
Є.Г.ГУМЕНЮК	Розвиток культури на Прикарпатті	140
М.Є.КУЧЕРНИК		142
Т.М.МОЦЬК	Розвиток музичної культури радянського Прикарпаття	144
С.І.ХОРОБ	Сучасник на сцені	146

У. СЕКЦІЯ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ.		134
Б.М.ГАВРИЛІВ	Історико-революційні пам'ятки Івано-Франківська	135
І.Є.ЦЕПЕНДА		136
І.П.ЯКОВЕНКО	Пам'ятники бойової слави міста Івано-Франківська	138
В.М.БУРДУЛАНІК	Пам'ятники Т.Г.Шевченку на Прикарпатті	139
О.А.ПОЛЯНСЬКИЙ		141
Ю.М.УГОРЧАК	Пам'ятні дошки Івано-Франківська	143
І.ПАНЧИШИН	Найдавніші будинки Івано-Франківська	145
М.ГОЛОВАТИЙ		147
О.Ю.САВКА	Археологічні пам'ятки околиць Івано-Франківська	149
І.Т.КОЧКІН		151
С.Р.КРАВЦОВ	Містобудівельні принципи ХУІІ-ХУІІІ ст. в плануванні м. Івано-Франківська	153
Б.М.ПАНЬКІВ	Магістратські акти Станіслава про соціальні відносини і побут міщан	155
О.А.КУПЧИНСЬКИЙ	Документи Галицького князівства ХІІІ - початку ХІУ ст.	157
А.Л.ЯСІНСЬКИЙ	Пам'ятник секретареві Станіславського підпільного обкому партії Ю.С.Безкровному	159
О.М.ІВАСИШИН		161
Б.М.ГАВРИЛІВ	Краєзнавча робота в Народному музеї освіти Прикарпаття	163
М.А.ДОБРИНІН		165
В.О.ФРЕЛІХ	З історії музейних закладів Івано-Франківщини	167
В.В.ТВАРДОВСЬКИЙ	Місто героїчних подій	169
М.І.ПАНЬКІВ	До питання історіографії вивчення розвитку сім'ї і сімейного побуту на Прикарпатті /на матеріалах Докуття/	171

-164-

ОРГКОМІТЕТ

обласної науково-практичної конференції,
присвяченої 325-річчю заснування міста
Івано-Франківська

1. БЕЛОРЧАК П.С.	-	голова оргкомітету, проректор по науковій роботі Івано-Франківського державного педінституту імені В.Стефаніка, доктор історичних наук, професор
2. ПАНК О.М.	-	заст. голови оргкомітету, заступник голови обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії і культури
3. КАРПЕНКО О.Д.	-	заст. голови оргкомітету, завідувач кафедри історії СРСР та УРСР Івано-Франківського державного педінституту ім. В.С.Стефаніка, доктор історичних наук, професор
4. ГРАБОВЕЦЬКИЙ В.В.	-	професор кафедри історії СРСР та УРСР Івано-Франківського державного педінституту ім. В.С.Стефаніка, доктор історичних наук
5. КУГУБЯК М.В.	-	ст. викладач кафедри історії СРСР та УРСР Івано-Франківського державного педінституту ім. В.С.Стефаніка, кандидат історичних наук
6. ЛЕСЯК М.П.	-	завідувач кафедри української мови Івано-Франківського державного педінституту ім. В.С.Стефаніка, доцент, кандидат філологічних наук
7. ГАВРИЛІВ Б.М.	-	завідувач Народним музеєм освіти Прикарпаття, відповідальний секретар оргкомітету
8. ПАНЬКІВ М.І.	-	директор Івано-Франківського обласного краєзнавчого музею

Зах. 583 тпр. 180

БЧ 42263 . Подано до друку 17.04.87 ф-т бумаги 60x84 1/16, об'єм - 1,25 н.л.

Бюро оперативної поліграфії ОБЦ, г. Івано-Франківськ, ул. Панфіловцев, 6.

НБ ПНУС

569250